

ЧИТАЛНИЦЕ

ГОДИНА III

Книжка 3.

1872

Декемврий 30

ЛЪВЪ 5 И БЪЛГАРЫТЪ

— 0 —

(Продължение отъ брой 2-ый)

Лъвъ происхождалъ отъ едно твърдѣ отлично семейство. Баща му, на име Варда, былъ патрицій и главатаръ на войскѣтъ въ Арменіѣ; но като бѣ зель участіе въ съзаклітіето противу Константина Багрянороднаго и майкѣ му Иринѣ, което станѣло въ 780, извадили го отъ службѣ, като го били и заточили. Сынъ му Лъвъ, роденъ на Арменскыѣ горы и за туй нареченъ Арменинъ а), встѣпилъ твърдѣ рано въ источнѣтъ войскѣ, въ коѣхто ся и отличилъ съ юначеството си.

А когато, въ врѣмето на Никыфора, Варданій, патриційтъ и воевода на Арменскыѣ пълкове, споредъ изискваніето на войскѣтъ, която бѣ подъ него, повдигналъ знамето на размиръството и ся прогласилъ Императоръ, казвать че Лъвъ, който былъ тогазы единъ отъ пълковницытъ му, и отъ когото той ся допыталъ, съвѣтовалъ го да не прави никакво движеніе, което може да има гибелны послѣдци;

а) Има много данны по конто ся заключава че Лъвъ не само е роденъ въ Арменіѣ, но былъ и по происхождение Арменецъ.

ди тѣхны нѣкои расказванія съ други нѣкои неговы работы, които доказватъ че той прѣзъ всичкый си животъ е останялъ прѣдаденъ на народнытъ си длѣжности и отличавалъ ся въ смѣлость и юначество, на което и длѣжи бързото си военно провѣзведеніе, па най-послѣ и самытъ императорскый прѣстолъ.

* * *

Когато Българскыйтъ царь (Крумъ) обхождалъ Тракийскы и Македонскы та стѣлѣ на всякъдѣ ужась и трепеть, множество иконоборци, ꙗко не можали да забравятъ царуваніето на Константина Копронима, на когото паметыѣ почитали, наричали го бичъ на Българитѣ, и го обожавали като светый, раздигахъ смутове въ тѣзи области и всяко камыче побутвахъ, за да принудятъ царя Михаила да ся прогласи за прѣобразованіето, което считали тѣ за спасеніе на бѣдствующыѣ държавы. Въ отчаяніето си бѣхъ ся рѣшили да прибѣгнѣтъ до сыноветѣ на великыйтъ онзи мѣжъ, ако и да бѣхъ слѣпы и подъ строгъ пазъ въ Панормѣ Халкыдискѣ (Бандрма?), и да провѣзгласятъ тѣхъ за императоры. Но Михаилъ, извѣстенъ за тѣзи потайны дѣйствія, заповѣдва да прѣмѣстятъ князветѣ на Офіусъ, малкъ островъ въ Мраморното море, и мнозина отъ новичаритѣ смазва съ наказанія. А по-неже голѣмо множество отъ еретицытъ Павліяны, които не приѣмали никакъ външнѣ формѣ на Богослуженіе, и Циганы бѣхъ ся събрали въ Цариградъ, и заразявали народътъ съ своитѣ заблужденія, Михаилъ, като повѣрихъ отъ заточеніе Льва, на когото изящнытъ прѣимущества оцѣняваше и, като го наставилъ воеводѣ на источнытъ войскы, натоваря го съврѣменно да очисти Цариградъ отъ онѣзи облыстницы; а той извърша сполучливо възложенѣтъ нему порѣжъ, като пропратилъ отъ града всичкы смутители и шарлатаны.

Лъвъ, когато еще служалъ въ войскыѣ като полковникъ подъ Варданія, влѣзълъ въ сношеніе съ двама други мѣжѣ, Михаила наричаннаго Травла (гѣгнивъ, пелтекъ), по происхожденіе отъ Аморійскы фригійскы, и Тома, роденныйтъ при езерото Газуру въ Каппадокыѣ. Отъ тримата тѣзи пріятели, които испослѣ държали първо мѣсто въ междуособныѣ борбы на партіитѣ, Тома въ Вар-

даніевътъ бунтъ останѣлъ нему вѣренъ, когато Лъвъ и Михаилъ, прогласени противу бунтътъ, напуснахъ го и съ поведеніето си съдѣйствоваха за по-скоро то потѣпкваніе на бунта. За да ся повърне отъ заточеніе Лъвъ и да ся настави за воеводѣ на источнытъ войски най-много спомогнахъ могущійтъ при Императора неговъ пріятель Михаилъ Травлъ, който былъ начальникъ на чуждытъ наемны войски, наричаны фидераты.

Между това императорътъ, като събралъ около Манавръ (?) войскѣтъ си, която была ся стекла отъ всякъдѣ въ Цариградъ, поискахъ съ едно слово да распади мыслитъ и да привлече прѣданностьтъ ѳ. Туй слово, сказано съ дълбоко умиленіе, направило таквози силно впечатлѣніе, щото войскаритъ съ сызы на очитъ поискали опрощеніе за прѣгрѣшеніята си и ся прогласилъ готовы да гы поправятъ съ кръвтъ си. Но, като не смѣеше еще да ся довърри на тѣзи тѣхны увѣренія, Михаилъ отложи за идущътъ годинѣ испытніѣтъ на покаяніето имъ. Между това, като имаше да прѣдпріема другъ войнѣ на Истокъ, възложилъ ѳхъ на Лва, когото считаше за най-способныйтъ и най-вѣрныйтъ отъ воеводытъ си. Оевидъ нѣкой си, като прѣдвождалъ единъ четъ Срацины, плѣнялъ Азіѣхъ. Лъвъ напада на него, избива до двѣ хыледы отъ послѣдователитъ му, накарва другытъ да бѣгатъ и завладѣва конетъ имъ и другы богаты корысти. Туй честито прѣдпріятіе въздигна до толкозъ почитаніето къмъ него, до колкото по-напрѣжнійтъ бесплоденъ походъ на императора бѣ смалилъ почитаніето къмъ него. Срацинитъ, като раздѣлены тогазъ не можѣли да омыѣтъ станѣлото тѣмъ отъ тѣзи побѣдѣ посраменіе.

Между това Българитъ горяхъ и коляхъ обхождащецъ всичкѣ Тракыѣ и Македоніѣ подъ юначныйтъ си владѣтель Крума, който, увѣдоменъ че прѣдложеніята му не ся пріели, извѣстилъ на царя, че, като не пріелъ мирътъ, трѣба да чака всичкытъ ужасы на единъ гибелнъ войнѣ и въ кратко: да ся бои да не бы да види Тракыѣхъ прѣвържѣтъ отъ сабѣтъ на Българитъ въ широка пустыня. Михаилъ пламналъ отъ гнѣвъ и, каго зема острѣдоточеннѣтъ вече войскѣ, въ началото на Февруарія 813 трѣгва въ походъ и стига до Одринъ. Не станѣло нужда да иде по нататѣкъ, защото чума была нагазила Крумовѣтъ

войскъ та като была изморила двѣтъ и третины припудила го бѣ да ся завърне въ Българіѣ. Михаилъ, вмѣсто да ся ползува отъ туй нечакано прѣимущество и да нанесе съвършено съсипваніе и смиреніе на противника си, завърща ся въ Цариградъ и, като отдавалъ туй нечакано събытіе на моленіята и ходатайствата на упокоившіятъ ся Патріарха Тарасія, направя му помены и обложва гробътъ му съ сребърны плочи отъ 90 литры.

Подиръ това, като ся рѣшава да ся восползува отъ изнеможяваніето въ което бѣхъ испаднали Българитѣ поради чумѣтъ, събира на скоро въ Цариградъ всичкытъ силы на държавѣтъ. Съ европейскытъ пълкове и императорскытъ стражъ съединяватъ ся и всичкытъ азійскы пълкове на Ликаонцытъ, Кылыкыйцытъ, Исаврянитѣ, Каппадоцытъ, Галатытъ и Арменцытъ. А между по-главнытъ воеводи, връзъ които най-вече възлагаше Михаилъ всичкытъ си надежды, бѣше Львъ и Анлакъ, който прѣдвождаше Македонскытъ войскъ. Съсь всичкытъ тѣзи многобройни и добръ устроенъ войскъ трѣгва Михаилъ, въ началото на Маія (814). Народътъ въ Цариградъ пѣленъ съ най-честиты надежды отива да го испрати нѣколко левгы на далечъ. За злѣ честь Прокопія, който, както казахмы, имъ мръзеше войската, еще и като знаеше това, вижда за нужно да иде съ императора до Иракліѣ и тамъ да го прѣпоръчи на войскытъ. Туй неумѣстно подмѣсване на царицѣтъ раздразило пакъ войскаритѣ до единъ голѣмъ степенъ. Отъ туй ся дигналъ голѣмъ вѣкъ и много хулы ся чули противу Императора и противу Прокопіѣ.

Между това Михаилъ вмѣсто да налѣзе въ Българіѣ и да въспре Крума да не събира новы силы, или да ся помѣчи да въспридобые пакъ Месебрь, прѣминѣлъ всичкыйтъ мѣсець Май да ся растака по Тракыѣ и да подлага на новы угнѣтенія исчерпанытъ отъ нашествіята на варваритѣ жители на тѣзи злочестѣ странѣ. Крумъ воспользуванъ отъ туй поведеніе на императора, въ началото на Іунія събира новъ войскъ, на брой много по-долниѣ отъ императоровѣтъ, поставя станъ въ Версеникыѣ б), който

б) Явно че това име е Славенско. — Брѣженикъ, което трѣба да е било нѣкое село петъ-шестъ часа далечъ отъ Одринъ.

бѣше само десетъ левгы на далечъ отъ грѣцкыйтъ станъ. Отъ тамо Крумъ ся дига пакъ подирь малко та прѣмѣся стантъ си при Одринъ, въ входѣтъ на едно поле, обиколено отъ хлѣмове, върху които ся простираше грѣцкыйтъ станъ. Цѣлы десетъ дни двѣтъ войски оставали едниъ срѣщу другъ, та си мѣряли силытъ и ся опытали въ малкы стичкы, въ които всякога гърцитѣ излѣзвахъ побѣдители. Между това лѣтнята жегѣ, която прѣзъ онѣзи години бѣла извѣнъ мѣрѣтъ, причинявала голѣмо трошеніе на челоуѣцы и конѣ; царьтъ (Михаилъ) лишаванъ, както казахмы, отъ воинственно дързновение, прѣдпочиталъ постепенното по тозъ начинъ изнемоощаваніе на непріятеля безъ да ся изложи изблизу на бой, отъ исходѣтъ на който ся боялъ, а най-вече за това, защото гледалъ че войската съ голѣмо немареніе слушала заповѣдитѣ му. Но колкото той ся виждаше противенъ за сбиваніе, толкозь повече войската, коѣкто десетствовахъ песитѣ пекове по онова врѣме, и на коѣкто бѣше ся додѣяло да гледа прѣдъ себе си непріятель по-слабъ, готовъ да пріеме бойтъ, виждаше ся да има присърдце да ся бие. Аплако, който водеше единтъ дѣлъ на войскѣтъ, Македонцитѣ и Тракийцитѣ, като неможалъ да търни повече туй срамотно окаянство, споразумѣва ся съ Льва та идва при царя и му казва дързновено: « До кога ще стоимъ и ще чакамы безъ да вършимъ нищо? Може бы до тогазь до когато лѣтнитѣ пекове съспиятъ и послѣднітъ отъ войницитѣ ни! Дозволи ми да употребѣжъ нашитѣ оръжія и нашето юначество; горытъ, тѣснинытъ, мѣчнопроходнытъ мѣста сѣ были по нѣкога благосклонны къмъ Българитѣ и сѣ имъ помагали, но сега попришето на битвѣтъ е поле прострѣно и равно, което не обѣщава побѣдѣтъ освѣнъ на истинното юначество; азъ отивамъ прѣвъ, и тая сабя ще отвори пѣтытъ на побѣдѣтъ. Можемъ ли да ся боимъ отъ единъ непріятель който не съставя нити десетѣтъ ни часть? » Не ся знае какво е отговорилъ царьтъ; при това войскаритѣ, насърчани отъ примѣра на главатаритѣ си, заплашвали че ще оставятъ стантъ и ще нападнѣтъ връзъ непріятеля.

Михаилъ, като неможаше да сдържи повече дисциплинѣтъ въ войскѣтъ, далъ волѣхъ да ся опѣлчи на бой.

Истото направилъ и Крумъ, който, въ всичко друго по доленъ, надмивувалъ само въ това, което е и най-главното и най-нуждното, че войската му го почитала и бояла му ся, и възлагала всичкитъ си надѣжды на прѣзрѣніето, което показвахъ грѣшитъ къмъ свойгъ владѣтель. Двамата владѣтели обхождали редоветъ на войскарытъ и ги насърдчвали.

Едвамъ що Михаилъ далъ знакъ, Аплако напада буйно врѣзъ Българитъ та имъ причинява голѣмъ поврѣдъ, ако и да были тѣ окопани. За злѣ честь никой другъ отъ воеводытъ не подражалъ неговътъ примѣръ, освѣнь само Львъ, който съврѣменно съ Аплака напада на Българитъ отъ другыйтъ край съ Источнытъ полкове. Но царьтъ, който оставаше простъ зритель на бываемото, щомъ видѣлъ че ся ударихъ двѣтъ крылѣ, вѣсто да ги подкрѣпи и засили съ другытъ войски, дава знакъ за оттегляніе, подѣ извѣтъ че не ся послушали заповѣдитъ му. Това, разумѣва ся, смутява и обезсърча онѣзи които ся боряли, и самытъ онѣзи що были около Аплака и ся боряли сполучливо взели да ся подвояватъ. Въсползовани отъ това Българитъ, съзематъ ся и отъ браними промѣнятъ ся на нападающи. Тогазъ мнозина отъ Македонцытъ и Тракійцытъ, като ся виждали вѣрло притискани а нѣмало да получатъ никаквѣ помощь отъ центра, обѣржили да бѣгатъ; напраздно ся мжилъ Аплако да ги въспрѣ; най-послѣ, като ся видѣлъ отъ всички изоставенъ, той пада бѣжщецъ ся юначкы.

Българитъ зачудени за този нечаянъ бѣгъ, на който причинятъ не можахъ да разберѣтъ, стояли изнайнапрѣдъ на мѣстата си безъ да ся мрѣдятъ, като мысляли да не е нѣкаква военна измама. Но когато Крумъ вижда че Львъ, който ся биеше на другото крыло, ся отмыкнува и той и всичкытъ войскы зема да бѣга безредно прѣзъ стѣнытъ и долинытъ, погва и той да ги гони. Всичкытъ пѣтища ся посѣяли съ шлемове, щитове, съ чловѣцы и коние избити. Тѣзи които можѣли да избѣгнѣтъ сабѣжъ на побѣдителитъ влѣзвали въ Одринскытъ твърдини, дѣто бѣ прибѣгналъ Михаилъ съ Императорскытъ стражъ и чуждытъ наемны войски, дѣто бѣ ся прибралъ и воеводата Львъ съ оттегленытъ источны полкове.

Нѣкои отъ древнитѣ лѣтописцы искатъ да припишѣтъ Льву несполукѣтъ на тѣзи битвѣ, че той ужъ по навѣтованіе придумалъ царя да ся бие, че пръвѣ той оставилъ бойното поле и въобще че ся обнеслъ тѣй съ намѣреніе да докара всякакъ да падне царьтъ и да ся въцари той. Но че това не е истина доказва ся отъ самытъ лѣтописецъ, който иска да му зачерни честьтъ. «И тѣй че е станѣла тази битва, нѣкои си писменно ни прѣдадохъ; но има и таквызъ които казватъ, че Лъвъ повече спазилъ нашитѣ силы и юначкы ся борилъ, когато царскытъ полкове отъ своѣхъ злѣхъ волѣхъ самы издали опълченіето си, но не на тѣзъ странѣ дѣто былъ Лъвъ.» Сѣщо тѣй и другъ писатель, Генесій, споменува слѣдующето, отъ което ся показва, че онова което ся размѣлило за прѣдательството на Льва, ужъ че той съ своето неоправдаемо побѣгваніе причинилъ побѣгваніето и побѣдяваніето на всичкѣтъ войскѣ, сѣ чисты клеветы истѣканы отъ непріятелитѣ му: «Само Лъвъ, който бѣ нападнѣлъ Българьтъ отъ една странѣ ся бори юначкы, за което и голѣмѣ славы придобы. А царьтъ утвърди пѣтьтъ на оттеглеваніето, обвиняющъ подданицитѣ си съ много думы, ужъ че тѣ прѣзрѣли писменнытъ си клетвы.» Споредъ насъ само за едно нѣщо можаше да ся изобличи Лъвъ: дѣто, вмѣсто да ся оттегли, трѣбало да подражае пріятеля си Аплака и да падне въ борбѣтъ противу варварьтъ. Но туй негово паданіе нему само славы можаше да причини, еще и да умножи съ единичъ бройтъ на толкози жертвы, но отъ това никаквѣ ползъ нѣмаше да произлѣзе нито за войскѣтъ нито за отечеството.

Царьтъ (Михаилъ) слѣдъ срамотно си въ Одринъ оттеглеваніе, вмѣсто да мысли какъ да измые охулваніето, което чрѣзъ неспособностьтъ си докара на себе си и на народа, на който бѣше властитель, съвзема причудливѣтъ идеѣ: да си даде оставкѣтъ отъ тѣзи власть, която ся виждаше за него тегота мѣчна за носеніе; тѣзи си идеѣи той съобщилъ на воеводьтъ, като имъ прѣдложилъ Льва, като най-сгодныйтъ наслѣдникъ. А това еще веднѣжъ доказва, че укoryтъ и обвиненіята противу Льва сѣ измыслицы на пристрастіе и злонаравіе; защото какъ можаше Императорьтъ, който е былъ въ положеніе повече

отъ всички други да знае поведението на Льва въ битвѣтъ, какъ можаше, казвамы, да дойде до тамъ: да направи едно таквось предложение, ако да бѣ съвзелъ и най-малкото сумнитіе за поведението му; а най вече онова за неговото сваляніе? Освѣтъ туй, ако на Льва му ся ревняше царуваніето, щѣше да прибърза да ся воспользува отъ обстоятелството и да приеме приносванѣтъ нему отъ царя коронѣ. Но той никакъ не склонилъ да ѣ приеме, като представялъ разны извѣты. Заради туй Михаилъ, като възлага нему прѣдводителството на войскѣтъ, трѣгва на бързо за въ Цариградъ, дѣто и стига слѣдъ два дни съ мѣхмыры и глѣчки противу войскѣтъ и подданицитѣ си, ужъ като че тѣ были причина на новѣтъ му срещу Българитѣ несполукѣ.

Като стигва въ столицѣтъ той приповторилъ, на онѣзи които были около него, рѣшеніето си да сложи отъ себе си царскѣтъ власть. Патріархътъ, челоуѣкъ разуменъ и цѣлъ характеръ, пригърналъ това мнѣніе, и за да прѣдупази царствующето семейство отъ всякъ бѣдѣ, съвѣтувалъ даже Михаила да избере самъ наслѣдника си. Но властолюбивата и славолюбива царица, съпруга Михаилова, Прокопія, поддържана и отъ партіѣтъ на калугеритѣ, която ся осѣщала че ще ся тури въ опасность, отвращала всякакъ съпруга си, да не извърши туй толкозъ умно рѣшеніе, чрѣзъ което можаше да осигури бѣдущето си и достолѣніето си.

Но щомъ излѣзлъ царьтъ изъ Одринъ, войската, която и първомъ была злѣ расположена къмъ него и публично го изобличавала и хуляла, като орѣдіе на своенравіята на съпругѣтъ си, и като съвършенно неспособенъ да управлява държавѣтъ и да спаси славѣтъ си, сега, слѣдъ срамнѣтъ побѣдѣ, коѣкто истеглилъ поради безуміето и страхливостѣтъ си, до толкозъ бѣше ся ожесточила противу него, щото рѣшила да го свали отъ прѣстола, и да възведе на него мѣжъ, на когото военнѣтъ и политическъ способность бѣ испыталь въ много обстоятелства. Отъ това чули ся тутакъ си выкове въ войскѣтъ, които нейнытѣ главатары, за да засилѣтъ нейното расположение за сваленіето на Михаила, стодно приповтаряли: «Царството е изгубено, ако чакамы отъ Михаила да

го поддържи. Какво може да направи една войска отъ львове управлявана отъ рогачъ? Той бѣга да иде да скрие посраменіето си въ обаятіята на съпругаѣ си, които управлява, и на които ный смы робіе. А нась ны оставя плячка на побѣдителѣ Българи, които на скоро ще да ны лишатъ и отъ тозъ животъ който остава у нась,, ако не прѣдваримъ да изберемъ начальникъ способенъ да ны защищава! »

Отъ тѣзи думы всички раздражены възбунтуватъ ся, събиратъ ся и провъзгласяватъ Льва за Императоръ. А той пакъ ся отричалъ, разумѣва ся, не отъ лицемѣріе, — както непріятелѣ му искатъ да го навадятъ, защото въ туй врѣмя, то, не само щѣше да бѣде безврѣменно, а може и врѣдително, защото можеше да остуди ревността на войскаритъ за него и да ползува другыго нѣкого, но защото разбиралъ мѣнотинѣ на обстоятелствата и споредъ одного отъ лѣтописцыѣ «пазялъ правото и безнавѣстното къмъ царствующыѣ.» в) Но най-послѣ принуденъ былъ да склони, като гледалъ упорството на войскаѣ за това, опасността въ които ся намѣрвала държавѣ отъ страна на Българитѣ, и владенъ на заплашваніята отъ пріятеля си Михаила Травла, който, турилъ ръкаѣ си на дръжкаѣ на сабѣѣ си и му казалъ: «Тази сабя ще ти отвори Цареградскыѣ порты и ще тя заведе на прѣстола, ако ся владешъ на желаніето на войскаѣ; или ще ся забіе въ гърдыѣ ти ако упорствувашь въ безумното си отричаніе.»

Като пріема Львъ властью, побързва съ писмо до Патриарха Никыфора да му изложи причиныѣ, за които былъ принуденъ да ѣхъ пріеме, и съврѣменно увѣрилъ го за своитѣ къмъ религіѣѣ благочестивы чувства. А слѣдъ това тръгва къмъ Цариградъ.

Неговото приближеніе направа жителитѣ да настрѣх-

в) Колкото и да си мѣчи гъркѣѣ писателъ да оправдае любимеца си Льва, работыѣ му показватъ че той былъ человекъ съ нискъ характеръ и ся служалъ съсъ всички непростителны срѣдства, не само за постиганіе на властолюбивыѣ си намѣренія, но еще и въ държавныѣ политикѣ твърдѣ коваренъ и бесчестенъ, както ся показва това отъ много неговы работы.

нѣтъ въ ожиданіе на междуособниѣ войнѣ. Но Императоръ, който ся вижда да е ималъ голѣмо отвращеніе отъ кръвопролитіе, и ся виждаше повече сгоденъ до управ-
лява единъ мѣнастырь неже единъ народъ, на който спасеніето лежеше само въ дързновеніето и юначеството на онѣзи ксито го управляватъ, щомъ му ся извѣстило званичното провъзгласеніе на Льва за царъ, побързва да сложи отъ себе си властѣтъ, които носялъ повече заради съпругѣтъ си а не за собственичѣтъ си суетность. «Не, казалъ, не искамъ нити една капка кръвъ да ся пролѣе за одържаніе на царскѣтъ власть.» Но не мисляла тѣй и съпругата му Прокопія, която всякакъ искала да ся въспротивятъ. Сѣщо тѣй и дворянитъ и магистритъ Цариградскы, колѣничили прѣдъ него и го заклевали да испыта ревностѣтъ имъ, като увѣрявали че ще го защищаватъ до послѣдне издыханіе, стига само да ся не поддава. Но Михаилъ равнодушенъ къмъ всичко това, повыква най-вѣрнѣйшѣ отъ дворянитъ си и като му връчвава коронѣтъ и багряницѣтъ, «занесъ ты, казва, тѣзи на Льва и кажи му че може да влѣзе безъ страхъ и да ся въдвори въ царскытъ палаты.» Въ сѣщото врѣме, слабѣйтъ този владѣтель, който само въ работѣтъ за властѣтъ ся показва достойнъ за прѣстолѣтъ, обръсва си космытъ на главѣтъ, и, слѣдъ едниѣ години, деветъ мѣсеца и деветъ дена царуваніе, взема иноческото одѣваніе и ся оттегля съ съпругѣтъ и дщериѣ си въ черквѣтъ на светѣ Богородицѣ, която ся наричала Фаро.

III

Тутакъ си слѣдъ коронясваніето си Левъ побързва да земе за спомощницы въ управленіето на държавѣтъ двамата си стары пріатели и споборници; и, Михаила, на упорството и сѣдѣйствіето на когото длѣжеше отъ части царскѣтъ коронѣ, провъзгласява патрицій и го назначава за начальникъ на Императорскѣтъ стражѣ, а Тома, който отъ дѣте бѣше живѣлъ съ него, направя го начальникъ на чуждытъ наемны войскы. Приема въ сѣщото врѣме въ служеніе на държавѣтъ и назначава патрицій и начальникъ на Арменскытъ пѣлкове и първыйтъ ратаръ (протостраторъ) на прѣдшественника си, по име Еммануила, Арменецъ родомъ, и старъ неговъ пріатель, когото, като

повыкалъ, поискалъ най-напрѣдъ да го изобличи за поведението му, и му казалъ: « Не ти ся падаше да ся въоръжавашъ въ войнѣтъ противу мене, и да ставашъ съвѣтникъ на Прокопійъ и на Царя.» « Но и на тебе не ся падаше, отговорѣтъ Мануилъ, да дигнешъ рѣкъ противу благодѣтеля еще и свата си.» Този дързновенъ отговоръ вмѣсто да разсърди Льва, който ся неодушевявалъ отъ ниски страсти, произвелъ очудваніе и подклалъ пріятелството му къмъ него.

Между това не бѣхъ ся еще минѣли шесть дни отъ коронясваніето на Льва, а Крумъ ся появилъ прѣдъ стѣнитѣ на Цариградъ, като бѣ оставилъ брата си, съ еднѣ часть отъ войскѣтъ, да обсажда Одринъ. Слѣдъ нечаканѣтъ побѣдѣ на 22 Юлія г). Крумъ като оставилъ да си отпочине войската му за нѣколко дена и като ѣхъ попълнилъ съ спомагачи Българи, които, като чули побѣдѣтъ, прибързали да ся съединятъ съ него, за да ся воспользватъ отъ разграбеніята и корыститѣ, а при това еще, като видѣлъ че нѣмало никой да ся прѣче на напрѣдваніето му, помислилъ че може лесно да стане господаръ и на самѣтъ столицѣ. И за да направи благосклонны къмъ себе си боговетѣ си, извършва религіознѣ обрядность по обычаю на идолопоклонството, еще и на варварскійтъ животъ на онзи народъ. Закала нѣколко чловѣцы д) и животны, наква ся краката си въ водѣтъ на крайморіето; послѣ зема водѣ та полива на главѣтъ си и поръсва войскѣтъ, която надала выкъ на радованіе. Послѣ ся враща въ шатрѣтъ си, като микувалъ между два ре-

г) Тука трѣба да е погрѣшка и вмѣсто Юлія иска да е Юнія; защото, като видѣхмы че Левъ влѣзълъ въ Цариградъ на 13 Юли, а битвата при Одринъ станѣла по-напрѣдъ, разумѣва ся че побѣдата, за която е рѣчь, станѣла на 22 Юнія.

д) Намъ ся вижда невѣроятнѣ туй колкото за жертвоприношеніе чловѣцы, защото въ никой другъ случай ни у Славенѣтъ ни у Българитѣ, ако ги сметемъ за инородцы, не ся е споменѣло за такѣвъ примѣръ; за туй този расказъ, за кланіе на чловѣцы, нѣ го земамы като измыслицѣ отъ уплашеното въображеніе на гърцитѣ, като сѣ гледали обрядѣтъ на безстрашнѣтъ неприятель прѣдъ самѣтъ стѣны на столнѣи си градъ: или и да го земемъ за истиннѣ не мо-

да свои наложници, които, когато минавалъ той, колѣнчили и го въсхвалявали пѣюще му пѣсни е). Всичко това (казува гъркътъ списатель) нашитѣ гледали отъ жъберитѣ на стѣнитѣ.

За да запази станътъ си отъ исходытъ на непріятелитѣ си, Крумъ ископалъ шарамполъ, отъ Рожинитѣ Заливъ чакъ до Мртморното море, който и утвърдилъ съ колове. А като обсаждалъ градътъ, разорилъ купно околнитѣ селенія и проводилъ до Льва прѣдложенія за миръ, пълны съ горда устатность и варварскъ продерзливость; той изисквалъ годишнъ данъ отъ пары, и голѣмъ брой дрехы, понеже Българитѣ незнаели еще да обработватъ нито свилжтъ (копринжтъ) нито ленътъ; искалъ еще нѣколко на брой момичета, които самъ да си избере, и да му ся допусти да дойде на конь, да забіе кошіето си на еднъ отъ портытъ на града, като бѣлѣгъ на покореніето му. Прилагалъ еще, че колкото за другитѣ му прѣдложенія, тѣ было нужно да ся разискать въ съразмышленіе, което да стане при нѣкой край на Залива, чрѣзъ испращаніето на петъ или шесть лица безоръжны и отъ двѣтъ страны, които да иматъ пълномощіе да сключать миръ.

жемъ освѣнъ да приемень заклашѣтъ като осъдени за нѣкое прѣстѣпление и оставены да ся изпълни наказаніето имъ въ този обрядъ и прѣдъ очитѣ на гърцѣтъ, което може да е имало еще и нѣкои политически причины. А сжщото жертвоприношеніе ный виждамы въ закаланіето на животны, което е было обыкновенно у Славенитѣ.

е) Това е единъ чисто Българскый или Славенскый обычай. Ный виждамы и въ други случаи по-послѣ да придружавать войскѣтъ дѣвойкы пѣснопойницы, които съ пѣяніето си насърдчвали войнитѣ на бой, и слѣдъ побѣдѣтъ въсхвалявали царя и всичкитѣ войны за юначеството имъ. При това еще има данны по които може да ся мысли че Българскитѣ жены често земали участіе въ военнитѣ походы, помагашецъ на войнитѣ при укрѣпленіята и окопаваніята, които по нѣкога сж бивали исклучително тѣхна работа, а често сж земали участіе и въ самого сраженіе, сжщо както е было и е даже и до днесъ еще у Черногорцѣтъ. Въ нѣкои обычаи спазени и днесъ у Българитѣ ся забѣлжватъ слѣды отъ такъвъ обычай, и особенно въ походытъ на Романкѣтъ ся вижда твърдѣ явно роджѣтъ който сж имали Българкѣтъ жены и мамы въ военнитѣ походы на староврѣме.

Лвѣ ся намѣрилъ въ лоше положеніе. Прѣзъ минжалъ тѣ шесть дни съ най-голѣмъ скоростъ извършилъ онова що считали нужно за безопасностъ на града, но въ туй малко разстояніе не можалъ, разумѣва ся, ниго да прѣустрои нито да умножи войскѣтъ, която ся намѣрвала на крайнѣтъ точкѣ на парализираніето, нито друго нѣкое приготвление да извърши, за да може да излѣзе на срещу непріятелитѣ съ нѣкоѣ сполукѣ. А отъ другъ странѣ считалъ похулно да приеме Крумовыѣ изискванія, а толкозъ повече попеже знаѣлъ клетвопрѣстѣпството и вѣроломството на тѣзи варвари ж), на които условіята ако и да приемеше, тѣ все пакъ щѣли да оплѣвятъ странѣтъ. Въ туй си недоумѣніе поискалъ да побори варваритѣ съ истыѣ тѣхны оружія (!), и тѣй като ся приструва че склонява да дойде въ разискваніе върху Крумовыѣ исканія, прѣдлага му да дойде на едно мѣсто, което ся намѣрвало между Българскыйтъ станъ и стѣнытъ, близудо Влахерискыѣ порты, и тамъ като дойдѣтъ пълномощныѣ му да сключатъ и да подпишатъ договорыѣ.

Крумъ приелъ прѣдложеніето, и на другыйтъ день, съдруженъ отъ трима чиновницы, идва на опрѣдѣленото мѣсто, дѣто въ сѣщото врѣме прѣдставятъ ся толкозъ на четъ гърци, които оснобающе ся (?) на обѣщаніята му бѣхъ излѣзли отъ ладіѣтъ и дошли. А когато разговорѣтъ ся започилъ единъ отъ испратеныѣ отъ царя дава условеныѣтъ знакъ, като си снема шапкѣтъ. Крумъ ся усумиѣва и съ единъ подскокъ, качва ся на коня си и тѣртва да бѣга, когато народѣтъ, който гледалъ отъ высочинѣтъ на стѣнытъ, това което ставало, выкалъ: « прѣстътъ побѣди »; а туренитѣ въ засадѣ войскари искочили та го ранили съ стрѣлытъ си, но никоя отъ ранытъ не могла да го свали, и той стигилъ здравъ, читавъ въ ста-

---

ж) Тѣй а? Българитѣ вѣроломны и незна каквы а Гърцитѣ добры! Но всичката добрина на тѣзи хубосници ся показва отъ амытъ имъ работы. Колкото за Крума отъ самыѣ тѣхны расказы излѣзва на явѣ, че той ималъ прякъ характеръ; ный виждамы че той всякога извѣствявалъ прѣдварително гърцитѣ императоры, и като имъ исказвалъ открыго своитѣ намѣренія, прѣдлагалъ своитѣ услові, но тѣй ли поставявалъ и Лвѣ?

нѣтъ си, само тримата му другари хванѣли, отъ които двамата были гърци, баща и сынъ; и Българина тутакъ си го убили, а другитѣ двама гы отвели плѣнници въ столицѣтъ.

Това злочесто събытіе, както всякой може лесно да разбере спомогнало за да ожесточи еще повече дивѣтъ душѣ Крумовѣ, който, бѣсъ дышашъ противу Гърцѣтъ, заповѣдва да съборять и да изгорять всички, що ся намѣрвали по Европейскій брѣгъ на Босфоръ чакъ до Червото море, черквы, мѣнастыри, царскы палаты, кѣща и търговскы заведенія. А като гледалъ че не бѣ възможно, безъ нуждытъ обсадителны оръдія да прѣвземе столицѣтъ, враща ся къмъ Тракійскій полуостровъ, изгаря всичко що ся намѣрвало между Цариградъ и Родосто и събаря мостѣтъ на рѣкѣ Атирѣ, работѣ знаменитѣ заради хубостѣтъ и здравинѣтъ си. Силиврія и Даона ся прѣвърнали въ развалины. Ираклія могла да ся избави отъ буйството му благодареніе на ѣкѣтъ си стѣны, но околнытъ ѣ селенія ся оплѣчкали. Всичкытъ жители на Родосто минѣли подъ ножъ. А подиръ това, като налѣзва въ горытъ на Ганосъ та настигва прибѣгналытъ тамо съ стадата си народы, избива мѣжѣтъ, а плѣнява женытъ, дѣцата и добытъка. Послѣ влѣзва въ Херсонесъ (полуострова?) и го разорява чакъ до прѣдъ вратата на Авидѣ. Най-послѣ наситенъ на кланіе и грабежъ оттегля ся къмъ устіето на Марицѣ, и отъ тамъ минува въ Одринъ, разоряющъ все що му ся испрѣчало. И тамо Крумъ, съединивъ ся съ брата си, който обсаждаше тѣзи странѣ, послѣдувалъ за много дни да работи съ него наедно неуморно. Най-послѣ жителѣтъ, като исчерпали хранытъ си, и невиджали отъ нигдѣ да ммъ дойде помощь, принудили ся да ся прѣдадѣтъ. Градѣтъ быде оплѣненъ и жителѣтъ заробени, отведени были отвѣдъ Дунавъ.

Левъ жалеше като гледалъ да ставатъ таквызъ ужасны опустошенія поради безсиліето на държавѣтъ. Мнозина го укорявали че той не показалъ присърдце и не направилъ нищо за да гы отклони. Но какъ да направи? Съ коѣ войскѣ? Военнытъ силы въ Цариградъ, остаткы отъ войскы съсипаны, поради неспособностѣтъ на прѣдшественницѣтъ му, едва ли стигахъ за опазваніето на самѣтъ столицѣ. Нито врѣмето, нито срѣдствата допуща-

ли тъй скоро да се състави нова войска, и изискваното нейно прѣустройство. А за тѣзи двѣтъ, щомъ си отива Крумъ отъ прѣдъ Цариградъ, Лъвъ се завзема дѣятелно, като направя ново събиране на войскѣ въ Азіѣ. Но всичко това изисквало врѣме, че отъ исхода на неговѣтъ противу Българитѣ воененъ походъ зависяло спасеніето на Държавѣтъ. За туй се принудилъ да се позабави до идущѣтъ пролѣтъ. Между това за да осигури прѣстолѣтъ на семейството си, като имаше сынъ на име Сунбакъ, провъзгласилъ го Августъ прѣзъ празниците на Рождество Христово и го прѣкръстилъ Константинъ з).

При това като намѣрилъ въ дворѣтъ още въ врѣмето на Никифора испратенитѣ отъ Карола Великаго посланници Амаларія, Тревирскійтъ Архіепископъ, и Петра, игумена на Нонантискѣтъ обитель, споразумѣва се съ тѣхъ и ги испраща на свое иждивеніе до границѣтъ на Държавѣтъ, като испраща съ тѣхъ и първитѣ си тѣлохрани- тель Христофана и діакона Григорія, на които и заповѣдалъ да поискать продължаваніето на старото пріятелство и подтвержденіето на преждебывшитѣ уговоры. Нѣкои отъ лѣтописцѣтъ споменувать че испратилъ горнитѣ лица при Карла Великаго за да искать нѣкаквѣ помощъ противу Българитѣ. Това намъ ся вижда съвършенно не вѣроятно; защото никога не можемъ да си въобразимъ че Лъвъ, койго всякога ся отличавалъ за политическѣтъ си разумность, бы ся рѣшилъ, въ каквѣто и да е нуждѣ, да поиска помощьтъ на единъ царь, който съгледвалъ Истокъ съ око на завоеватель, както ся вижда това и отъ прѣдложеніята му на Иринѣ за да ся съчетае съ неѣ, съ намѣреніе чрѣзъ това съединеніе на двѣтъ корони на главѣтъ си да стане Господарь на Истокъ. и) Самото

з) И това е едно отъ доказателствата че Лъвъ е былъ отъ Арменско происхождение.

и) Твърдѣ слабы ни ся виждатъ доводѣтъ съ които писателѣтъ ся мѣчи да обори и да отвърли расказытъ на съврѣменицитѣ за това дѣто Лъвъ е искалъ помощъ отъ Карола противу Българитѣ. Самото течение на работѣтъ свидѣтельствува, че двамата императори, Германскій и Византійскій, сѣ водили прѣговори за взаимно дѣйствіе противу възрастающѣтъ силѣ на Славенитѣ и Българитѣ.

което можаше да стане, заради спокойствието и безопаст-
вото на двѣтъ държавы, бѣ: да ся въспрѣтъ Славенскыѣ
племена, които были при Германскыѣ прѣдѣлы, да не съдѣй-
ствувать съ Българитѣ противу Источнѣтъ Държавѣ. Но
и туй е было такожде мѣчно, понеже, разумѣва ся че
Германскыйтъ Императоръ не е моглъ да занимава воен-
ныѣ си силы за Истокъ, когато ималъ еще толкозь не-
пріатели да оборва на Западъ і). А колко е вѣрно че
Лъвъ никога не е мислилъ да търси и да иска помощъ
отъ нѣкого, и че отъ всякого другыго най добръ е раз-
биралъ, че единъ народъ, който има нуждѣ отъ чуждото
покровителство за да съществува, не е достоинъ да е
живъ и клони къмъ пропаваніето си, доказва ся отъ gry-
житѣ, които положили за устроение на войска, която да
може да прѣдпази Държавѣтъ отъ опасноститѣ, които ѣмъ
заплашвали, и да даде новъ животъ на парализираныѣ ней-
силы к).

Понеже прѣзъ онѣзи години зимата была лека и рѣ-
кытѣ не были подуты отъ дъждове, Българитѣ не оста-

Крумъ е ималъ работѣ и съ Карола на Западъ, дѣто такожде е бы-
ла добръ освѣтена силата на неговото оръжіе, и не е възможно да
не е имало между двамата императоры нѣкакъвъ нагоноръ противу
Българитѣ, дѣятелныйтъ владѣтель на които имъ е задавалъ не мал-
ко беспокойство.

і) Но ако Лъвъ е былъ свѣсенъ политикъ не ще да не е зна-
ялъ че между тѣзи Карловы непріатели на Западъ пакъ най силеныйтъ
и най опасныйтъ е былъ все този Крумъ, който и нему былъ тол-
кози досадилъ, и че споразумѣніето на Льва съ Карла, за да раз-
влекѣтъ силытъ на този силенъ непріетель и на двамата Императоры,
не само не е странно, но е и твърдѣ естествено; слѣдователно
казваніето на лѣтописцытъ е вѣрно, и явно е че Львовитѣ послан-
ница до Карола не сѣ имали другѣ мисли освѣнь тѣзи: да искать
помощъ противу Българитѣ.

к) А развѣ трѣбаше да сгѣрне рѣцѣ Лъвъ и да стои, ако бы
да е искалъ противу Българитѣ помощъ отъ Карла? Право е че
народъ, който има нужда отъ покровителство да съществува, не е
достойнъ да живѣе, но также право е, че сѣ таквыѣ народытъ ко-
ито търсятъ помощтъ, за това негли защото не имъ ся ще да мрѣтъ,
като не сѣ достойны да живѣятъ.

нѣли праздни. Тѣло отъ 30,000 конницы прѣмѣнило Траакыѣ и рѣкѣ Еригонъ л), напада на Аркадіополь м), градъ богатъ и многочуденъ, лежащъ на десныйтъ брѣгѣ на рѣкѣ и отстоящъ отъ Цариградъ само тридесетъ левгъ, като прѣвзема градътъ, той заробва всичкыѣ му жители. А когато ся приготвилъ да си трѣгне, понеже рѣката была придошла, поради дѣждоветъ, които валѣли осъмъ дена наредъ, затворилъ му ся пѣтътъ, та былъ принуденъ да остане въ станътъ си петнадесетъ дена, обсажденъ отъ наводненіята. Несумнѣнно Лѣвъ, ако да имаше изискваныѣ силы за да ся опѣлчи връзъ Българитѣ, можаше да ся воспользува отъ туй благоврѣмие и да отърве робитѣ, които му ся моляли за помощъ: Но като не ся виждалъ еще каджрѣнъ за бой принуденъ бѣ да си остане затворенъ въ Цариградъ и да остави безъ защитны горкыѣ си подданицы, които слѣдъ спаданіето на водыѣ, быдохъ отведени въ Българіѣ наедно съ покѣщениѣтъ и добытъкътъ имъ.

Туй нашествіе было като прѣдвѣстіе на единъ много по-голъмъ воененъ походъ. Крумъ, като былъ рѣшилъ или да ся съсипе съвѣтъ или да привземе Цариградъ и да си отмъсти за навѣтътъ на Императора противу животътъ му, въорѣжилъ всичкыѣ що можили да носятъ оружіе отъ подданицыѣ си Българи, Авари и Славены. При това еще стѣкмилъ и едно голѣмо число всякаквы обсадны машины, за прѣнасяніе на които приготвилъ петъ хыледы кола и събралъ десетъ хыледы волове. Лѣвъ като ся научилъ за това испратилъ съгледатели въ Българіѣ, отъ които ся научилъ, че силыѣ на Българскыѣ царь были много по-горни отъ колкото ся казвали, че ималъ намѣреніе да нападне на градътъ отъ кѣмъ Влахерискыѣ порты, дѣто бѣше му ся случило крайното примѣдіе и дѣто стѣныѣ бѣхъ най-лесны за съсипваніе, заради това съ голѣмо приборъзваніе изгражда новы стѣны кѣмъ тѣзъ странѣ на града и ископалъ новъ окопъ, който и утвърдилъ съ колове. Но когато ся занимавалъ съ тѣзи военны ра-

л) Види ся да е Ергене.

м) Мисли ся да е днешныйтъ Люле-Бургасъ или Ески-баба.

боты, научава ся че Крумъ умрѣлъ въ срѣдъ голѣмытъ си приготоуленія, на 13 Априлія и).

Лѣвъ убѣденъ че тази случка имаше да осуети планоуветъ на непріятелитъ и да обори прѣвнѣжтъ имъ гордость, прѣдложили имъ примиряваніе. Но новийтъ Българскій царь, на име Девкынъ о), отууерили прѣдложеніята му гордо и прогласили че е твърдо рѣшенъ да си отмести за науѣтѣтъ който направили на прѣдшественника му. Обаче и Лѣвъ, отъ своиъ странж приготуенъ достаточнo, не помалко желаялъ да си отмести за ужаснитъ разоренія и плѣненія, коитo бѣхж направили Българитъ въ земѣжтъ му, и да отърве държавѣжтъ отъ непріятель който изсмукваше всичкѣж ѣ жизненнѣ влагѣ и ѣж заплашваше съ съууершенно погынваніе. Той виждалъ за нелѣпотно вече да остауа затворенъ въ Цариградскитъ стѣны, за туй излѣзуа въ походъ и ся уѣжта къмъ Месебръ, дѣто такожде были ся събрали силитъ на противницѣтъ.

Българитъ като сякали че иматъ насрещж си войскитъ на Никифора или на Михаила Рангабе, и распалвани отъ диво буйство, побѣрзали да дадѣжтъ знакѣтъ на сраженіето и нападнѣли съ неуудържимо стремленіе, като дивы зѣтѣроуе, врьзъ грѣпкыйтъ станъ. Гърцитъ, като неможали да отблѣснѣжтъ туй нападеніе, надули да бѣгатъ, когато Лѣвъ, който, съ едно спомагателно тѣло бѣлъ ся скрылъ врьзъ единъ хѣлъмъ лежащъ задъ непріятельскыйтъ станъ, « другари, изыкалъ, ето минутата на побѣдѣжтъ, нека ѣж грабнимъ отъ рѣцѣтъ на нашитъ непріатели. Тя принадлежи вамъ, ако имате дързновеніето да мя послѣдотуате.» Туй като казалъ, слѣзуа отъ хѣлъмѣтъ и гы туря въ смятеніе и ужасъ. Отъ туй нечакано смущеніе на Българитъ насърчени бѣгающитъ Гърци отъ гонены както были станѣли гонители. Българитъ като немогли да ся съу-

---

и) Бройтъ на годинѣжтъ не е заблѣженъ, но може да ся земе за вѣрно 815.

о) Девкынъ или Дѣвкунъ? И какво име ще да е то, ако не е отъ днешното Дѣчо или Дѣвчо? Другы нѣкои го лишѣжтъ Докунъ, и то ся посрѣща нѣкакъ съ името Дочо. А споменуваното слѣдъ него въ нѣкои историци име на брата му уѣж Цока или Цоки е спазено и до днесъ.

зематъ, падатъ тръжкани едни връзъ други; а царьтъ ний паднѣжъ отъ коня, и безъ малко даго хванѣтъ, ако не бы пристигнѣжъ да ся качи на другъ конь и да търти да бѣга. Бройтъ на избитыѣ былъ голѣмъ, но еще по-голѣмъ былъ бройтъ на поробеныѣ.

Тука считамы за нужно да забѣлѣжимъ че въ това мѣсто на Исторіиѣжъ лѣтописцыѣ сѣ въ голѣмо разногласіе, не заради надвиваніето на Българитъ, което описватъ съ най-живы шарове всичкыѣ пріатели и неприатели на Льва, но за нѣкои обстоятелства, които сѣ много касаятъ до тѣзи битвъ, то естъ за смъртъжъ на Крума. Нѣкои отъ тѣхъ пріематъ, че Крумъ не былъ умрѣлъ прѣди тѣзи битвъ но слѣдъ нейъ, като сѣ разногласны еще и въначинтъ на умираніето му: едни казуватъ че умрѣлъ отъ дамажъ прѣзъ онази грозияжъ пощъ, а други че подданицыѣ му го обѣсили подиръ туй му побѣдяваніе. п) Ний считамы за най вѣрно че е умрѣлъ прѣди този воененъ походъ, защото инакъ гръцката войска не бы отишла толкозъ далечъ, щото да остави тутакъ си зетыѣ за снаиваніе на града мъркы, и да излѣзе и да ся удаечи толкозъ отъ него, и да тури въ опасность щастіето на държавъжъ въ сраженіе уредно на отворено мѣсто, и еще повече когато знаали, каквы подкрѣпленія былъ получилъ Крумъ, и съ каквы машины былъ ся снабдилъ р)

При това повечето отъ лѣтописцыѣ споменуватъ да

п) Вижъ по-долу бѣлѣжкыѣ подъ Р. и С.

р) Ний такожде пріемамы за вѣрно че Крумъ е былъ умрѣлъ прѣди тѣзи войнѣ и биткѣ и мыслимъ че събраната при Месебръ Българска войска, не е была онази която е была отрѣдена за нападаніе на Цариградъ, защото по сухо и съ кола не ꙗе тамъ ꙗтътъ. Прѣдполагамы еще че Крумъ ся е готвѣлъ да нападне на Цариградъ не само по сухо, но и по море, отъ кѣмъ Месебръ ꙗе събраната тука войска е была прѣдначена за тѣзи цѣль; но когато смъртъта му е побъркала плантъ му за нападаніе по сухо и войската, която може и да е была потеглила кѣмъ Одринъ за Цариградъ, ся е върнула въ Българіиѣ, като изложена повече на нападаніе. То тая що была събрана около Месебръ, като по-близу до Българіиѣ и по безопасна, останѣла си е непрѣснѣта до ново рѣшеніе на наследникътъ Крумовъ. А Левъ готовъ и той за бой, извѣстенъ отъ

сж станжли двѣ битвы противу варваритѣ, въ които обаче приповтарятъ истѣтъ военнѣ хытростъ Львовѣ, едната битва която станжла около градътъ Месебръ, както вече расказахмы за неѣ, а другѣтъ на слѣдующѣтъ годиниѣ 815. с) Като ще раскажемъ сега за вторѣтъ битвѣ, ный

сѣгледателитѣ си за смъртътъ на Крума и за разстроенното положеніе на войскѣтъ около Месебръ, поради смъртътъ на царя, която го отѣнявала еще и отъ страхъ за нападаніе по сухо, дала му врѣме и случай, сѣгласно съ лукавыйтъ му характеръ да нападне тайкомъ отъ кѣмъ море военныйтъ станъ на Българитѣ при Месебръ. Ный послѣ може да ся земе въ съображеніе и това: че е твърдѣ възможно въ тѣзи разбѣрканыѣ на грѣцкыѣ лѣтописцы свѣдѣнія да сж слѣны извѣстіята едно за Крумовѣтъ смъртъ на 815 и другото за убиваніето на Цоки отъ поданицытѣ, и това е толкозъ по-близу до умѣтъ, споредъ лѣто нѣкои лѣтописцы не поменувать нищо за Докума и Цоки. Тогазъ ный можахмы да положимъ че тази битва е станжла на 820, ако да не знаехмы че прѣзъ тѣзи годиниѣ е умрѣлъ Львъ, и не е ималъ врѣме да ся хвали съ побѣдѣтъ си.

с) Писателитѣ заплетенъ отъ неточныѣ и нередовны свѣдѣнія на грѣцкыѣ хронографы, като неспоменува имено годиниѣтъ на Крумовѣтъ смъртъ, нарича тука лѣтото 815, слѣдующѣтъ годиниѣ, отъ което иде да ся заключава че смъртъта Крумова ся е случила на 814 апр. 13. Но това заключеніе както и прѣдположеніето на писателя ся изобличава за невѣрно при съображеніето на събытіята въ сравненіе съ врѣмето. Львъ ся възцарилъ на 11 юлія 813. Крумъ ся явилъ прѣдъ Цариградъ шесть дена слѣдъ това, държалъ градътъ въ обсадѣ, правилъ прѣговори, измаменъ и навѣтованъ той си отъмѣствявалъ съ разореніето на толкозъ градове, които само да обходи ся е изисквало толкозъ врѣме, бавилъ ся при обсадѣтъ на Одринъ, лѣто работилъ съ братаси, прѣвзель Одринъ, лѣто ся види и да е зимувалъ. На пролѣтътъ т. е. на 814 той нападналъ съ 30,000 коницы на Аркадіополь, лѣто 15 дена само заради водытъ сж бавилъ; ако положимъ тогазъ че той е умрѣлъ на 13 Априлія 814, то кога е правилъ овѣзи приготвленія и машинныѣ, за които трѣбази петь хмѣды кола? При това кога е намѣрилъ врѣме и Львъ да ся приготви и да иде чакъ на Месебръ съ войскѣтъ си, които не былъ готовъ и не смѣялъ да ся подаде извънъ Цариградъ, когато прѣзъ тѣзи пролѣтъ еще подъ носѣтъ му Крумъ увлякалъ толкозъ робіе? Явно е прочеъ че годиниѣта 814 е минѣла въ приготвленія и отъ

не можемъ да ся сумиѣваме за прѣвѣтъ т), която може да не е имала важността на вторѣтъ; но която, както и да е, като е смачквала за прѣвѣтъ пакъ, раздрадила е още повече онова неукротимо множество, което не е прѣстанжло да дыха ядъ противу Гърците, защото ги недопущали вече да грабятъ и да плѣнятъ земѣтъ имъ. За туй одързостени изново излѣзли сѣ да ся бѣятъ пакъ у). А сѣщо тѣй и Лѣвъ излѣзалъ противу тѣхъ. Тѣй кога то двѣтъ войски дошли една срещу другъ, Лѣвъ ся присторилъ ужъ че ся уплашилъ, за да направи чрѣзъ това неприѣтеля по-дързновигъ, опасва станътъ си съ голѣмы колѣе и останѣ за много врѣме бездѣйствиущъ въ окопѣтъ си. Ималъ же и хранѣ изобилно, който си доставялъ отъ неизвѣстно на неприѣтелитъ мѣсто ф). Напротивъ Бълга-

дѣтъ страны, и Крумъ е умрѣлъ въ срѣдъ приготвляваніята си прѣзъ пролѣтътъ (Апр. 13) на 815, а битвата при Месебръ е станѣла по послѣ или прѣзъ Маія или прѣзъ Іуниѣ. Другы нѣкои историци кои, то слѣдува и Хылфердингъ полагагъ смъртътъ на Крума чакъ на 820-което ся вижда твърдѣ кѣсно. И ний не можемъ да пріеѣмемъ за вѣрно да е прѣкаралъ Крумъ въ бездѣйствіе петъ, шесть години. Тѣзи които пріѣматъ това отвърлятъ, видя ся, царуваніето на Докума и Цока, които нѣкои наричатъ сынове Крумови, а нѣкои ги снитатъ като прости воеводы неговы, отъ които послѣднѣйтъ е убитъ отъ народа, споредъ както казватъ нѣкои отъ грѣцкытъ историци. Въ такъвъ случай не остава освѣнъ да прѣдположимъ че Крумъ ударенъ отъ дамаъ, не е умрѣлъ въ 814 или 15, но разслабѣнъ бездѣйствувалъ е, а войскѣтъ сѣ управлявали неговытъ сынове или воеводы Докумъ и Цоко да самѣтъ му смъртъ, който полагатъ на 820, кога то го е наслѣдилъ братъ му. Това можаше да са разѣени колко годѣ, ако ся избродеше прѣзъ кой мѣсець и на кой день е была Пасха въ годинытъ 814, 815 и 820, понеже грѣцкытъ историци бѣлѣжатъ 13 Априліѣ и казватъ че было въ петѣкъ на Влѣкѣтъ седмницѣ.

т) Видѣ по долу бѣлѣжкѣтъ подъ ц)

у) Каквы *туткуиз* доводи за да ся освѣдѣтелствува ужъ че станѣла и друга битва, кога то е явно като слѣнце то че всичытъ тѣзи разгайдены лѣтописцы говорятъ за една и тѣзи битвѣ!

ф) Незвѣстното мѣсто разумѣва ся тука морето.

ритѣ опълчени въ чуждѣ държавѣ х) въ мѣста прѣдварително отъ тѣхъ опустошени, съ мѣнотии си доставяли погрѣбнитѣ. А като гледали че гърците не излизватъ отъ стана си и считаещъ това за страхливостъ рѣшили да ги нападнатъ.

Лъвъ като ся научилъ за туй тѣхно рѣшеніе зель единъ отъ най-юначнитѣ си пълкове, и безъ да съобщи намѣреніето си никому другому, освѣнь на одного отъ най-вѣрнитѣ си чиновници, комуто и възложилъ привременното управление на войскѣтъ, потеглил ношѣ и ся притаилъ задъ единъ ближенъ тамо хълмъ. На сутринѣтъ, като ся расчуло че царѣтъ побѣгналъ, новийтъ начальникъ на войскѣтъ съ голѣмѣ мѣкѣ едвамъ сполучилъ да въздържи редѣтъ. Между това мнозина побѣсжили въ неприятельскійтъ станъ та рассказали на Българитѣ що ставало въ грьцѣтъ войскѣ. А тѣ като отложили за на другий день нападаніето, и пълно увѣрени че Лъвъ ся е вече довольно удалечилъ, отпуснали ся на сладкъ сънь. Лъвъ, който очаквалъ сгодиѣтъ минутѣ, за да нападне връзь неприятелитѣ, воспользуванъ отъ крайнѣтъ тишинѣ и отъ ношѣтъ тъмнинѣ, слѣзва дѣбомъ отъ хълма и влѣзва въ станѣтъ имъ; а като ги сварва заспали, привыква и другѣтъ войскѣ и тѣй напада връзь варваритѣ и нанася имъ ужасно истрѣбленіе. Не станѣло бойно непрѣстанно кланіе. Кажѣ че жѣва душа не ся отървала отъ опуй кланіе, нито самийтъ имъ царъ, защото Лъвъ бѣше запрѣтилъ да не зематъ робіе ц)

х) Писательтъ или не е намѣрилъ въ лѣтописцѣтъ или нарочно смѣлчава да каже на кое е мѣсто е станѣла тази прѣдполагана битва, което такожде потвърдява че тука е рѣчь все за единъ и тѣзи битвѣ, които е станѣла при Месебрь, а тамъ Българитѣ по онова врѣме не сѣ были въ чуждѣ държавѣ но на своиѣ си земѣ или твърдѣ близу до земѣтъ си.

ц) Сравни по горнитѣ свѣдѣнія за царя, читателю, и ты ще видишь, какъ было дѣсно на гърка историкъ отъ него да прѣскочи и да каже че и царѣтъ не ся отървалъ. Запрѣтилъ бѣлъ Лъвъ да не зематъ робіе! Ами че ако не сѣ дали българитѣ да ги робѣтъ, или ако битвата е была таквази дѣто да не е могълъ да хване робіе, съ какво е можѣлъ Лъвъ да освидѣтельствува побѣдѣтъ си

Подиръ това Лъвъ налѣзва въ Българіѣ та си отвраща за направенитѣ отъ Крума въ Тракийскѣ жестокости, като прѣкаралъ прѣзъ остроу на пожъ всички що можали да носятъ оружїе, и отвелъ женитѣ въ робство; а нѣкои войны, както споменува единъ отъ лѣтописцытѣ, въ изуменїето си, отмѣстѣваещъ за направенитѣ на роднинитѣ и сестритѣ имъ строгости, грабвали дѣцата отъ съсѣдытъ на майкытѣ имъ та ги удряли о камъниѣ и ги убивали. ч) Разоренїето было таквоязъ шото слѣдъ изминуванїето на петдесетъ години еще раздигало страхътъ на Българитѣ, които, когато минавали по край хълмътъ, отъ дѣто нападналъ връзъ тѣхъ Лъвъ «клатятъ главѣ и го показватъ съ прѣстъ» и никакъ немогътъ да забравятъ тогашныѣ злины. А онзи хълмъ ся нарѣклъ Львовъ хълмъ. ш).

Слѣдъ това извършванїе императорътъ като ся заврѣща въ Цариградъ обявилъ чрѣзъ проглашенїе на всичкытъ си държавѣ какъ ся е свършила битвата. Туй обяве-

---

прѣдъ Царигражданытѣ, ако не съ таквазъ една измыслица? Намъ ся вижда че туй описанїе за вторѣтъ ужъ битва е зето отъ вселхвалного Львово обявленїе къмъ народа, за това е тѣй прѣцуфрено, а еще не показва и мѣстото, но говори въ общы думы.

ч) А дѣ остава хвалбата за грѣкытъ образованность и мекосърдіе? Има ли въ грѣкытъ лѣтописи нѣидѣ забѣлѣжено че варваритѣ Българи сѣ правили таквазъ варващинѣ?

ш) Отъ самытъ расказъ ся вижда че тая битва не е освѣтъ онѣзи истата за който ся каза по-горѣ и който писателътъ нарича първа, а тѣзи вторѣ ужъ. Явно е че въ това второто описанїе ся приповтарятъ истытъ събытія на първото, расказани по по-дробно, и прикрасены съ по вече придавки въ угодность, както ся вижда, на Лѣва, който по всичко що можемъ да сѣдимъ показва ся да е обычалъ хвалбытъ и да ся е служилъ щедро съ тѣхъ, както ся изобличава и отъ съвременницытъ си и отъ послѣднитѣ за прѣхвързуленото си по всичкытъ държавѣ обявленїе, за тѣзи ничтожны и мѣстѣ надъ Българитѣ побѣдѣ. Намъ ся вижда еще че и самытъ расказъ за шестствїята на Лѣва на вѣтрѣ въ Българіѣ сѣ измыслица и нищо повече отъ голѣ хвалбѣ, защото като не ся споменува ни едно мѣсто по име, което са завоевали и разорили грѣкытъ, забѣлѣжава ся еще че расказътъ ся върти все около станътъ на битвытъ и хълмътъ прославившыйтъ Лѣва.

ние ся видѣло пълно отъ гордость и високомѣрие и го о-сждають нѣкои не само отъ древнитѣ, но и отъ самыѣ най-новы. Може да е писано съ нѣкое въздиганіе. Но отъ кого липсува туй праведно голѣмѣяніе, освѣтъ ако иска нѣкой да го покрыва съ приструваніе? И не трѣбаше ли наистинж да велемудрува за еднж работж толкозь голѣмж и спасителяж за всичкыйтъ Еленизмъ? щ).

Ако не бѣ побѣрзалъ той да обнови и прѣустрои войскаж и чрѣзъ личнажъ си храбрость и смисленность ако да не бѣ ограничилъ стремленіето на Славенскыйтъ порой, който, като бѣ наводнилъ и разорилъ Македоніѣж и Тракияж, упятилъ ся бѣ противу самжтъ столниѣж, която бѣше послѣднийтъ твърдѣлъ на нашжтъ народность — защото трѣба да прѣсмѣтнемъ че и въ собствениѣ Гръцїѣж (Елладж) бѣше ся поселилъ доволенъ славенскый элементъ, и че по-голѣмата часть отъ Македоніѣж Славени бѣхж ѣж завзели, и изобщо всичкыѣ въ Европѣ грѣцкы области бѣхж попълнени отъ Славены и съ голѣмы уси-лія ся мжчяхж да ся отмѣнятъ отъ единъ толкозь гибеленъ съжителъ. ако да бѣше еще миналъ въ рацѣтъ на Българитѣ прѣстолтъ на грѣцкыѣ императоры, тѣзи при-шелци съжителѣ, като щѣхж да иматъ на своѣж странаж всичкыѣ срѣдства на властѣж, щѣхж да стопятъ мѣстныѣтъ элементъ, както направихж въ Трансилваніѣж, Сърбіѣж и Българіѣж (!) и изобщо дѣго можѣхж да прѣобладаѣжтъ и да ся управляватъ самы. И тѣй Левъ, като прѣдупази отъ тѣзи опасность грѣцкыйтъ народъ чрѣзъ съсипваніето на толкозь хыледы варвары (!) и чрѣзъ искаланіето на цѣлжтъ имъ войскаж, да ли не му ся падаше да велемудрствува и да ся горди за този си голѣмъ подвигъ ѣ).

щ) Трѣбаше, но трѣбаше да свърши работж и тогазъ да ся горди, а не да уголѣмѣва еднж работж никаквж и да иска съ неѣж да замаже очитѣ на непрїятелитѣ си и да приспива тѣй духътъ на нарсда; това е добра шарлатанія, но не е добра политика.

ѣ) Наистинѣ голѣмъ подвигъ! да спечели еднѣ побѣдѣ съ из-мамѣ, да оплѣни двѣ три села и да протѣрби че свършилъ работж, истрѣбилъ непрїятелитѣ на дѣржавжтъ; но тогазъ какво трѣбаше да прави варваринътъ Крумъ, койтъ бѣше смирилъ високуѣтъ вѣжды на Византїйскыѣ императоры?

Както видѣхмы нѣщо отъ двѣ столѣтія Българитѣ слѣдуваха да заплашватъ и да грабятъ държавѣтъ. Лъвъ III-й бѣше ги ограничилъ. Константинъ V-й бѣше ги надвилъ много пакъ, но никога не тѣй свършено. Но сега пострадаха таквозъ ссѣипване, и до толкозъ ся смириха, щото комай за едно столѣтіе не смѣиха да дигнатъ оружїе противу Цариградскыйтъ Императоръ, Лъвъ е прочее който оздрави нашето отъ тѣзи бѣсны варвари заплашвано сществование, като ги направи да сж съсѣды миролюбивы и склучи съ тѣхъ тридесетогодишенъ миръ, който тутакъ си слѣдъ туй голѣмо истребленіе побърза да поиска новыйтъ тѣхенъ царъ ы).

ПАПСТВОТО

— 0 —

(Продълженіе отъ брой 24-ый год. II).

III.

ОБЕМЪ НА ПАПСКАТА ВЛАСТЪ.

Като показахме до нѣкадѣ основанїята на папското възвышеніе, ный прѣминаваме сега на разглежданїето на тая власть въ самытъ ѣ проявленїя, да можемъ да познайме и нейныйтъ размѣры.

Като намѣстници Христовы папѣтъ искаха да заповѣдаувать неограничено въ дѣлата на черковата у сичкытъ народы на Западъ и малко по малко тѣй можили да достигнатъ тая неограничена власть. Като поченешъ отъ X вѣкъ насетѣ до реформаціята сичкытъ западни народы сж

ы) Да говори така и въ такъвъ духъ за едны събитїя слѣдъ хилядѣ години, единъ грѣкъ, ще каже че злобата, който питае грѣцката народность противу Славенытъ, не е угасѣла ни отъ пространството на врѣмето, нити отъ измѣненїето на обстоятелствата. Но нищо отъ злобѣтъ и за злобѣтъ, а че като историкъ поне, писателътъ трѣбаше да бѣде по-безпристрастенъ, та да не извраща работытъ и да ги не уголѣмява съ таквозъ безстыдство. Но кой е ози който ще може да тури на грѣцытъ въ главѣтъ умъ?

припознавали за несъмнителна истинна, че черковните имъ дѣла зависятъ пълно отъ волята и усмотреніето на папата. До десятый вѣкъ са срѣщатъ събитія, които показватъ, че Архіепископътъ на френската държава малко разбирали да са покоряватъ на папата въ всичко и да припознаватъ надъ себе си пълната власть на папътъ. Някои отъ тѣзи Архіепископы сж са противили на папскытъ рѣшенія, когато тый сж са обръщали на заповѣди и съ съборытъ около себе си сж прогласявали, че папата нѣма никаква черковна юрисдикція надъ френската черкова. Въ врѣмето не е помагало на тѣзи хора, които искали да бждатъ народнытъ черковы независими отъ папата. Логиката на нѣщата е неумолима. Ако папата е намѣстникъ апостолскы и дръжи ключоветъ на рая, подъ негова власть трѣба да бжде и черковата на земята. Общото мнѣніе като е било на страна на папата духовенството трѣбало да пожртвова и напредѣтъ и народъ само да запази обаяніето и прѣдшната сила на папската власть. Въ пълнотата на папската власть състои значеніето на многочисленната каста на духовенството.

Неограничената власть съкога докарва притѣсненія и грабителства. За притѣсненіята ный ще говоримъ по-долу; а за грабителствата ще кажемъ, че тый сж были чръзмѣрны. Оплакваніята противъ папското грабителство са почевать отъ XI вѣкъ, тоестъ отъ това врѣме, когато папската власть получава пълното си признание. Римската черкова пріела името дворъ и поченала да упражнява една власть по-обширна отъ царската и да води животъ блѣсквъ. Сичко станало продажно. Симоніята была първото средство за пары. Черковнытъ чиновне са продавали мезатъ и купувачитъ заемали пары отъ папскытъ сарафы. Обшириата черковна юрисдикція са обърнала въ рѣцѣтъ на папѣтъ на источникъ за голѣмы доходи: или ни една работа не са свършвала безъ пары. « Съко прѣстѹпление са прощава въ Римъ, стига да имашъ пълна кисія. Отцеубійца ли си, прѣлюбодѣецъ ли си, разбойникъ ли си, ты ставашъ твърдѣ почтенъ чловѣкъ, когато покажешъ злато на твоитѣ сѣдници, римскый дворъ е единъ пазаръ, дѣто продаватъ правосѣдіето съ наддаваніе. » Іоанъ Салнбургскый казва, че « въ Римъ са почита сръброто, а

ие правото.» Папскыѣ прѣдставители (легаты) у народыѣ са нарѣкли проконсулы, защото грабяли свѣта, каквото проконсулыѣ на языческый Римъ. «Твоя легатъ, казва Св. Бернаръ на папата, оставя между царствата и народыѣ страшны дири. Като поченешъ отъ подножіето на Алпійскыѣ планины дори до Франція и Нормандія, той напълнилъ черковыѣ съ святогатство, като извършвалъ пай-срамотны дѣла, като съблачалъ черковыѣ, като каралъ чрѣзъ хората си да са искупуватъ онѣзи черковы, които не можалъ самъ да посѣти: срѣщу него са оплакватъ и свѣтскы и духовны, и бѣдны и богаты; той е притча въ устата на сичкы.»

Духовната власть на папыѣ е была, както видѣхме, твърдѣ обширна и неограничена; нѣ Петровыѣ намѣстницы не сж са благодарили само на нея. Едвамъ припознаты за началници на вѣрата, папыѣ почеватъ да показватъ притязанія за заповѣдничество надъ царетѣ и надъ свѣтскыѣ дѣла на народыѣ. Ный казахме, въ какво положеніе бѣше папството прѣди Карла Великый. До тогава то бѣше далечъ да помышлява за свѣтска власть: неговата духовна власть едвамъ бѣше припозната. Папата са считаше наистина начальникъ на черковата на Западъ, нѣ тая негова власть бѣше далечъ отъ да бѣше общепризната и дѣйствителна. Тя бѣше далечъ отъ онова значеніе, което поллучи слѣдъ Карла Великый. Като имъ са укрѣпи духовната власть чрѣзъ Карловингыѣ и като видѣхж, че духа на вѣрмето имъ помага да прострѣтъ тая власть по нѣтатѣкъ; сетнѣ, като са възползовахж отъ обстоятелствата, дѣто отъ една страна удобрихж вѣцаряваніето на Пипина, а отъ друга вѣнчахж сына му Карла за римскы императоръ; папыѣ поченахж да помышляватъ за господство надъ царетѣ и надъ народыѣ и да издигатъ тѣзи притязанія на систематическо ученіе, каквото и ученіето за духовната власть.

Случаи скоро са прѣдставили на папыѣ да опитатъ своята сила надъ царетѣ и да пристѣпятъ къмъ осмѣщеніето на своитѣ обширни планове.

Карлъ Великый не одобрявалъ, по примѣра на вѣсточныѣ императоры, поклоненіето на иконыѣ. Той свикалъ за това нароченъ съборъ въ Парижъ и сичкыѣ е-

пископы останахли съгласни съ императора, Събора обявилъ, че поклоненіето на иконитѣ е противно на духа и на буквата на Священното Писаніе. Папата не одобрилъ тѣзи рѣшенія и прѣвзмогълъ, Помощта на народа и на привычката была доста за папата да ослаби и да развали рѣшеніята на събора и на императора.

Въ 856 внука на Карла Великий, царь Лотарь, поискалъ да напустне жена си, като я обвинилъ въ различни небывали прѣстѣпленія. За да даде видъ на законность на това дѣло, Лотарь свикалъ епископигѣ отъ царството си на съборъ и, като принудилъ жена си да са признае въ измысленитѣ грѣхове, получилъ одобреніето на събора да я напустне. Царя ся оженилъ за наложницата си. Между туй онеправдената жена протестувала срѣщу направилен сѣдъ и поискала защита отъ папата. Последний проводилъ въ Галлія двама посланици да испитатъ работата подробно; нъ царя подкупилъ посланицитѣ и работата еще веднажъ са прѣдставила по желаніята му. Лъжата скоро са открила и папата унищожилъ рѣшеніята на Галскитѣ епископы и строго осѣдилъ царя за неговото нечестиво дѣло. Отворила са борба между царя и папата. Последний надвилъ, защото ималъ на своя страна общото мнѣніе. Правината на папата и кривдината на царя много помогнали на папата въ неговитѣ намѣренія да заповѣда на царетѣ. Народа видѣлъ, че папата защищава правото и силно го поддържалъ съ одобреніето си да въстѣргивува надъ царската власть.

Следъ смъртъта на Лотара ся явява нова борба между папата и други Франскы царь, Карла Лисый. Лотарь оставилъ малолѣтенъ сынъ. Като са възползвалъ отъ това, Карлъ Лисый усвоилъ отъ Латаровитѣ владѣнія Латарингія и я присѣдинилъ на своитѣ, въпрѣкъ съгласіето което бѣ направилъ съ Лотара. Това нарушение на съгласіето и прѣнебрѣженіе къмъ правото накарало папата да са смѣси въ работата и да иска повръщаніето на похитеното. Карлъ не послуша, защото имаше епископигѣ на своя страна. Последнитѣ са съединихъ съ царя, за да отбѣснатъ намѣсваніето на папата въ дѣлата на царето и на царствата; но народитѣ еще повече са увѣрявахъ, че папата е защитникъ на правото. Ако папигѣ бѣхъ поискали да за-

повѣдате на царето въ други случаи по малко кривы, народа едва ли бы ги поддържалъ и тѣхныѣ притязанія за свѣтско владычество едва ли быхъ могли да постѣпятъ по напрѣдъ; нъ по случай или нарочно тѣзи случаи были правы и чрѣзъ това послужили на папѣтъ твърдѣ много.

До XI вѣкъ папѣтъ рѣдко сж са опитвали да заповѣдате надъ царето, ако и да сж имали тая мысль; тѣхната бербa съ царетѣ са започева отъ врѣмето на Григорія VII. Владѣтеля на Нормандія въ Франца, Вилгелмъ завоеватель, поискалъ да завладѣй Англія въ името на наслѣдственныѣ права, които той ималъ надъ тая земя. Папата благословилъ неговото прѣдпріятіе, откакъ зель обѣщаніе, че не само англійската черкова ще бѣде подчинена на папата, нъ че и Англійското царство ще са счита за владѣніе на Св. Петра и че Вилгелмъ ще управлява това царство като Вассалъ на папата. Завоевателя не допустилъ на папата да упражнява своята власть надъ Англія въ сичката ѣ пълнота, нъ при слабыѣ му прѣемници Англія наистина паднала въ положеніе на папскы лень, сир. на земя, на която царя е подчиненъ на папата. Духовната власть на папата нѣдѣ не была толкози обширна колкото въ Англія. Папата са распорѣждалъ съ черковныѣ и съ духовныѣ чиновне на Англія по волята си и неговыѣ легаты държали сичко въ рѣцѣтъ си, Папата назначавалъ Епископыѣ, той ги и свалялъ; отъ Англія папѣтъ получавали таквызи сумы, съ които можали да поддържатъ дългогодишныѣ си борбы съ Германскыѣ императоры, Папскыѣ легаты настанявали на черковныѣ мѣста Италіанцы и събирали папскыѣ даждія въ Англія съ сарафы. На много черковы продавали черковныѣ вещи, за да са плати на папата.

Германія была обѣтованната земя за Папѣтъ, тамошната жатва не е была по малка отъ Англійската. Немцыѣ были доста суевѣрни, за да ся оставятъ на трыжытѣ на папѣтъ и да чакатъ само отъ тѣхъ спасеніето си въ бѣдѣщый вѣкъ. Папската юрисдикція была въ сичката си сила, защото никакво прѣданіе не говорило на Германцыѣ, че прѣди не е было тѣй. Основаны отъ Мисіонеры съ благословеніето на папата, Германскыѣ черковы еще отъ първый часъ припознали надъ себе си папската

духовна власть и Римската върховна юрисдикция. Наистина избираніето на епископытъ въ тѣхъ службы принадлежало на царетѣ, които показвали това избираніе съ вручаваніе на избраныя пръстенъ и жезлъ, нъ утвърденіето и черковното посвященіе зависяло отъ папѣтъ, отъ което слѣдва че и раздаваніето на духовнытъ чинове зависяло до нѣкъдъ отъ папѣтъ.

Царското право да са даватъ духовнытъ чинове отъ царя съ пръстенъ и жезлъ са наричало инвеститура. То имало своитѣ лоши страни, като поставяло на черковнытъ службы хора недостойны, нъ имало и тая малка добрина, че държало епископытъ въ покорность отъ държавата. За папѣтъ, които мисляли да заповѣдатъ на царетѣ, това не е можало да бѣде угодно, защото прѣди да заповѣдатъ на царетѣ, трѣба да заповѣдатъ на духовенството и тѣхнытъ заповѣди да ся слушаютъ. Съ намѣреніе да направи духовенството независимо отъ свѣтската власть, Григорій VII въ 1070 год. издава единъ редъ постановленія, чрезъ които въвежда двѣ главны прѣобразованія въ черковата: унищоженіето на инвеститурата и въвежданіето на безженството между сичкото духовенство на Западъ.

За напрѣдъ раздаваніето на духовнытъ чинове трѣбало да става отъ духовната власть, по избираніето на народа и на духовенството, и сичкы посвятены на духовно служеніе трѣба да бѣдѣтъ неженены, сир. калугеры. Като е докачвало нѣкакъ си правата на германскый императоръ, сичко това е станжло причина за упорита борба между императорската и папската власть. Папата намѣрилъ голѣма помощъ въ германскытъ князе, които были недоволны отъ императора, Генриха IV, защото този послѣдній искалъ да ги ограничи и да ги подчини повече на императорската власть, както и въ саксонскый народъ, който не былъ доволенъ отъ Генриха зарадъ неговитѣ притѣсненія, и съ тая помощъ можалъ да надвие съпротивленіето на Генриха. Папата повикалъ Генриха въ Симъ да му иска отговоръ за онѣзи оплакванія, които были направили врѣхъ него князетѣ и Саксонцытъ, а Генрихъ обявилъ папата за сваленъ и заповѣдалъ на римскый народъ да избере другъ папа. Григорій не былъ человекъ

да са оплаши и да устъпни: той проклѣлъ Генриха, развързалъ Германскій народъ отъ клѣтвата му за вѣрностъ на Генриха и обявилъ, че трѣба да ся избере другъ императоръ. Князоветъ ся възползовали отъ това отлученіе на императора и обявили, че ще напустятъ съвѣстъ послѣдній ако не са примири съ папата и не получи прощеніе. Оставенъ отъ повечето Германцы, Генрихъ са принуждава да иде посрѣдъ зима въ Италия и съ голѣмо смиреніе да проси прошка отъ упорития папа. Подыръ едно стояніе на двора съ босы крака и съ друпы, императора са удостоилъ на прощеніе. Нъ униженіето малко помогнало на императора: на връщаніе въ Германия той са научилъ, че князетъ избрали другъ императоръ. Голѣма частъ отъ народа и отъ духовенството прилепнала тогава до Генриха и междуособията вече поченали. Лъжливы слухове са разнесли въ това време въ Италия, че ужъ Генрихъ са убилъ отъ боговетъ и папата побързалъ да отлѣчи изново мнимоумръяль императоръ. Генрихъ надвилъ съперника си императоръ и побързалъ да прѣмине въ Италия, за да накаже вѣроломството на папата. Той пристигналъ въ Римъ, обявилъ побѣгнальнъ Григорія за сваленъ и поставилъ на мѣстото му новъ папа. Подыръ това Генрихъ са завърналъ въ Германия да довърше междуособната война, която не са прѣтѣсвала, защото са появилъ другъ съперникъ. Пълна е съ ужасы и гнусотія тая война; самъ намѣстника Христовъ учи хората да си прѣстъпватъ клѣтвата. Поставеный отъ Генреха папа скоро са промѣнява и на мѣстото му са избиралъ другъ, който былъ съгласенъ съ политиката на Григорія VII. Папа Урбанъ II подигналъ срѣщу Генриха жена му и я накаралъ да изрѣче срѣщу мъжа си страшни хулы и обвиненія, а Пасхалій го проклѣлъ изново и подигналъ срѣщу него и сыноветъ му. Оскърбеныи до дълбочиннытъ на сърцето си баща не можилъ вече да държи, той умрълъ въ 1106 г., нъ тѣлото му цѣлы 5 години лежало на земята не погребено, додето са позволи отъ папата да го пустѣжтъ въ гробищата. Съ таквызи средства папата можилъ да смаже Генриха; нъ императорството еще дълго зрѣме са борило съ притязаніята на папството, додѣто ний послѣ са достигнѣ до тамъ щото папѣтъ да мислятъ, че вече са

достигнали господството надъ свѣта и надъ царіетѣ.

Ако сѣдимъ за борбата между Генриха IV и Григорія VII по понятіята на днешното време, Григорій не е ималъ никакво право въ тая борба, защото е искалъ нѣщо противно на истинскитѣ интересы на обществото. Той искалъ да направи черковата не само независима отъ гражданската властъ, нѣ и нѣкакъ си господарка на цѣлото общество. А това е било едно криво начало, отъ което не е могло нищо добро да излѣзе, както свидѣтельствува исторіята на срѣднитѣ вѣкове. Черковата и нейната служба не съставляватъ цѣлый духовенъ и матеріаленъ животъ на обществото; Тая служба е една страна отъ многото други на обществото; ако прочее едната страна получи повече сила и повече развитіе отъ колкото трѣба, ако веднажъ са признае че въ обществото черквата е сичко, а сѣко друго званіе и сѣка друга страна на живота сж нищо или лъжа; тогава за правилното развитіе на обществото не остава мѣсто. Черковата и служителитѣ и ще каратъ живота къмъ таквози състояніе, което е тѣмъ угодно. Нѣ не; таквози ученіе не е право, защото черковата не е цѣлый животъ на народа, правителството, разбира са доброто, е прѣдставитель и на цѣлый животъ но като таквози, то трѣба да господарува и надъ черковата. Черковата трѣба да бѣде подчинена на общый строй на обществото, а не общый строй да са подчинява на черковата. Тѣй казваме ный днесъ, защото науката е до толкози напрѣднала, щото сѣкиму показва значеніето на черковата и на господарството. Нѣ въ срѣднитѣ вѣкове тѣзи мысли не сж были влѣзли въ главата на хората; тогава сѣкы мислялъ, че папата е глава на черковата, че той е намѣстникъ Христовъ и че за сичко това царіе и народы трѣба да му ся покоряватъ. Умственното състояніе на вѣка извинява народытъ за тая слѣпа вѣра, безъ да оправдава обаче и онѣзи, които сж са ползовали отъ невѣжеството на хората, за да поставятъ за правила на вѣрата таквызи нѣща, които сж чловѣческо честолюбіе и свѣтовенъ гнусенъ интересъ. Отъ тая странѣ папытъ сж достойны за най-тежкытъ обвиненія, защото показватъ, освѣнь голѣма безсвѣстность, страшны подиграванія съ божитѣ нѣща, като искатъ да поставятъ себе си на мѣстото на

Бога. Някои искатъ да извинятъ лъжытъ на папѣтъ за тѣхното намѣстничество на Христа и за лошото употребленіе на това намѣстничество съ невѣжеството на врѣмето и съ нуждытъ на вѣка. Тѣй искатъ да кажатъ, че невѣжеството извинява и папѣтъ, както извинява и народытъ. Това може да са каже само въ такъвъ случай, ако папѣтъ не знаяхъ що правятъ. Нъ кой може да рече, че папѣтъ не сж устѣшали лъжата на онова, което сж проповѣдали и къмъ което сж са стремили? Ако речемъ да оправдаваме таквызи лошабини съ невѣжеството на вѣка, ный трѣба да извинимъ и грѣшнытъ владыцы за сичкытъ злины, що сж ни сторили въ врѣмето на нашето невѣжество. Другы са мжчатъ да докажатъ, че нуждытъ на врѣмето сж были таквызи, щото е была потребна една сила, която да може да умѣрва грубата сила и производа на срѣднытъ вѣкове, и че тая сила като е была папството, ный трѣба да го сждимъ по тая провиденціална страна, а не по само себе. Тогава папството ще ни са прѣдстави подъ другъ видъ и благодѣтельнытъ му страны ще прѣдставятъ нѣлно оправданіе на папскытъ усилія да поставятъ своята власть надъ царето и царствата. За други хора това може да има сила, нъ за насъ таквызи заключенія нѣматъ никаква цѣна. Най напредъ ный не вѣрваме, че папството е учреждение прѣдопрѣдѣлено отъ провидѣніето; сетнѣ ный не можемъ да приедемъ че провидѣніето приготвя таквызи учреждения които ставатъ съ лъжа и съ богохулство. Дѣ е прочее оправданіето? Лъжовно въ основытъ, вредно въ дѣйствіята си, както ще видимъ, дѣ е оправданіето на папството? Въ това ли, дѣто научава хората да не почитатъ клѣтвытъ си, дѣто подыга братъ срѣщу брата, и сынъ срѣщу баща, и дѣто разбужда въ сърдцата най-низкытъ побужденія и страсти? Или въ това, дѣто распространява суевѣріята, за да може да са крѣпи и обира свѣта?

Папството нѣма оправданіе, каквото нѣма оправданіе сѣко зло и сѣка лъжа, и ный трѣба да благодаримъ Бога, че то не е можило никога да приведе въ дѣло своитѣ намѣренія за господство надъ свѣта и надъ царствата. Какво бы могло да излѣзе отъ неговото владычество, това сѣкы може да разбере отъ самото ученіе на папѣтъ за тѣхната власть.

«Царієтъ и князієтъ иматъ началото си отъ онѣзи хора, казва Григорій VII, които, като забравили Бога и като са одушевлявали отъ діавола, поискали да заповѣдатъ надъ подобниѣ си, т. естъ надъ челоуѣцѣтъ. Тый са водятъ въ това отъ слѣпото честолюбіе и отъ неспособна самонадѣянность. Средства, съ които тый прѣслѣдватъ своята цѣль сж грабителствата, вѣрломството, челоуѣкоубійството и сичкыѣ прѣстѣпленія, които може да си помисли челоуѣкъ. И тѣзи хора, запятнаны съ сѣкакы лошотіи, искатъ да унижѣтъ прѣдъ нозѣтъ си помазаницыѣ господни (папыѣ)! Това притязаніе ни наумѣва за онова, което правѣ сына на гордостѣта, когато искушава Христа и му обѣщава сичкыѣ царства на земята; ще ти дамъ сичко това, ако паднешъ да ми са поклонишъ. Такъвзи чинъ, който е измысленъ отъ хора, които непознаватъ Бога, не трѣба ли да са подчини на онзи чинъ, който е създадо Провидѣніето за своя честь и слава и кой е даденъ на свѣта отъ Божіето милосердіе?» Физическый свѣтъ са освѣщава отъ двѣ звѣзды, които прѣобладаватъ надъ другыѣ, спр. отъ слънцето и отъ мѣсеца; въ нравственый міръ папата прѣдставлява слънцето, царієто — мѣсеца.»

Веднажъ пустнато, сравненіето не ще са спре само на това; канонистыѣ сж са заловили да сравняватъ голѣмината на двѣтъ свѣтила и по нея да опрѣдѣлятъ прѣвѣходството на папыѣ надъ царієто. Глозіи казува, че папството е 47 пѣти по голѣмо отъ държавата. Другъ канонистъ намѣрилъ това по-точно и поправилъ погрѣшката, като искаралъ, че папата е по голѣмъ отъ царієто 1744 пѣти. Боденъ намира и въ тая смѣтка погрѣшка и за присмѣхъ надъ канонистыѣ казува, че споредъ астронома Птолемея и споредъ арабыѣ, папата е 6645 $\frac{7}{8}$ пѣти по голѣмъ отъ царієто! Споредъ днешныѣ исчисленія за голѣмината на слънцето папата е милиони пѣти по голѣмъ отъ царієто.

Нъ прѣвѣходството на папата не сѣстои само въ голѣмината. Каквото слънцето дава отъ своята свѣтлина на мѣсеца и го кара да свѣти ношѣ само и само, защото отражава слънчовата свѣтлина: тѣй сжщо папството е истинското могущество, а царієто получаватъ своята власть

само по съизволеніето на папата. Слѣдува отъ тука, че царѣто не сж нищо друго освѣнъ служители на черковата и на оуѣзи, които са считатъ начальници на тая черкова. Отъ претенціи до фактоветъ има голѣмо растояніе; първитъ никога не сж могли да са осжществятъ въ сичкыя си обемъ въ таквози врѣме, когато грубата сила прѣобладавала въ Европа, нъ самото искажаніе на тѣзи притязанія показва, че имало хора, които приѣмали това ученіе и го слѣдвали. Фактоветъ еще по добръ ще ни покажътъ че притязаніята не сж оставали съкога гола дума.

Борбата съ Германскитъ Императоры не са свършили съ смъртта на Генриха IV. Генрихъ V продължавалъ борбата, нъ най послѣ са принудилъ да стори миръ и да устжи на папата по широко намѣсеніе въ назначеніето на епископѣтъ. Нъ и това съглашеніе не можило да прѣкъса спора; унижената Императорска власть съкога гледала да добіе оная пълнота, която ѝ са падало, а пъкъ папата съкога искалъ да постави тая власть на мѣстото на служителка на черквата. Императоръ Фридрихъ Барбарусса (около 1150) подновилъ борбата съ значителна сполука; той былъ близу до минутата да смири пашската гордость и да покаже на папѣтъ, че не сж друго и не трѣба да помышляватъ за друго освѣнъ за своето свашенство, като оставятъ грижѣтъ за свѣтовнитъ работы на царя и на царството. Нъ хитрытъ папы и тозъ пѣтъ намѣрили съюзници и сполучили да избѣгнатъ униженіето на своитъ притязанія. Папата са съединилъ съ възбунтуванитъ Италианскы градища и докаралъ Императора до положеніе да иска миръ. Мира са далъ, нъ по единъ начинъ доста унизителенъ за Императора.

Слѣдъ Барбарусса въ Германія настанало междуцарствіе, отъ което папата са възползowałъ да подчини царската власть еще повече. Папата утвърдилъ на прѣстола оногози отъ съискателитъ, който му са обѣщавалъ да му бжде повече послушенъ. Своето поведеніе папата оправдава съ думѣтъ на Св. Писаніе. «Единъ Мойсеевъ законъ казува, че въ труднитъ случаи, когато мнѣніята сж раздѣлены, трѣба да са отива на избранното отъ Бога мѣсто и да са иска отъ священницѣтъ и отъ върховный сждникъ сждъ; този законъ заповѣда, што рѣшеніята на

святицициѣтъ въ такѣтъ случай да са пазятъ строго и да са изпълняватъ подѣ страхъ за наказаніе съсъ смъртъ. Избраицото отъ Бога мѣсто е Римъ; святицициѣтъ сѣ кардиналытъ, върховный сѣдникъ — папата.» Папата, за-ключава, че сичкытъ мѣжны въпросы, сичкытъ прѣстѣпле-нія гражданскы и черковны трѣба да ся поднасятъ прѣдѣ неговото сѣдилище, и че неговытъ рѣшенія трѣба да са приѣматъ съ покорность подѣ страхъ да са отлѣжи онзи, който не са покорява. Его ти папата сѣдникъ върховенъ и всеобщъ. Царѣтъ самы му оставятъ да си присвоява тая власть, както направи Германскый Императоръ въ меж-дуцарствіето и какго поченали да правятъ много други царѣ. Като си присвоилъ това право папата най послѣ утвърдилъ на Германскый прѣстолъ наслѣдника на Ген-риха VI, едно за да прекъса междуцарствіето и друго, за да има пѣкаква власть надѣ Императора, когото е самъ поставилъ. Нѣ отъ Фридриха II излѣзло съвѣсъмъ друго отъ каквото чакалъ папата. Свободолубивый, свободомыс-ленный и энергическый Фридрихъ II не можалъ да приѣ-ме папското ученіе за царската власть и да приѣме, че е слуга на папата и на неговытъ честолюбія. Борбата между двѣтъ власти са подкача съ такъвази сила, каквато не е была имала до сега.

За да са отърве отъ страшний стѣперникъ, папата поискалъ отъ Фридриха да иде на помощь на Кръстонос-цытъ въ Іерусалимъ. Фридрихъ са общавалъ да иде, нѣ съкога намиралъ прѣдлозы да отлага изпълненіето на сво-итѣ общанія. Тогава папата обявява, че Фридрихъ е от-лѣженъ и че пикой не трѣба да има съ него общеніе. Най-послѣ Фридрихъ трѣгва за святигѣ мѣста и поисква отъ папата диганіето на отлѣженіето. Напрасдно: папата не искалъ да знае. Като му было намѣреніето да смаже противника си, папата са отрекълъ да сиеме отлѣженіето и заповѣдалъ на рицаритѣ въ Іерусалимъ да не са съе-дициаватъ съ Фридриха и да не му помагатъ; повече: той влѣзълъ въ сношеніе съ невѣрнытъ и ги подигналъ срѣщу Фридриха, а отъ друга страна той напълнилъ Неаполско-то царство, което было часть отъ Фридриховыгѣ владѣнія. Вопръкы сичкыгѣ прѣиятствія отъ странѣ на папѣ, Им-ператорътъ Фридрихъ сполучилъ съ умныгѣ си прѣговоры да

добіе онова, което другытъ неможили да добіятъ съ голѣмы боюве. Арабытъ му оставили Божій гробъ. Какво прави папата? Той обявява на цѣлъ свѣтъ, че дѣлото на Императора е мръсно злодѣяніе, което внушава ужасъ. Вѣрныгъ виждахъ, че папата прѣминава прѣдѣлытъ и не слушахъ твърдѣ неговыгъ обвиненія врьхъ Фридриха. Папата са принуди да са примири съ Императора, нъ това примиреніе было за късо врѣме, като поиска да смири ломбардскыгъ градове, които слабо познавахъ Императорската власть, Фридрихъ изново вѣоръжава срѣщу себе си папата и вторы пѣтъ са отлѣчва отъ черквата. Папата прѣдава Императора на діавола за таквызи малкы причины, които учудватъ челоуѣка; нъ тѣзи причины сж прѣдлогъ; на дѣло той го отлѣчва защото го намира опасенъ за папската власть. Фридрихъ осжда честолубіето на папытъ и доказва до колко Евангелскыгъ правила сж далечъ отъ поведеніето на папытъ. Страшны сж обвиненіята, които си правятъ двѣтъ страны въ този случай. Папата развързува Германцытъ отъ кѣтвата имъ за вѣрность на Императора и съкакъ са мжи да подигне князетъ срѣщу царя, или да намѣри между тѣхъ нѣкой такъвъзи, който да поиска да стане Императоръ; нъ сичкыгъ князие оставатъ вѣрны на Императора си. Тогава папата пише на французскый царь Лудовика IX, че Фридрихъ е сваленъ отъ царството и че той, папата, избира за Императоръ брата на Лудовика и че папското съкровище е готово да го подържи въ борбата му за прѣстола. Нъ прѣдложеніето са посрѣщна твърдѣ злѣ въ Франціи. Въ царскый свѣтъ са пытали: «Отдѣ дохожда у папата тая гордость и тая безсрамна смѣлость да иска да сваля отъ прѣстола единъ царь, който нѣма подобенъ въ Христіанскый свѣтъ? Можтъ ли да са слушатъ обвиненіята врьхъ Фридриха, когато тый излизатъ отъ единъ неприятели? Франція не може да са оплаче отъ Императора, който е былъ за нея добъръ съседъ. Да са обявимъ срѣщу него, това ще каже да станемъ орждія на папскый гнѣвъ и на папското честолубіе. Ако побѣди Фридриха, папата це земе подъ крака сичкыгъ царѣ.» Единъ папа умира, другъ залавя мѣстото му. Новый папа былъ прѣди папството си голѣмъ пріятели на Фридриха; нъ щомъ стѣпилъ на пап-

скый прѣстолъ той са обърналъ на непримиримъ неговъ врагъ и вече неслучалъ освѣтъ честолюбіето и интересъ на папството. Той свикалъ въ Лионъ съборъ, който да рѣши распрята между Императора и папството; нъ като не вѣрвалъ въ събора и въ неговата помощъ, той не дочакалъ събора и изново изсыпалъ връзъ Фридриха проклѣтии и anatemy. Събора нищо не извършилъ, защото папата не приемалъ прѣдложеніята на Императора. Свободомысленный Императоръ, като подчиненъ на духа на вѣрмето, казува: «Исусъ Христосъ е вручилъ на първосвященника пълна власть да върже и развързува въ духовнытъ работы; нъ нѣдѣ не са намира въ Писаніето, че Божескы или челоувѣческы законъ позволява на папата да сѣди царѣтъ земни и да са распорежда съ царствата. Какъ може да има нѣкой надъ царѣто право, когато тый са по горѣ отъ закона и когато никой не може да ги сѣди освѣтъ Бога?» Католицытъ казувать днесъ, че таквози е ученіето на католическата църкова; нека чуиме обаче какво казва папата въ отговоръ на това ученіе: «Фридрихъ отрича, че сичкытъ нѣща и сичкытъ хора сѣ подчинены на папата. Така, оузи който ще сѣди единъ день ангелытъ на небето, не може да сѣди дѣлата на този свѣтъ! Еще въ Вѣтхый Завѣтъ священныцытъ сваляхъ недостойнытъ царѣ, а пакъ намѣстника Христовъ не былъ ималъ тая власть! Лѣжѣтъ са онѣзи, които казватъ, че свѣтската власть на папытъ са почева отъ Константина Великий. Тая власть е дадена на папытъ направо отъ Ис. Христа, и истинный священникъ и царъ по чину Мелхиседекову. Ис. Христосъ е основалъ едно могущество царско и священническо; той е далъ на Св. Петра власть на земята и на небето.» Не само царѣто, които заплашва това ученіе сѣ на страната на Фридриха, нъ и Германскый народъ държи съ императора си. За да огнемѣ тая опора подъ позѣтъ на Императора, папата пуца цѣлы купища калугеры, които на съкаде свѣтъ оураза и невѣрность, които повтарѣтъ прѣдъ сѣкиго, че «покорството състои въ мятежничеството, а длѣжностьта въ забравяніето на клѣтвата.» Средствата на папата сѣ многочисленны, нъ за да са свали мажественный поборникъ на свѣтската власть, потрібны сѣ хора и пары. Папата черпи отъ скрочищъ.

ниците на черковите и на манастирите; той ги граби и ги притеснява повече от колкото не е правила никога царската власт. Неговите легати, въоръжени съ неограничено пълномощие, присвояват черковните доходи и много черковни служби оставят без хора за да могат да имъ прибират доходите. Папата проповѣда кръстоносны походы срещу Императора и обещава пълно прощение на онѣзи, които дигнатъ оружїе срещу царя си. Нѣма прѣстѹпление, което да не са прости за това прѣдательство. Фридрихъ избира за посрѣдникъ Френскій царъ Лудовика IX (Святого) и са обещава да изпълни сичко онова, което намѣри посрѣдника за пужно и праведно, за да са прѣкъса спора. Нъ упорството на папата сичко осуетило. «Папата са отрече, казва Матей Парижкый, да послуша молбите на царя, като си дигна главата съ голѣма гордость.» Фридрихъ еще веднажъ помогна на кръстоносците, като избави цѣла войска отъ гладна смъртъ. Въ този случай Лудовикъ пакъ подканя папата да са примири съ Императора, който е направилъ толкози добрини на Христїанството. Папата останалъ глухъ. Тогава горчивы оплакванїя са подигнали срещу папата: «Надмѣнносгата и упорството на папата сж причина, дѣто са отхвъргатъ прѣдложенията на Фридриха и дѣто са пролива толкози кръвъ. И той сѣе еще да са нарича намѣстникъ Христовъ!» На умоленїята на френскій царъ са присѣдинили умоленїята на Несторїанскій и Якобытскій патриарсы; нищо не помогнало. Страстѣта заслѣпила намѣстника Христовъ до толкози, щото го направила да забрави и човѣщина и сичко. Утруденый Императоръ умира въ силата на своя възраст; ето думате, съ които папата посрѣщналъ извѣстїето за тая смъртъ: «Нека са веселятъ небесата и нека скача радостно земята, бурята и молніята, които висяхъ надъ насъ, сж са обърнали по неисчерпаемото милосердіе Божїе на освѣжителна роса и на прохладенъ вѣтрець. Дигналъ са е отъ живите онѣзи, който поразяваше черковата съ чука на гоненїята.» Така дива радостъ показва твърдѣ добръ добротата и човѣщината на калугерскыте сѣрдца.

Слѣдъ смъртѣта на Фридриха борбата не изгубва своя бѣсенъ характеръ, Папата пише на Швабците: «Онѣ

зи който искаше да истреби Христа отъ сърцето на вѣр-
ныхъ, не съществува вече. Нъ ето че другъ Архелай
иска да залови мѣстото на Ирода. Вашата майка, черко-
вата има длъжностъ да ви покрѣе съ своето покровител-
ство. Потомството на Фридриха ни е подозрително, като
наслѣдникъ на бащиното вѣроломство; това потомство ни-
кога не ще придобіе ни короната на Германія, ни импе-
раторската власть, нито княжеството на Швабія». Конрадъ,
наслѣдника Фридриховъ, изяви покорностъ, нъ папата го
отблъсна, защото е Фридриховъ сынъ. Конрадъ умира въ
отчаяніе и оставя за наслѣдникъ двѣ годишното дѣте. Па-
пата обявява, че владѣніята на това дѣте ще са запазятъ
не пожатнаты; нъ какво става? Еще Конрадъ не умрѣлъ
папата вече направилъ споразумѣніе съ Англійскій царъ
да усвои Сицилія. Не стига и това; папата влиза въ спо-
разумѣніе съ другъ владѣтель и сѣщо тѣй му прѣдава
Сицилія, като папскы ленъ. Кого лъже папата? И два-
мата, защото го виждаме самси да са распорѣжда съ
Неаполосицилійското царство и да го управлява, ка-
кто ще, безъ да гледа на наслѣдническыѣ права на дѣ-
тето Конрадина или на обязательствата си къмъ англійскій
царъ. Конрадинъ порастнува и нѣкои отъ германскыѣ
князѣе искать да го избѣржътъ за императоръ; Папата за-
плашва съ отлѣчение сичкы оуѣзи, които спомогнахъ за
избираніето на Конрадина, и когато послѣдній прѣминава
отъ Швабія, сир. отъ бащиното си достояніе, въ Италія
да нареди сицилійското царство, което бѣше наслѣдіе на
майка му, папата прѣдлага това царство на френскійтъ
царъ Лудовика Святаго. По-почтенъ отъ папата, Лудовикъ
са отрѣкълъ да турга рѣка на чуждото достояніе; нъ
братъ му Карлъ Анфуйскій не былъ до толкози добро-
свѣстенъ, той пріелъ прѣложеніето и прѣминалъ въ двѣ-
тъ Сициліи съ множество французскы войны. Когато са
появилъ Конрадинъ да си получи наслѣдіето, Французыѣ
посрѣщать дружината му съ бой и него самага олавятъ
плѣнникъ и го погубватъ, като разбойникъ, слѣдъ единъ
безсвѣстенъ сѣдъ. Така са свѣршила тая борба между
имперіята и папството; папата достига чрѣзъ нея до тамъ,
щото властѣта му почева да са счита за начало на гра-
жданското и на черковното могущество. Отъ тукъ на тѣй

папата става повѣлителъ на царѣтъ и въ повечето случаи неговото одобреніе укрѣпва царскыѣ прѣстола и неговата рѣка раздава короныѣ. Да видимъ тая власть на дѣло и спрямо другыѣ царцины.

Англійскый царь Іоаннъ безъ земля като прѣснавалъ и ограничавалъ духовенството и като не слушалъ папскыѣ заплашванія, папата наложилъ запрѣщеніе на цѣлото царство и забранилъ на духовенството да извършва богослуженіето. Іоаннъ отъ своя страна принуждавалъ духовныѣ да не спиратъ богослуженіето и да не слушать папскыѣ заповѣди. Тогава папата го отлачва и го обявява сваленъ отъ прѣстола, като развързва Англійцыѣ отъ клятвата имъ за вѣрность Іоанну и като приканва френскый царь Филиппа Августа да прѣмине въ Англія и да му отнеме царството. Малодушный царь устѣпва и прѣдава царството си на папата, за да го получи назадъ като даръ отъ Св. Петра и като Петрово владѣніе. Въ този случай Іоаннъ става за папата тѣй добъръ, щото папскый прѣстолъ са залавя да го защищава отъ голѣмыѣ (бароныѣ), които са сърдили на Іоанна и са подигали срѣщу него зарадъ униженіето, въ което той свалилъ англійското царство. За да не може царя да са распорежда съ царството и съ подданицыѣ му по волята си, бароныѣ го принудили да даде на царството Великата хартія, която е краеугольный камѣкъ на англійската свобода и на самоуправленіето на Англійцыѣ. Тая хартія съдържа законы, които оздравяватъ свободното управление въ Англія. Тая хартія като не была по сърдцето на папата и на царя, тѣй употребили сичкыѣ си усилія да унищожатъ устѣпеныѣ на народа и бароныѣ права. Тѣзи усилія остапали безъ дѣйствиѣ.

Генрихъ II са опитвалъ да запази царското право за раздаваніе на черковныѣ чиновѣ, нѣ напраздно. Папата надвилъ въ черковныѣ работы и често опрѣдѣлялъ угодни ему хора на духовныѣ чиновѣ и свалалъ опѣзи, които не му были угодни.

Генрихъ III (около 1,250) поискалъ да назначи за Кантерберійскы Архіепископъ таквози лице което было ему угодно. Папата отъ своя страна назначилъ друго лице и двѣѣ власти са посрѣщнали и сборичкали твърдѣ

силно. Съ помощта на духовникъ оржія папата и тозъ пактъ възтържествувалъ. Той заирѣтилъ богослуженіето въ Англія и царя са смирилъ.

На папската власть гледали по такъвъ начинъ, че ужъ отъ нея истича съка власть и съко право. Царіетъ мисляли, че коронитъ и властѣта имъ ще бѣдѣтъ по обеспечены и по силны, ако сж осятены или получены отъ папата. Много владѣтели мислили, че царското достоинство са получава само отъ папата и мнозина са обръщали съ подобны исканія къмъ папскый прѣстолъ. Самитъ българскы царѣ отъ Асѣнвцитъ са обръщали къмъ папата за царско достоинство и корона. Папското одобреніе было най силный законъ; то придавало казонность на съко нѣщо, на съка работа. Папското писмо къмъ Българитъ, на царя на които папата проважда царскы украшения, е най доброто израженіе на папската власть въ онова врѣме. Ето какво казва това писмо за папската власть: «Царя на царіетъ и господаря на господаритъ І. Христосъ, комуто отецъ сичко е прѣдалъ, като е подложилъ земята подъ нозѣтъ му, комуто принадлежи земята и сичко на нея заедно съ хората, този прѣдъ когото са прѣкланя сичко на земята и въ Ада, — Той е избралъ за свой намѣстникъ първосвященника на апостолското сѣдалище и на Римската черкова.» Слѣдувать доказателствата отъ священното писаніе, че не само черковата е подчинилъ Богъ на папѣтъ, но и цѣлъ свѣтъ, подыръ което писмото са продължава както слѣдува: «Азъ недостойный намѣстникъ на оногози, който господствува надъ сичкитъ царства, който дава властѣта кому ще, чрѣзъ когото царувать сичкитъ царѣ и князе, — отъ сърдце като желая да спомогна на душевното спасеніе и на свѣтовнитъ ползы на Българетъ, които сж отдавна отдалечены отъ обятіята на своята майка — римската черкова, и силенъ съ властѣта на оногози, чрѣзъ когото Самуилъ е помазалъ Давида, азъ та поставямъ за царъ на Българетъ, проваждамъ ти вѣнецъ и скипѣтъръ и ти давамъ право да сѣчешъ пары.» *) Благодарный българскы царъ са заклѣлъ да бѣде вѣренъ на папскый прѣстолъ. Безчестенъ

*) Видѣть заблѣжжѣтъ на крайтъ на статіѣтъ.

е папата, който изисква подобни притязанія; нъ какво да кажемъ за онѣзи хора, които вѣрватъ подобни нелѣпости? Ако не бѣхъ са намирвали таквызи царѣ, които слушатъ папскытъ чудовищны лъжы, и не бѣхъ трѣсили удобреніе и корона освѣтъ въ правото си и въ поддържката на народа си, папытъ можахъ да бѣдѣтъ и по-умѣренны въ притязаніята си.

Полскый царь нарежда законъ за наслѣдство на короната и за да го направи силенъ за дѣцата и за подданицытъ си моли папата да го потвърди. Францускый царь Филипъ Августъ, единъ отъ силнытъ противници на папското прѣобладаніе, самъ прибѣгва до папата да иска припознаваніето за законны на онѣзи отъ своитѣ дѣца, които не были родены законно, и слуша съ благоговѣніе папскытъ утвържденія, че «Святото сѣдалище е позволявало по нѣкогашъ възводаніето на незаконны сынове на епископскый чинъ. Нъ когато то може да узаконява хората за духовнытъ работы, неговото право да узаконява по гражданскы е еще по-голъмо. Не ше ли бѣде чудовищна работа да бѣде чловѣкъ законенъ за духовны дѣла, а пѣкъ за свѣтовны да не е?»

Арагонскый царь Петъръ рѣже еще по право. Той дошълъ за короната си въ Римъ. Когато папата го вѣнчавалъ, той не ся задоволилъ да обяви, че ше бѣде вѣренъ на папскый прѣстолъ, а сложилъ короната въ черкова, послѣ пакъ я получилъ, нъ като даръ отъ папата и въ знакъ, че испанското царство е владѣніе на Петра Апостола и че цря ще бѣде простъ намѣстникъ. На трѣгваніе този многодостоеенъ и уменъ царь турилъ на прѣстола писмо, съ което утвърдявалъ слѣдующето: «Като вѣрвамъ най-искренно, че папата е намѣстникъ на оногози, който дава царствата, и като искамъ да поставя себе си подъ покровителството на Св. Петра, азъ поднасямъ моео царство на римската черкова и го подчинявамъ на папата во вѣки вѣковъ.»

Това неограничено подчиненіе на испанското царство е траило до скоро врѣме и е имало най-губелны сѣтнины за испанскый народъ. Нийдѣ властью на папытъ и на духовенството не е была толкози силна, колкото въ Испанія; нъ и нийдѣ не сѣ царували така свободно фанатизма,

мрака, невѣжеството и суевѣріето. Грижливо за своята власть, духовенството въ тая земя е прострѣло нетърпимостта до толкози, щото и инквизиціята е погубила милиони души само и само да запази суевѣріята и лъжытъ на едно съсловіе, което си е положило за цѣль честолюбіето, а за средство върата и съвѣстта на хората. Испанія е най плодородната земя въ Европа; нъ ни единъ народъ не е тъй сиромашъ, тъй невѣжественъ и той суевѣренъ, като Испанцытъ. Духовный натискъ обърналъ Испанія отъ градина на запустено поле. Испанскый народъ едвамъ сега захвана да показва знакове отъ животъ и отъ постъпване напредъ. Нъ това движеніе почена да са явява тогази, когато са прокъса мръжата, въ която духовенството бѣше замотало народа; и когато народа остави духовнытъ само въ черковытъ, а за господарственнытъ, гражданскытъ, икономическытъ, и научнытъ работы почена да са грыже самъ и самъ да ги ръководи. (Следи)

ЗАБѢЛЖКА

— 0 —

Понеже въ прѣдидущытъ статіи става рѣчь за сношеніята на Асеневицытъ съ папытъ, ный за не излишно счетовы да приведемъ нѣкои фактове за тѣзи сношенія, тъй както ги намѣрваме у западнытъ лѣтописцы, и особенно у Асемани, съ надѣждамъ че ще задоволимъ съ това любопытството на читателитѣ.

« Годишъ 1186 двамата братія Петръ и Ясень, въ шетъ на гърцытъ, повдигнахли Влашко-Българското Царство, на което столицина было Търново. Наслѣдникъ Петровъ и Ясень бѣхъ третійтъ тѣхенъ братъ, Іоаникія или Калоіоанъ, когото гърцитѣ прѣкорьосвали *Скилоіоанъ*. а Френската Вилхардоенова хроника го нарича; « Iohann, Iohannis ou Ioannisse (Иванъца), Li rois Vlachie et de Bougrie. »

Прѣзъ годишътъ 1197. Іоаникія писалъ или проводилъ посланници въ Римъ, та извѣстявалъ че иска да ся покори на Папъ и искалъ отъ Неговъ Святость, да му даде царскъ коронъ. Това направилъ той три пѣтя едно по-

дирь друго безъ никаквѣ ползѣ. Но Инокентія III като възлѣзалъ на Папскый прѣстолъ рѣшилъ, въ лѣто 1199 да проводи въ Българіѣ Доминикъ, грѣцкыйтъ протопопъ изъ Бренъ, койго знаалъ добръ и грѣцкы и латинскы. У Асемани е спасенъ отговорѣтъ, който пратилъ Българскыйтъ царь на папѣ, въ лѣто 1202.

«Азъ Калоіоанъ, Българскый и Влашкый царь, желамъ Ви радость и спасеніе... Нашитѣ братія (Ясенъ и Петръ) отдавна искахъ да проводятъ посланницы до Вашѣ Святость, но не пристигнѣхъ да направятъ това поради многото противности, които смя имахъ. Ный самы, ако и да смя пращали посланницы въ Римъ веднѣжъ и двама и третій пѣтъ, до сега не смя могли да постигнемъ което смя желали; но като виждамы че Ваша Святость ны удостои да прати посланникъ въ нашето царство, то и ный, както ся пада на възлюбенъ сынъ, испращамы до Ваше Милосердіе, като при драгъ и желанъ отецъ, нашійтъ вѣренъ Свещеникъ Блазія (Блажа) избраныйтъ владыка Брандизуерскый (?), който ще да ся върне съ вашійтъ вѣренъ посланникъ Брендскыйтъ протопопъ. Тѣ и двамата ще да Ви поднесахъ, отъ нашѣ странѣ нашето благодареніе, наше то пріятелство и нишѣтъ услужливость (servitium) както на духовенъ отецъ и свещеническый владѣтель... Прѣди всичко ный търсимъ отъ Римскатѣ черквѣ, нашѣ майкѣ, коронѣ и припознаваніе на нашето достоинство (попогет), както сѣ го пріимали и нашитѣ Българскы царіе. Единътъ е былъ Петръ, а другыйтъ Самуилъ, а и мало е и други, които сѣ были прѣди тѣхъ на Българскый прѣстолъ, както смя намѣрили писано въ нашитѣ книги...»

Царьтъ Іоаникій е писалъ и второ писмо на Инокентія III-го. въ което между друго, казува му и това: «Когато гърцитѣ дочухъ, че азъ смя пратилъ до васъ посланницы, Патріархътъ (Іоанъ) и царьтъ (Алексій) по-выкахъ мя и ми казувать: *Ела при насъ; ный щемъ да тя коронясамы на царство и ный щемъ да ти осветимъ Патріархъ, защото царство неможе да стои безъ Патріархъ; но азъ не рачихъ да пристанъ, защото искамъ да смя слуга на Светого Петра и на Вашѣ Святость...* Прочее моля Ви да ми испратите кардиналы, да мя ко-

ронясать за царь и да поставятъ Патріархій въ монтѣ земли . . . »

Ето най-послѣ и третето писмо, което е писалъ Царь Іоаникій на Папъ за отговоръ на третето посланство, испратено изъ Римъ въ Българіѣ, което и до тогазъ еще никакъ не отговорило на желаніята на този владѣтель, защото Инокентія III, безъ сумнѣніе, (казва Асемани Кн. V. стр. 130 и 133) като ся осѣщаль за онова промѣненіе Борисово и Петрово, искало му ся по-наврѣдъ да въздигне, а че тогазъ чакъ да нарежда черквж въ Българіѣ, и да даде на Іоаникія царско названіе, което вече пѣмскыйтъ царь бѣше отказаль Ясеню.

« Азъ умолявамъ Вашъ Святость, (пишаль Іоаникія) да испълни желаніето на царството ми, да проводи Пастырскж палицж, която да съединява овцѣтъ и да прати друго каквото трѣба да има патріархъ, да освети Търновскыйтъ Архіепископъ за Патріархъ и по налогъ отъ Вашъ Святость тая черква подиръ смъртъж на тогози да има другый патріархъ. Поради боеветъ и дългытъ пжтъ, тежко бы было да ся ходи при Римскжтъ черквж слѣдъ смъртъж на всякой патріархъ. За това азъ искамъ, щото Римската Черква да допусти на Търновскжтъ това право дѣто тя да си избира и да си осветява сама свойтъ Патріархъ, за да не останува тази земя безъ Патріархъ и безъ благословеніе, та да не пада този грѣхъ на Вашъ Святость. Ный прочее искамъ отъ Вашъ Святость и това, щото по заповѣдъ отъ Вашъ Святость, освещаваніето да може да ся извършва въ великжтъ Търновскж Черквж, защото Гърцитъ не рачать вече да ни правятъ освященія, като знажтъ че сме добыли това отъ Васъ. Сжщо така искамъ отъ Вашъ Святость да проводите единъ кардиналъ, който да ми даде коронж и скиптръ. . . »

Таквызи были Іоаникіевытъ исканія. Въ този смислъ писалъ на Папъ и Търновскыйтъ Архіепископъ.

Пада приелъ тѣзи приискванія благонаклонно и проводилъ въ Българіѣ новъ посланикъ кардинала Льва, духовникъ на тѣй нареченныйтъ светый Кръсть. Ето прѣводътъ на привилегіѣжъ на духовныйтъ началникъ, която ся отnosi за царскый санъ и достоинство: *)

*) Вижъ и назадъ страница 237

«Както сме длѣжни по прѣдписаніето Господне да пасемъ своето стадо, като искамы щото съ отеческѣ грѣшѣ да набавимъ и духовно и приврѣменно благо на Влашкыйтъ и Българскый народъ, които отдавна сѣ ся удалчили отъ нѣдрата на своѣтъ майкѣ, уповающе въ силѣтъ на Оногозъ който е осветилъ Давида чрѣзъ рѣкѣтъ на Самуила, ный тя поставямы царь чрѣзъ нашійтъ възлюбленный сынъ Кардинала Льва, ный ти испращамы скиптръ владѣтелскы и царскѣ коронѣ. Той ще положи на тебе рѣцѣ, както быхмы направили това самы ный и ще да ти земе рѣчѣтъ, че щешъ да останешъ прѣдадентъ и покорентъ намъ и на нашитъ наслѣдници и на Римскѣтъ черквѣ и щешъ да пазишь въ покорность и смиренность за светѣтъ апостолскѣ столнинѣ всичкытъ земи и народы, които сѣ подчинены на твоео царство . . . . Ный ти допушамы туй право да можешъ да съчешъ пары съ твойтъ ликъ и дрѣ . . » (Асемани книга v. стр. 139).

Колкото ся касае до черквѣтъ, ный намѣрвамы нейното право по-подробно и по-ясно изложено въ привилегіѣтъ писанѣ до Търновскый Примать:

« Ный тя поставямы за примать въ царството Българско и Влашко, и съ тѣзи привилегіѣ допушамы на Търновскѣтъ черквѣ приматскѣ важность; ный поставямы, както тебе тѣи и твоитъ наслѣдници, които ще да слѣдуватъ подирь тебе, въ смиренность спрямо светѣтъ столицѣ; Вы, като примать, ще да имате отличіе надъ другытъ митрополиты въ Влашко и въ Българіѣ и тѣзи митрополиты ще да показуватъ почитаніе на тебе и на твоитъ наслѣдници, както ся пада на примать. Извѣстно правимъ съ нашѣ волѣ на Твое братство, че тѣзи двѣ рѣчи *примать* и *патріархъ* значатъ едно исто, поради това зацото примать и патріархъ иматъ истѣтъ власть подъ различни имена. Съ тѣзи сегашнѣ привилегіѣ ный такожде давамы на тебе и на твоитъ наслѣдници могущество, да помазвашъ, благославяшъ и коронясвашъ българскытъ и влашкы царѣ. Подирь твоѣтъ смърть никой не ще може да възлѣзе на Търновскый прѣстолъ съ кражбѣ или съ лукавство, но само онзи ще може да възлѣзе на него, който бѣде избранъ канонически и по утвърденыйтъ обычай. Онзи който бѣде избранъ отъ митрополита и отъ владыцѣтъ, кои-

то могатъ да бѣдѣтъ тамо, нека ся завладычи тържественно. А когато вече бѣде така осветенъ, той ще да прати посланници до светото сѣдалище да поискать *Палліумъ*, знакъ че е слѣзла на него властѣта на духовно началство. Когато ся провъзведе, ще да дава общаніе намъ или на нашитѣ наслѣдници и на Римскѣтъ Черквѣ. Но когато умре нѣкой отъ митрополиты, които сѣ подчинены подъ твоето приматство, ты ще потвърдишь избраніето на неговѣтъ наслѣдникъ и ще го завладычишь. Съ посланницѣтъ на черквѣтъ, на коѣто трѣба митрополитъ, ты щешъ да испратишь и твои посланници да ищѣтъ отъ светото сѣдалище *Палліумъ*, който ный ще ти испратимъ драговолю и съ удоволствіе по тѣзи посланници. Ты ще го приемешъ подъ нашъ печать и тържественно ще да го прѣдадешъ също така на избраннытъ митрополитъ. Ако ный намѣримъ за добръ, че ще трѣба тогазы и нѣкой легатъ или посланникъ отъ насъ, ты ще свършишь обрядътъ ех аequo и съгласно съ него. Въ истый часъ ти допушамы, всякъ годинѣ, въ името на Българскѣтъ и на Влашкѣтъ черквѣ, да тържествувашь тайнѣтъ вечерѣ на Спаса нашего и кръщаваніе и помазваніе на новы въ вѣрѣтъ и болѣстници, и др. . . . Освѣнь това ный допушамы на твое братство да можешъ да носишь прѣдъ тебе по цѣлѣ Българіѣ и въ Влашко кръстъ и прѣпопечъ, на който да е изображено страданіето на Спасителя нашего. . . » (Това писмо ся намѣрва цѣло въ седмѣтъ книгѣ на писмата отъ Инокентія III и въ Асемани въ пето отдѣленіе на стр. 140).

Кардиналътъ Львъ стигналъ въ Търново на 3 Окт. 1204. На 26 Ноемврія градътъ и черквата были величественно украсены и окытены и той осветилъ примата или патріарха Василія, а на утрѣшній день коронясалъ царя Іоаникія, при силно ржкоплесканіе на войскѣтъ и на гражданытъ.

Наслѣдникътъ Іоаникіевъ, Каломанъ е писалъ на Инокентія IV, както ся вижда за това, какъ да ся подчини и Охридскыйтъ патріархатъ подъ Търновскыйтъ. Ето единъ уломъкъ отъ едно писмо което Инокентія IV писалъ на Каломана, изъ Ліонъ на 1245 . . . « И ако бы случайно да ти ся иска да ся оправдавашь и да казвашь че

единството не може да ся извърши безъ главенъ черковенъ съборъ, ный ти отговарямы че смы свободны да свыкамы този съборъ на твое приискваніе и на приискваніето на българскыѣ и гръцкы владыци. И че ще приедемъ съ почетъ и съ сърдечнѣ радость вашитѣ глашатаи.» (Шуг. sacr. VIII).

При наслѣдницитѣ Каломанови, казвать западнитѣ черковници, женидбытѣ на Българскыѣ царѣ за дщеритѣ на гръцкыѣ царѣ все повече и повече разслабахъ свръскыѣ на Българіиѣ съ Римъ. Тѣзи свръскы ся вижда и да съ были съвсѣмъ прѣжснжты, защото виждамы въ лѣто 1291 папа Николая IV да пише на Българскыѣ царь Георгія Тертера и го призовава да възобнови единството си съ Римъ. Въ писмото, което въ този случай писалъ папата до началника на българското священство, той споменува за оногози светителя по име Іоакымъ; какъ на 1277 годиниѣ той былъ на черковныйѣ съборъ Балкериский и какъ ся подписалъ той на онѣзи писма, съ които тогазъ гръцката черква была ся покорила на папа Іоана IX. (?!) Слѣдъ това тогози Іоакыма го убивать, безъ да ся знае по каквы причины. Владыцитѣ, които настанѣли подиръ него были напълно отцѣпени отъ Римъ и много Францисканци пратены въ Българіиѣ подпаднѣли на мажы, казвать тѣ.

Западнитѣ лѣтописи споменувать еще и за много други сношенія на българскыѣ царѣ и патріарсы съ римскыѣ черквы, но ный ся ограничимъ тукъ да споменемъ само за во врѣмето на Асеновцытѣ, като зехмы поводъ отъ това що ся поменѣ за тѣхъ въ статіѣхъ за папытѣ. (Ред.)

ЧЕРНА ГОРА И ЧЕРНОГОРЦИТЪ.

— 0 —

ПРОСТРАНСТВО И ДЪЛЕНИЕ НА ЧЕРНЪ ГОРЪ

Областта която е известна подъ името Черна Гора състои отъ двѣ части : собствена Черна Гора и Бърдъ. Първата която е най-малко плодородна, види ся да е населена въ най-усилнитъ времена за тѣдѣшнитъ населенія, които стѣсняваны отъ завоевателитъ были сѣ принудены да си търсятъ мѣста, най вече оградены отъ самитъ природѣ. Присъединеніето на областъ Бърдъ съ Чернѣ горѣ станѣло въ по-къснѣ порѣ.

Пространството на собствениѣ Чернѣ горѣ надминува 32 четвъртити мили; а пространството на Бърдъ е равно съ 34 четвъртити мили.

Както собствена Черна гора тѣй и Бърдъ ся дѣлятъ на по четири *нахи* (окружія), раздѣляваны по различіето на родоветъ, които населяватъ двѣтъ области. 1) *Катунската* която е ужъ най-големата и завзема сѣвернитъ и сръдниѣ часть на собствениѣ Чернѣ горѣ, наречена тѣй отъ Арбанаскитъ думѣ *катуна*, която ще каже овчарска колиба : и наистинѣ туй окръжіе е способно само за скотовѣдство ; 2) *Цермичката* завзема юго-западнитъ часть на Чернѣ горѣ, по рѣчицѣтъ Черницѣ, която ся стича въ Шкодренското езеро. 3) *Рѣчката* по край другѣ рѣкѣ, която также ся стича въ истото езеро ; 4) *Лешанската* на истокъ отъ Рѣчкѣтъ, която дѣли отъ Албаніѣ Р. Морача.

На С-Истокъ отъ неѣ ся простира областъта Бърдъ, въ които нахитъ сѣ 1) *Бѣлопавличи*, на истокъ отъ Катунскѣтъ и на сѣверъ отъ Лешанскѣтъ ; 2) *Пипери*, между Бѣлопавличенитъ и сръднето теченіе на Морача ; 3) *Кучи* на истокъ отъ Пиперитъ и, 4) *Морача* на сѣвероистокъ по върховетъ на Морача.

Всяка отъ тѣзи осемъ Нахи са дѣли пакъ на нѣколко части споредъ племената. Количеството на тѣзи племена не е равномерно споредъ нахитъ, въ едни сѣ по малко, въ другѣ по-много ; всички племена ся наброяватъ 38, отъ които деветъ населяватъ Катунскѣтъ нахиѣ.

За най-добро опрѣдѣленіе на характера на тѣзи странѣ служи повтріето у Черногорцитъ ; тѣ казватъ че когато Господъ ся носялъ надъ земитъ и раздѣлялъ камънитъ, вато доицель надъ Чернѣ горѣ продължилъ му ся мѣхътъ и колкото камъне были останали

вжтрѣ ся пзыпали на тѣзи не голѣмѣ земпцѣ. И наистпнѣ мѣчно е да си прѣдстави чловѣкъ, додѣ не види съ очитѣ си, всичкѣтъ дивность и мрачность на грамадѣйшѣтъ половинѣ отъ Чернѣ Горѣ, жълтыѣ канары (скалы) на които ся виждатъ да ся възвишаватъ до подѣ облацѣтъ. На всякъдѣ мъртвенность, по далеко отъ чловѣка нѣма ни бѣдѣгъ на животѣ. Върховетѣ на тѣзи Ёстѣны, между които по знаменити сѣ на западѣ Сурманѣ и Ловченѣ, на сѣверѣ Търново и Дормиторѣ, на юго-истокѣ Комѣ, стигатъ до 7000 фута надѣ поврхнинѣтъ на морето, а и равниннѣтъ ужѣ на Чернѣ Горѣ сѣ до 3500 фута надѣ морето.

Най голѣмата възвишенность на мѣстото ся пада по западнѣтъ граници и тя дѣли Чернѣ Горѣ отъ тѣснѣтъ нискѣ ивицѣ земѣ по край Адриатическото море. Четыри нахѣ, именно *Побори*, *Бранчи*, *Майлы*, *Пастровичи*, които сѣ по тѣзи ивицѣ, между Шкодренското езеро и Адриатическото море, были пспърво въ свръскѣ съ Чернѣ Горѣ, отдавна вече сѣ минѣли въ рѣцѣтъ на Венецианѣтъ; имало само малка една часть земи въ Майнѣ, съ манастирътъ Станевичи, която была подѣ властѣтъ на Черногорскѣтъ владыка, като негова собствениность, но на 1839-тѣ години владыката Петръ II продалѣ и неѣ на Австрѣй и тѣй Черногорцѣтъ были принуудены да ся оттеглятъ съвършенно отъ морето. Тази каменита възвишенность ся снѣша по малко на кѣмъ Истокѣ и прави въ Бърдскѣтъ нахѣ нѣколко долины колко годѣ по плодородны, когато въ собствениѣ Чернѣ Горѣ образуватъ само малкѣ пѣнины, като дѣнища на Езера, както ся и мысли да сѣ былѣ; тѣзи пѣнины, или по-добрѣ котловины, сѣ пълны съ дребны камѣне и само твърдѣ рѣдко, като Оазисы въ Африканскѣтъ пустѣи, ся срѣща въ тѣхѣ малко земица, дѣто Черногорцѣтъ могатъ да ся постѣятъ нѣщичко.

При такѣвъ характерѣ на собствениѣ Чернѣ Горѣ, тази земя или по право този разбитѣй на парчета камѣкъ състави отъ сѣмо-себе си не пристѣпниѣ твърдинѣ, въ коѣто отъ нѣкои страни не е възможно да ся промѣкне чловѣкъ, а отъ другѣ е крайно опасно за завоевателя. Само на югѣ кѣмъ Шкодренското езеро и на истокѣ въ по-новѣтъ области на Чернѣ Горѣ е страната по пристѣпна, тамо сѣ и ставали повечето битвы. Най высокѣтъ стѣны стигатъ до снѣжнѣтъ линѣи, и за туй даже прѣзъ юнѣ и юлѣ тѣ ся не освободяватъ отъ снѣгѣ.

Въ Чернѣ Горѣ нѣма ни една рѣка кѣмъ Адриатическото море всички текѣтъ отъ сѣверѣ на югѣ и стичатъ ся въ Шкодренското езеро. Туй езеро, лежи на Турскѣ земѣ, но има годѣмо заче-

ніе за Чернѣ горѣ, не само за това, защото въ него ся стичать всячкытъ черногорскы рѣкы, но еще повече за това че Черногорцѣтъ владѣють тамъ дѣлѣ малкы островчета, Лесендрѣж и Вранинѣ, които ся намѣрватъ въ най сѣвернѣтъ часть на езерото и даватъ на Черногорцѣтъ възможность да ся ползуютъ и отъ рыбѣ, съ кождо е богато туй езеро.

Главна рѣка е *Морача* която истича изъ Дормиторѣ, прѣди вливаніето си въ езерото тя ся дѣли на два рѣкава, между които на брѣга е расположена твърдыната Жаблакѣ. Втора по голѣмичка рѣка е *Зета*, която извира на границытъ на Херцеговинѣ и ся влива въ Морача, въ кождо ся стичать такожде и *Рыбница* и *Цевна*; рѣката която тече прѣзъ Рѣчкѣтъ нахѣлѣ, и когато нѣкога ся казвала *Ободѣ*, а сега *Черноевичѣ* ся влива въ езерото. Тя е кѣса, но е пълна съ водѣ еще отъ при изворѣтъ си, кара нѣколко воденицы, и може да ся ходи по неѣ съ малкы ладіи почти до самытъ и изворѣ.

Трѣба да забѣлѣжимъ че съ водѣ е снабдена само Бърдѣската нахѣ и нѣкоп отъ по малкытъ южны нахѣ на собствениѣ Чернѣ-горѣ. Въ Катунскѣтъ нахѣ нѣма вода, и тамшнытъ жители често страдатъ отъ недостатѣкъ и на водѣ, и особенно лѣтъ когато прѣсѣхватъ повечето изворы. За стадата приготвятъ водѣ отъ снѣгъ който жителѣтъ събиратъ въ пукнѣтнытъ на канарытъ и го растопяватъ на огнѣтъ.

Каменопланинната почва на Чернѣ горѣ образува и много пещеры, които съставятъ за жителѣтъ мѣста за убѣжище въ врѣме на войнѣ. Отъ пещерытъ по-забѣлѣжителна е онази която ся намѣрва въ Рѣчкѣтъ нахѣлѣ, въ кождо, споредъ повѣріето на жителѣтъ, спялъ въ таинственно углѣбленіе юнакѣтъ и баша на Черногорцѣтъ, Иванѣ Черноевичѣ, на полытъ на самодивытъ, които го пазили, и чакалѣ това врѣме, когато ще настане за него пора да завоевае изнова Которѣ и синето море.

ПѢТИЩА ВЪ ЧЕРНѢ ГОРѢ

Правени пѣтища въ Чернѣ-горѣ нѣма никаквы, тѣ сѣ всячкы тѣй каквито ги е природата направила, то естѣ тѣсни пѣтѣчки само, прѣзъ които може едва единѣ чловѣкъ да минува, и нѣма да заобикалятъ: повечето сѣ право на горѣ и право на долу, затрупани съ остры камѣне и таквызъ щото на всякъ крачѣкѣ прѣдставятъ опасность, при едно невѣрно мрѣдваніе, да ся струпае нѣкой въ пропасть. При таквызъ пѣтища, разумѣва ся, твърдѣ малко сѣ мѣстата които сѣ удобны за вѣтъкваніе на непрѣтелѣ, тѣйшо въ таквызъ едни лаби-

ринты, създадени отъ природѣтъ, мѣчно може да ся отърве напада-
тельтъ отъ грознѣ опасность и страшиѣ повредѣ нити и съ най
цивилизованѣтъ стратегіѣмъ.

За да си обяснимъ какъ сѣ могли нѣколко пѣтя стотини хыляды
турци да ся промѣкватъ въ Чернѣ горѣ, ный трѣба да си припо-
мнимъ особенѣтъ обстоятелства при които сѣ тѣ дѣйствователи,
еще и блискогo познаніе съ подобни же мѣстности на Албанскѣтъ
ратници, които прѣимущественно сѣ ратували на Чернѣ горѣ. Но
за да потвърдимъ и несъстоятелностѣтъ на образованното военно
искуство за въ Черногорскѣтъ мѣстности не ни трѣба повече отъ
да приведемъ слѣдующиѣ примѣръ.

Во врѣмето на Наполеона, когато Далмація и Которската об-
ласть ся намѣрвали въ рѣцѣтъ на Френцѣтъ, славниѣтъ военначал-
никъ Мармонъ, былъ ся рѣшилъ, съ хитрость было или съ насилие,
да подчини на всесвѣтнийтъ завоеватель и черногорскѣтъ земциѣ.
Той започенѣлъ най напредъ, разумѣва ся, съ хитрость. Прѣдло-
жилъ на черногорцѣтъ щото, безъ никаквы разноски отъ тѣхнѣ стра-
нѣ, да прѣкара пѣтъ прѣзъ Чернѣ горѣ. Но тѣ му отказали. Мар-
монъ въ сѣзнаніе на своиѣ велики подвиги противу непріятели не-
сравненно по-силны, настоявалъ на рѣшеніето. Но ето какво му ка-
зали черногорскѣтъ посланници: « Ный считамъ голѣмѣ честь за се-
бе си, когато геройтъ и роденыйтъ за господаруваніе Наполеонъ ся
яви въ срѣдъ нашиѣ планины, но нека той да ни дойде само гостѣ,
а да остави голѣмыѣ си планове въ Которъ. » Оскърбенъ отъ та-
къвъ отговоръ, Маршалтъ ся заклелъ, « Черна гора отъ сега не ще
бѣде Черна, а Червена, » като давалъ съ това да разумѣѣтъ че
той ще ѣ облѣе съ кръвь. Гордитѣ и мужественни черногорци му
отговорили спокойно: « Ако ты дойдешъ врѣзъ насъ съ твоиѣ хы-
леды, една никаква шепа отъ нашиѣ юнацы не може да тя про-
държи въ планинскѣтъ тѣсенины до тогазъ додѣто ный ти отнемемъ
всичкѣтъ припасы въ Которъ и ти отрѣжемъ пѣтътъ за оттеглеваніе
назадъ; тогазъ когато ты не са намѣрвашъ между два Черногорскы
огня, припомни си тѣзи наши думы. Ако ли противу всяко чаяніе,
ты стѣпишь враждебно на свещениѣтъ нашѣ земѣ, не загинешъ
съсъ всичкѣтъ си войскѣ отъ гладъ на черниѣ скалы. » И нап-
стинѣ, щомъ ся показала Френската войска на Черногорскѣтъ зе-
мѣ, дѣто не были възможны стратегически маневры, черногорцѣтъ
ѣмъ разбили и ѣмъ оттласнали.

Черногорцѣтъ гледатъ на краишнѣтъ естественность на пѣти-
щата си като на най надѣждно условіе за спазваніе на народнѣтъ

си самостоятелностъ и за туй немарятъ за уллучшеніето имъ даже нито на чуждъ трудъ и разноски. Обръгнѣлъ на тѣхъ отъ малкъ, и способенъ да дѣйствува както му прилѣга, черногорецѣтъ въ готовността си да защищава родинѣтъ си е страшенъ за всякой нападаеъ. И наистинѣ, какво е въ сѣстояніе да прѣдприеме и найграмадната войска въ едниѣ странѣ, дѣто всякой войникъ едва ли е въ силѣ да си държи и да пристѣпва на прѣдъ единокъ, принуденъ е-ще да стовари отъ себе си и най малкѣтъ тяжесть, кождо бы го обременявала, дѣто всичкото му вниманіе трѣба да бѣде вторачено само на това, да опази нужното равновѣсіе, да не бы отъ едно неловко стѣпваніе да си гыврѣтне та да си струпае въ нѣкоѣ пропасть и да си не чуй и не види; дѣто отъ другѣ странѣ, задъ всякой камыкъ, задъ всякой зѣберъ чака невидимо и непогрѣшающе грѣмнуваніе отъ защитника на родинѣтъ си; дѣто той е готовъ при стоденъ случай да си спусне връзъ смѣлыйтъ нападаеъ и съ ягагантъ си тѣй бързо и леко и ловко, като че не опира на земѣтъ и може да прѣскача, тѣй както си е наорѣженъ отъ едниѣ чамуглини на другѣ, понеже знае всякой криволецъ отъ тѣснѣтъ и едва забѣлѣжваны пѣтчекы! При таквъ съпоставяніе на силѣтъ излѣзва че не петъ и десетъ непріатели трѣба да паднѣтъ подъ рѣкѣтъ на единъ чернагорецъ, прѣди да падне той. Даже и да допустимъ, че една по голѣма сила може да прѣдолѣе всички прѣчки и да влѣзе въ Черниѣ горѣ, както знаемъ отъ исторіѣтъ че Турскыѣ войска сѣ нѣколко пѣти влѣзвали въ Черниѣ горѣ и си завземали и самѣтъ ѣ столицѣ, то пакъ отъ исторіѣтъ трѣба да узнаемъ че е не възможно да си удържи въ туй пусто и гладно мѣсто и ще бѣде припудена колкото по скоро да го напусне, безъ да може да покори пробойницѣтъ му жители, заскытани въ непроходныѣ дебри и разсѣлины на канарѣтъ и всякога готовы да нападатъ и да отнематъ всяко внасяніе на хранѣ отъ вѣнъ. Ето отъ таквы съображенія водени черногорцитѣ не искатъ да изгубятъ ползѣтъ отъ своитѣ естественны пѣтища та недопущатъ и на други да ги подобрятъ.

КЛИМАТЪ И ПРОИЗВЕДЕНІЯ

При всичкыйтъ малкъ обѣмъ на Черниѣ горѣ споредъ положеніето ѣ климатътъ е твърдѣ разнообразенъ, при полѣтъ на планинѣтъ духа топлѣ морскыѣ вѣтрѣ, а по върховетѣ сѣлѣтъ и лѣтъ се не стопява. Пролѣтъта захваща отъ Априліѣ. Както въ западныѣ тѣй и въ сѣверныѣ страны е студено, а по ниско въ долинѣтъ на

югъ климатътъ е умеренъ. Лѣтъ по нѣкога става много горѣщо и изворотъ прѣсхватъ.

Отъ къмъ произведенія вижда се да има освѣтъ желѣзо, еще и злато, и сребро и сѣрѣ, но Черногорцитѣ не сѣ и помисляли еще да ги дирятъ.

Отъ растителното царство поземѣстната скудость се смѣнява тукъ тамъ съ южно богатство. Прѣзъ пукнатинитѣ на канаритѣ само скудна трѣва расте и нѣкон ниски шубрацы, еще и слѣды нѣкои отъ бодясты драчія сѣ срѣщатъ, киселицы, папурѣ, рѣжъ, ечмыкъ, овесъ, малко жито, лукъ, чесънъ, тютюнъ и картофы сѣ единственното растително богатство. Картофитѣ прѣнесени отъ Петра I на 1786 много сѣ се распространили и по высокитѣ мѣста ставатъ по добры отъ колкото по брѣговетѣ. Въ Черноръчкитѣ нахилъ само сѣ срѣщатъ лозы, смокыни, нарове, маслины даже и бадемовы дръвья.

Изъ царството на животнитѣ въ Чернѣ горѣ има овцы, свинии, осли, козы, рѣдко кони и волове, кучета, желкы (костены жебы) пчелы и рыба.

Както вижда всякой, произведеніята на природѣ сѣ малобройны и съвсѣмъ недостаточны за съдържаніето на единъ народъ, а еще повече ако земетъ въ вниманіе неговѣтъ невъзможность да расширочи искусственно и да засили туй производство, едно отъ сиромашіи и друго отъ непрѣкъсване на военнитѣзанія и опустошеніята именно на тѣзи пространства които сѣ по-плодородны.

Сега нека погледнемъ на тозъ народъ, който живѣе тѣи стѣснено на тѣзи скуднѣ земѣ.

ОБРАЗЪ НА ЖИВОТА И ХАРАКТЕРЪ НА ЧЕРНОГОРЦИТЪ

Когато ще говоримъ за градове и села въ Чернѣ горѣ трѣба да не забравяме тѣзи имена въ такъвъ смислъ както смы привыкли да си ги прѣдставямы. Черногорскитѣ селенія не прѣдставятъ никакъвъ редъ ни единство: тѣ сѣ малкы зданія прѣснѣты по котловинитѣ между каменитѣ планины; тѣ не сѣ наредъ направени и ще каже че въ тѣхъ нѣма нищо да прилича на улицы. Кѣщата на най-близкитѣ роднини само сѣ твърдѣ близу едни до другы, защото живѣятъ съ едно общо поквѣшничество и съставятъ братство. Споредъ бройтъ на тѣзи братства въ Чернѣ горѣ се наброяватъ до 250 таквызи селенія. Кѣщата сѣ каменны отъ 8-до 9 фута высокы, четвъртиты, покриты съ сламъ и само у по богатичкитѣ съ черепицы (керамиды), затварятъ се отвѣтрѣ съ засовы (сюрмета) и всичкитѣ

нмать прѣшлы (мазгали); тукъ тамъ ся сръщатъ и по нѣкои по высочки и по здравы зданія, конто наричатъ *кулы*, а твърды нѣма никаквы освѣнь развалиныгъ на двѣ само.

Черногорскыгъ села нѣмать особыя собствены имена, но всяко носи името на племето, което го населява. И тѣй въ всяко черногорско село ся виждатъ три общины, съединены въ едно цѣло и всяка пакъ съ пълнѣ независимость: тѣзи общины сж: семейство или челядь, родъ и племе. На туй дѣленіе е основано и вѣтрѣшно-то самоуправленіе.

Всяко семейство припознава за свой отецъ най-ближнійтъ управитель, *Господарь*, който управа всичкыгъ домашны работы; мѣсто-то на сѣдникъ занимава *Старѣйшината*, комуто ся подчиняватъ всичкыгъ семейства; най-старыйтъ и най-уважаемыйтъ въ племето ся припознава за главатаръ, *Главарь* който управа работыгъ на племето. При избираніето на всичкы тѣзи длѣжности непрѣмѣнно ся зема въ вниманіе вѣзрастѣтъ, съединенѣ съ способности и опытности. Нѣколко племена свързаны или съ родство или съ други интересы избиратъ си изобщо отъ най-първото семейство *Килъзъ*, който е най-горнийтъ управникъ въ вѣтрѣшныгъ работы на този свръзъ. — Въ военно отношеніе има особенны власти: главныйтъ начальникъ е *Войводата*, подпръ него *Сердарьтъ*, който управа войскагъ на нахѣмъ-тъ и при който ся намѣрва *Байректарьтъ*.

За рѣшаваніе на важны работы събиратъ ся съборы отъ господари, старѣйшины, главари или князове, отдѣлно или наедно, споредъ каквато е работата. Тука ся вижда отъ еднѣ странѣ народното самоуправленіе, а отъ другѣ — съзнаніето въ необходимостѣтъ, да ся покоряватъ на еднѣтъ волѣмъ при рѣшеніето отъ цѣлото общество въ лицето на неговыгъ избрани прѣдставители. Основата на самоуправленіето лежи въ патріархалныгъ, родовы отношенія, и отъ туй трѣба да ся е спазило и до сега прѣсно у Черногорцыгъ туй пълното общеніе, единеніе между членовѣтъ на семейството и народѣтъ, при което не е възможно да наскърбишь едного, та да не скочатъ този чась всичкыгъ да го защищаватъ. Тука ся намѣрва причината на крѣвавого мщеніе и на семейственныгъ враждины, конто сж толкозъ распространены между Черногорцыгъ.

Споредъ понятіята на Черногорцыгъ, да ся отмѣстятъ крѣвъ за крѣвъ е необходимость, за туй и при всичкыгъ строгы запрѣщенія и наказанія отъ послѣдныгъ управителя, този отъ вѣкове узаконенъ обычай не ся е еще съвсѣмъ прѣкратилъ. Не само най-блискыгъ родичны, но цѣлы села, племена дори и нахѣи ся считатъ обязанны

да си отмъстватъ за оскърбеніе на роднинѣтъ си. Ако нѣкой отъ единъ нахѣмъ убіе чловѣка отъ другъ, цѣлата нахѣмъ на послѣднѣиѣ въстава врѣзъ нахѣмѣтъ на убійцѣтъ; сѣщото ся върши въ една и тѣзи нахѣмъ между двѣ племена, въ едно и сѣщо племе между два рода, въ единъ и сѣщій родъ между двѣ семейства, въ едно и сѣщо семейство между отдѣлнѣиѣ членове. То е единъ видъ длѣгъ, който трѣба да ся земе или съ главѣ или съ пары, ако да сѣмъ ся минѣли и сто години отъ какъ е извършено убійството. Роднинѣтъ на убитѣиѣтъ гръжливѣо вардятъ дрехѣтъ му, и най вече майкѣтъ при дребнѣиѣтъ дѣца на убитѣиѣтъ, за да може да повдигне дѣцата на отмъщеніе кога порастѣтъ. А еще, не вѣстѣпватъ въ враждинѣмъ само тѣзи племена, отъ които сѣмъ убійцата и убитѣиѣтъ, но и тѣзи въ срѣдъ които е станѣло убійството, защо го сѣмъ допустили тѣ. И пакъ отмъщеніето не пада всякога на виновника на оскърбеніето, но напротивъ колкото виновнѣиѣтъ е по незначителенъ толкозъ повече мщеніето ся обраща врѣзъ по-знатнѣиѣтъ въ семейството, родѣтъ или племето, безъ да ся гледа вече на нѣкойнъ разликѣ въ положеніето на чловѣка, щото ако бы ще и князь да е, притупуватъ го. Често ся случа, че убитѣиѣтъ за отмъщеніе искарева ново отмъщеніе и тогазъ ся дигатъ родове, племена и нахѣмъ та ся трепятъ едни другы въ кървавѣмъ враждинѣмъ и опустошаватъ кѣщѣ, скотове, дрѣвѣя и всичко що принадлежи на врагѣтъ нѣмъ. Ако ся случи че по силно племе нападне на по-слабо, тогазъ въ защитѣ на по-слабото племе излѣзватъ другы племена. Когато пакъ роднинѣтъ и сѣплеменницѣтъ на убійцѣтъ по каквѣто и да е причинѣ ся откажатъ отъ него, той тогазъ съ бѣгъ ся отърва. Често пакъ ся сключватъ и прѣмирѣя между враждующѣтъ, на примѣръ, когато иматъ работѣ по нивята, и обыкновенно пакъ враждата ся прѣкрѣтивѣа, когато външенъ непрѣиѣтель заплашва странѣтъ. При тѣзи междуусобны побои, женѣтъ оставатъ пѣлно свободны, и не сѣмъ изложены на никакѣмъ опасностъ; но има случаи въ които отмъститѣли за убитѣиѣтъ сѣмъ ся явявали и жены, но то повече за убиваніе отъ чужды.

Продължителната враждина като докара враждующѣтъ до истощеніе, най-послѣ подбужда на примиреніе, и тогазъ избиратъ ся отъ двѣтъ страны сѣдници, които прѣбройватъ убійствата на еднѣиѣтъ и другѣиѣтъ, прѣобрашатъ ги на пары, и тѣя страна която е по-малко пострадала обврѣзва ся да заплати излишнѣиѣтъ на онѣзи, която е повече пострадала. Често пакъ ся завзематъ отъ странѣ и другы за да задрѣдварятъ ако е възможно гибелнѣиѣтъ слѣдствѣя на кървавото мщеніе, но рѣдко сполучѣтъ.

Чувството на личность е развито у Черногореца до изумителна степенъ: оскърбеніето го прави да излѣзва изъ кожата си — и той ся хваща за оружіе. Неговото упорство въ войнѣтъ надмива не само нашитѣ понятія, но и на други даже воинственны народы, и то може да ся обясни само съ отхранваніето на майчиното му мѣтко съ което той ссучи и любовь къмъ свободѣ и независимость. Отъ това става то, че на Черногореца най-главното и токожажи исключителното занятіе е — войната, която е станѣла за него сръдство за печалѣ и обогатяваніе, отъ това и най-големата му грижа е за оружіето му и какъ да умѣе да ся воспользува отъ него. Искуството да владѣе оружіето наченва още отъ дѣтството му, и младитѣ, едвамъ ли не дѣца още, Черногорци зематъ вече еднакво съ порасналитѣ участіе въ военнытѣ походы; та заради туй всичкитѣ други грижи за животътъ сѣ възложени на женѣтъ, което придава особенъ характеръ на нейното положеніе въ Чернѣ-горѣ.

Съ пръвъ погледъ, туй положеніе е крайно унижително; и не е чудно, дѣто чужденцитѣ, като зематъ въ съображеніе само външнытѣ проявленія, наричатъ го рабско.

Наистинѣ, освѣтъ чисто женскитѣ работы, преденіе, тъкнѣ, гледаніето на добытка и готварницѣтъ, Черногорката върши още и всичкитѣ кѣрскы работы; тя пакъ прѣносова отъ мѣсто на мѣсто най-тежки товары; намѣсто товаренъ оселъ или мѣскъ, тя сама носи на себе си каквото има на пазаръ за продажъ и отъ пазаръ купеното, безъ да пуца отъ рѣцѣ хуркѣтъ и врѣтеното. А между туй мажѣтъ спокойно си ходи съ чабукѣтъ въ рѣцѣ и съ пушкѣтъ на рамо. Но противу тѣзи данни има други които отричатъ и най-малко право да ся мысли за дѣйствиелното рабство на черногоркитѣ. Мажно може да ся срѣщне въ цѣлѣтъ странѣ дѣто жената да е изложена на най-малко оскърбеніе; черногорецѣтъ по-лесно бы простилъ да обидишь него, неже женѣ му или дѣщерѣ му; често една неприпазена дума, исказана за единѣтъ или за другѣтъ, ся пекупува съ убійство. Отъ това ся разбира дѣто въ Чернѣ горѣ не ся чуе никакъ за облѣстваніе на женѣ или насилуваніе на дѣщерѣ. Тѣй що законодателството е считало съвѣстѣ за излишно да турѣтъ законъ или и даже да пропише наставленія противу оскърбеніята на женскый полъ, — и когато забѣлѣжили за това на покойныйтъ владѣка (Петра II), той отговорилъ, че туй не е нужно: да ся мысли че въ Чернѣ горѣ може да стане оскърбеніе на женѣ е, каквото да ся прѣдполага възможность да ся доскокине въ мѣсеца. Светостѣта на правдинитѣ на черногорскѣтъ женѣ спазвать даже и Турци.

тъ; тъй щото ний виждамы какъ тя ходи свободно въ градоветъ и турскытъ твърдини, дори и въ врѣме на войнѣ; и както рѣкохмы, тя е съвършено оздравена и въ междуособнытъ битвы при кърва-
вото отмъщеніе.

На рабството на Черногоркытъ противурѣчи и това дѣто тя има пълно право да си има отдѣлно имуществъ; има еще право и за наслѣдство, не само отъ движимый, но и отъ недвижимый имотъ, когато нѣма братія. Въ по старо врѣме, когато было въ ходъ грабеніето на жени и особенно въ Бърдъ, и когато было свободно парясваніето, което ся искавало съ символическото раздѣленіе на пояса, който подавала жената на мъжа, тя не само земала всичко що имала нейно, но ако бы да е живѣла съ него не по малко отъ десетъ години, той былъ обвезанъ да ѝ дава всякъ годинѣ единъ опредѣленъ сумъ за поддържаніето ѝ.

Во врѣме на войнѣ, женытъ присѣдствувать при битвытъ, преръзвать ранытъ на раненытъ и насърчвать мъжіетъ си, братіята и дѣцата си, като гадятъ въ сѣщото врѣме страховытъ. Майката среща съ прѣзрѣніе сына си, който ся е уплашилъ и е побѣгналъ отъ бойтъ и не скърби за смъртьта на онѣзи конто сѣ ся били юначкы, както ся вижда и отъ слѣдующытъ пѣсень, който пѣють:

. . . . Нека гынѣтъ, веселы имъ майкы,

Душитъ имъ тѣмъ щѣтъ да царувать,

Че сѣ животь за почтенство дали,

Отмъстили за братѣ, за племе. . . . .

Черногорцитъ сѣ повечето високи, хубавци, силни, здрави и имать умъ ясенъ и прямъ. Колкото и да сѣ прѣдпримчиви тѣ ся относятъ съ почетъ къмъ главаритъ си и ся отличавать съ послушаніе. Въ кѣщы сѣ тихы и миролюбивы, къмъ чужденцытъ привѣтливи и услужливи. Гостепримството е у тѣхъ еще каквото е было нѣкога у всичкытъ Славены; голѣмо удоволстіе е за черногореца да нагости гостытъ си съ рыбѣ, месо, вино, а пѣкъ самъ той ся задовольава само съ хлѣбъ, съ чесновъ лукъ и водѣ. Първата негова нравственна обвезанность е да защищава госта си до послѣднытъ капкѣ на кръвта въ противу всякой непріятель. Рѣдко ся чуе кражба и разбой по пѣтищата на Чернѣ горѣ. Оскърбенъ или докаченъ Черногорецътъ ся прѣдава на неукротимъ гнѣвъ и е отмстителенъ; на бой е беспримѣрно храбръ; изобщо пакъ е добросъсърченъ.

Внѣшностьта на Черногореца при първо вижданіе произвежда неволно впечатлѣніе, и въ расправяніе за нѣщо той ся отличава съ забѣлжительно краснорѣчіе.

БРОЙ И ЗАНЯТИЯ НА ЖИТЕЛИТЪ.

Споредъ изброеііе на 1864 бройтъ на Черногорцитъ възлѣзва до 196,238 души, жени сѣ 96,339; т. е. по малко :- 1) защото черногоркыгъ раждатъ повече мъжкы дѣца и 2), защото черногорецъ никога ся не жени вѣтъ отъ Чернѣ горѣ. Всичкы Черногорци сѣ отъ православно вѣроисповѣданіе, освѣтъ малцина нѣкои Католици що има въ новопридобытѣтъ область Кучи.

Войната е най главното занятіе на Черногорцитъ. Вѣченъ срамъ тому, който ся отрече да не иде въ походъ безъ очевиднѣтъ причинѣ, каквото е напримѣръ болѣстъ, а за туй пакъ и голѣмъ почетъ на всичкыгъ родъ, ако отъ него падне нѣкой на бой. Черногорцитъ ходятъ на войнѣ съ свое сѣ оружіе и съ свои притѣкменія; и ако стане нужда да ся бави за повече, жена му ще сѣ има грьжатѣ да му доставя потребното.

Занаяты, почти никаквы ся неучатъ, защото считатъ за долне нѣщо и несъгласно съ тѣхныгъ воинскыи характеръ. Дрехыгъ имъгы правятъ женыгъ, а тѣ сѣ купуватъ само фесове, и това дѣто има отъ горѣ на фесовегъ имъ като полумѣсецъ показвало, казватъ, *Зорѣ*, която е като народенъ символъ у тѣхъ. Шивачитѣ, съпложницитѣ, ковачитѣ и оружаритѣ сѣ повечето чужденци. А колкото за въ къщи що имъ трѣба тѣ сѣ го правятъ самы. Правятъ хубавы *чибуčky*, и приготвятъ много искусно месо за траяніе и особенно козіето, което ся продава въ Далмаціѣ и Италіѣ подъ име *castradina*.

Търговіята на черногорцитъ е ограничена само съ най-потребно; нейното срѣдоточіе е Которъ и тукъ тамъ по Далмаціѣ, дѣто тѣ изваждатъ за проданъ рыбѣ, разны сортове месо, кожи, вълнѣ, сыреніе, воскъ, картофы, бѣлъ лукъ и червенъ, единъ особенъ родъ дърво, което дава ждѣтъ божъ, наричана руевина, и който ся носи въ Триестъ, Венеціѣ и Марсилѣ, а купуватъ само соль, масло, вино и ракійкѣ, еще нѣкои потребицы за дрехы, а скрyтомъ и баруть, защото явно да ся дава баруть на черногорцитъ е запрѣтено въ Австріѣ. Отъ 1851 има вече направены нѣколко мелници за да ся правятъ черногорцитъ и самы баруть. Пары въ употребеніе у черногорцитъ сѣ повечето Австрійскы цванцы.

До 1852 годинѣ духовенството ся намѣрвало подъ непосредственното вѣдѣніе на владыкѣтъ, който съединявалъ въ себе сѣ и духовнѣтъ и свѣтскѣтъ власть. Отъ тогазы на самъ въ Чернѣ горѣ сѣ има отдѣленъ Митрополитъ. Свѣтскы священники нѣма повече отъ 400, съ двама протопопа: има 11 мѣнастыря и три келіи. Свѣтското духовенство, както и другитѣ жители, занимава ся такожде

съ скотовѣдство, съ обработване на земята, даже и съ търговия, понеже възнаграждението за свещеническата им служба е твърде недостатъчна. Въ външното облекло свещеникът не се отличава нищо от мирянина, само кога служи въ черква, той тура на страня въоръжението си и ся явява въ духовните одежди. Въ някои случаи, свещеникът го избират и за сердар и тогазъ той прѣдвожда войската.

Въ първото време на отдѣлния животъ на Черногорците духовенството имъ е било повечко образовано отъ келкото испосѣ. Това ся познава и отъ доста многото рѣкописи, писани както отъ свѣтското духовенство, тъй и отъ калугерите по-въ старо време. Въ крайтъ на XV-то столѣтіе въ Цѣтинѣ было заведено вече и печатница, и печатаните въ нея черковны книги Октоихъ и Псалтырь (1494-95) принадлежатъ на бройтъ отъ първопечатаните съ кириллицѣ книги. Но испосѣ, кога вече за Черногорците настанали по усилены времена и тѣ были принудены да се борятъ за същесъсвоението си, загинали и зародилии на образованіето. Въ новите времена за най-ученъ зель да се счита този който знаелъ да чете и да паше по добръ. Библиотеката на духовните лица — а тѣ сж были до скоро единственните прѣдставители на образоваността — състояла отъ часословъ, октоихъ и служебникъ; училища нѣмало никаквы, а да четатъ и да пишатъ ся учили тѣзи които щѣли да се запозватъ или у калугерите, или при бащите си такожде свещеницы. Черкны има доста; всяко село има поне по една черква.

Първо училище въ Цѣтинѣ е отворилъ владыката Петръ II и то са моза 30 момчета, които ся учили да четатъ, да пишатъ, на Аритметикъ и черковна Историѣ, той основалъ на 1834 и малка една типографиѣ въ който ся издавалъ и Алманахъ подъ имъ *Грлица* отъ 1835-1839. А сега вече въ Цѣтинѣ има четирикласно училище и по всичкѣ Черна горѣ до 11 съ по два класа.

ВЪРХОВНАТА ВЛАСТЬ И АДМИНИСТРАЦИЯТА.

Отъ Януарія 1852 година върховната власть е оръдоточена въ рѣцѣтъ на князя, който носи титулъ: *князь а господарь свободне Црне горе и Брда*. До тогазъ, върховенъ управитель были владыката черногорский. Това званіе у владыците, както и послѣ у князове тѣ отъ крайтъ на XVII столѣтіе, ся утвърдило въ фамилията на Нѣгушите. Данилъ Нѣгушъ, когото убиха въ 1860 год. първыи ся отказалъ отъ духовный санъ, въ званіе на свѣтскый князь управлява и сегашниятъ владѣтель на Черна горѣ, князь Николай. Значението на князя, днесъ както и на владыците испърво, при всичко че

ся е наредила вече правителственна организациѣ, все еще продължава да има онзи си патриархалный характеръ, при който той завзема мѣстото на глава на народа, съдникъ, господарь или главатарь. И до сѣга Черногорцитѣ въ прѣдирнитѣ и съдбытѣ си обычатъ да ся обращать непосредственно до княза си, безъ да ся огнасятъ до сенатѣтъ и до по-горнитѣ званичны учреждения.

Устройството на Черногорскитѣ административне демократическо.

Найважнитѣ общественны дѣла ся обсаждатъ и рѣшаватъ на скупщинитѣ или събранията, които ся събиратъ въ столицитѣ Цѣтинѣ. За гражданскитѣ и криминальны работы владыката Петръ II наредилъ на 1831 сенатъ отъ 12 членове, които избира народѣтъ а князьтъ ги потвърждава, и единъ прѣдседатель и помощникъ на прѣдседателя, които самъ князьтъ назначава. Рѣшеніята на сенатѣгы полагатъ въ дѣйствиѣ капитанитѣ, които ся броятъ до 100 и които ся намѣрватъ по единъ или повече во всякъ нахѣж, и пандуритѣ на брой 420 души. Законникъ ся е появилъ най-напрѣдъ въ началото на сегашното столѣтіе съ прѣдстояваието на владыкѣтъ Петра II Нѣгуша; на 1856 годинѣ той е нѣколко видоизмѣненъ и попълненъ отъ князя Данила.

Обыкновенната войска ся състои отъ 25,000, а въ нуждѣ ся пробавятъ еще 10,000. Главныйтъ неинъ начальникъ е *великийтъ войвода*, нему сѣ подчинены: войводитѣ, сердаритѣ, капитанитѣ, стотинцитѣ и десетинцитѣ. Има и стража отъ 400 души и друга една стража отъ 100 души наричана *перяници*.

Даноцитѣ въ Чернѣ горѣ прѣдставятъ явеніе съвсѣмъ ново; тѣ сѣ учрѣдени само при владыкѣтъ Петра II, и много усилія трѣбало додѣ ся приучатъ Черногорцитѣ на тѣзи необходимостъ. Държавнитѣ доходи на сегашното врѣме възлизатъ до 100,000 гулдена, на които трѣба да приложимъ и други 30,000 които всякъ годинѣ испраща Рускийтъ Императоръ като покровитель на Чернѣ горѣ.

Въ таквъзъ положеніе ся намѣрватъ Черна гора и черногорцитѣ въ сегашното врѣме.

РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО

КАКЪ Е ЗАПОЧЕНЪЛЪ ДА СЯ ПРАЗДНУВА ТОЗИ ПРАЗДНИКЪ.

Най-драгийтъ отъ всичкитъ Християнски празници, рождението на Спасителя, който е вкорененъ толкозь дълбоко въ сърдцето и въ характертъ, въ свѣстѣтъ и въ чувствата на народа, този славенъ и всеобщъ празникъ, който украсява съ радостъ и веселіе и най-сиромашескитъ колыбъ, както и най-великолѣпныйтъ палатъ, додѣто вече на далеко сіае знамето на Кръста, поучителнѣйша е исторіята за неговото начало и установленіе, защото дава любопытенъ колкото и вѣренъ образъ на станалото примиреніе въ исторіитъ и въ животътъ между Християнското ученіе и язычническыйтъ пантеизмъ, примиреніе което и съставя днешныйтъ Християнизмъ.

Идеята да се почита нѣкой чрѣзъ празникътъ на денътъ въ който се е родилъ е съвършено язычическа. Тя е была съвсѣмъ чужда на Іудеитъ. Въ Ветхый Завѣтъ се споменува само на Іереміѣ и на Іова рождениыйтъ день и то когато той проклева себе си. Египтенитъ напротивъ, съгласно съ пантеистическитъ си за свѣтътъ теоріи, празнували сж свѣтло дни на рождението на боговетъ, защото съразмѣрно съ безбройныйтъ си върху природитъ Аллегоріи, вѣровали сж « че всякой день имъ се раждалъ Богъ ». У Македонцитъ, а отъ тѣхъ и у гърцитъ празнуваніето на денътъ въ който е роденъ нѣкой е въведенъ отъ Александра Великаго, който узаконилъ да се тържествува денътъ на рождението му като народенъ празникъ. Противу туй монархическо подсебваніе, републиканското осъщаніе на Гръцитъ възпоставило празнуваніето на дни-тъ въ които сж были родили тѣхнытъ велики философы и поети. Въ Персіѣ, отъ дѣто Великий Александръ прѣнеслъ този обычай, рождениыйтъ день на црѣя былъ най-големъ отъ всичкитъ празници. Слѣдъ прѣнасяніето му въ Грѣціѣ и отъ тамо въ Римъ този обычай былъ се распространилъ по всичкитъ разреды на народа; и на всякой римленинъ рождениыйтъ му день се считалъ като най-праздненственный на годинитъ ....

Първитѣ Христіани, които живѣли въ срѣдѣ едно таквѣ общество, което толкозъ почитало днитѣ въ които ся раждали челоуѣцѣтъ, и повечето сподѣляли съ него тѣзи идеѣ, неможали да ся отучать отъ празнуваніето на днитѣ на рожденіето си, както и налюбимыѣ отъ тѣхъ лица, ако Апостолитѣ и черковнитѣ Огци и да сѣ считали за память достоинъ само деньтъ на умираіето. За това и Черквата никога не празнува званично паметътъ на мученицыѣтъ и светитѣ въ деньтъ на ражданіето имъ, по въ деньтъ на умираіето имъ.

Заради това първитѣ Христіани празнувахъ наистинѣ смъртътъ и въскръсеніето Христово, нѣмахъ обаче никакъвъ еще празникъ за деньтъ на рожденіето му; а трѣбаше да ся установи единъ такъвъ празникъ, защото онѣзи отъ язычницѣтъ, които приимахъ Христіанството, мисляли, че немогътъ да почтътъ по-добръ основателя на вѣржтъ си освѣнь чрѣзъ свѣтлото празнуваніе на деньтъ въ който ся е родилъ.

Но този день ся незнаеше; знаяхъ наистинѣ деньтъ въ който бѣ умрѣлъ Христосъ, но не и деньтъ, който бѣше го дарилъ на свѣтътъ. И тѣй за да го опрѣдѣлятъ, послужили ся отъ Іудеѣскжтъ Аллегоріѣж, която прѣдставя да сѣ умрѣли въ истыйтъ день, въ който сѣ ся и родили, всички онѣзи мѣжѣ, които сѣ изпълнили нѣкоѣхъ божественѣхъ поржѣж, и най-вече Адамъ и Моисей. Христосъ умре въ шестыйтъ день на седмицѣж, за туй приехъ и рожденіето му въ този день, и толкозъ повече защото и Адамъ, споредъ Св. Писаніе, бѣде създаденъ въ шестый день, а така споредъ тогашнжтъ Іудеѣскж Аллегоріѣж въ истыйтъ день и умрѣлъ. Понеже тайната свръска между Адама, носителя на наслѣдственыйтъ грѣхъ, и Исуса, неговътъ истребитель, е въ Христіанскжтъ религіѣж толкозъ отколѣшна, почти колкото и тя, то толкозъ по-усердно е приела тя всичко що е поддържало това благочестиво мнѣніе.

Отъ тѣзи символическж между Адама и Христа свръскж проистичать въ Христіанскжтъ религіѣж и Евангелскыѣ ученія за догматыѣ на Христовото « отъ Дѣвѣ раждане »; Защото Адамъ, « отъ дѣвственѣхъ земѣж » бѣлъ създаденъ съ словото, духътъ Божій. Іосипъ Флавій ка-

зува за създаването на Адама от земя дѣственикъ, който никакъвъ дъждъ еще не былъ намокрилъ, никоя кръвь не была ѿ омърсила, никое рало не было ѿ прѣвояло. Светый Ириней (въ II-ый вѣкъ слѣдъ Христа) тълкува ясно сходството на прѣданіята за създаването Адамово съ Евангелскыя учения за ражданіето Христово. Той казва: « както първозданный Адамъ отъ неприготвенъ и дѣственикъ еще прѣстъ съ ржжъ, то есть, съ слово Божіе, быде създаденъ, така и Христосъ, второй Адамъ ся роди отъ Маріи, дѣва като бѣше »

Това Аллегорическо-символическо пріеманіе завело и по натаѣтъ: Адамъ быде създаденъ въ шестый день на направаніето на Свѣта, но въ кое врѣме на годинѣтъ е былъ направенъ свѣтътъ? На туй пытаніе отговаря Талмудъ, въ който ся казва че, Богъ заправилъ свѣтътъ на първый Януарія. Но тука разумѣвамы че въ онова врѣме прѣобладавалъ вече исключительно въ Иудеѣ римскытъ календаръ, и неговѣтъ празникъ, който наченвалъ отъ първый Януарія, Талмудъ, като ся сили да докаже че е народенъ, този чуждъ по не искореникъ вече празникъ, повраща ся въ издирваніята си чакъ до Адама. И тѣй по-неже Адамъ ся родилъ, да кажемъ, на шестый Януарія, по Аллегорическо слѣдствие пріехъ и Христіенытъ този день, т. е. 6-ый Януарія, като день на Рождеството Христово, и нарекли го найнапрѣдъ « *Богоязленіе* », сирѣчь Явеніе Иисусово; туй израженіе было всякога въ употрѣбеніе у древнытъ за боговетъ, като описаніе на думѣтъ *рождество* или *рожденіе*; точно на 6-й Януарія празнували и Египтенитѣ празникътъ на явеніето на Озирида.

Този празникъ на *Христовото Явеніе*, празникъ на Рождество Христово въ първытъ Христіанскы черквы, гърцитѣ католици т. е. Уніятитѣ и Протестантитѣ го празнувать всякога подъ туй древне име, а Католицытъ — като празникъ « на тримата Свети Царіе ».

Въ Истокъ, въ гръкохристіанскы свѣтъ, 6-й Януарія е спазилъ властѣтъ си на дълго като день на Рождество Христово, както е у Арменцытъ даже и до днесъ. Но на Западъ, у Латынытъ Христіяны, неможъ да ся спази, а ся измѣсти отъ 25-й Декемврія. Въ Римъ, Христіанството съ вѣпшнытъ си обрядности, въобще съ праздни-

цытъ си, трѣбаше да ся съобрази съ владѣющѣтъ религіѣ, за да ся распростири по-скоро и по-здрави. Въ Римѣ обаче празнували на 24 и собственно на 25 Двемврія праздниктъ *nataus solis invicti*, рожденыйтъ день на побѣждающето слънце (относно съ зимното слънце-стояніе, слѣдъ което деньтъ, сирѣчь властѣта на слънцето, всякога зема да расте) т. е. рожденыйтъ день на изново пакъ къмъ земѣтъ обращаемото слънце.

И отколѣшнитѣ Персіѣнци прѣзъ тѣзи дни празнували свойтъ на слънцето празникъ Мыѣра. И така христіанството промѣнило този рожденыйтъ день на слънцето въ день на Христовото рожденіе, както промѣнило и сѣботѣтъ въ почитаемыйтъ отъ Римленыйтъ день, за паметъ на слънцето, слънчевый (недѣля). Светый Августинъ ся показва даже малко утѣшенъ отъ туй сляніе на служеніето на Слънцето съ Христіанството; защото го виждамы да гади развращенытъ на негово врѣме христіяны: «Вы почитате Слънцето (а не Христа) въ Слънчевыйтъ день (въ Недѣльѣтъ).»

И Кырилъ Іерусалимскый отъ това ся вижда принуденъ да искаже въ едно отъ словата си слѣдующытъ думы: «Да онѣмѣ всяка ересь, която приима всякаквы създатели и господари на свѣта; да онѣмѣ всякой хулителенъ языкъ противу Христа, Сына Божія; да онѣмѣтъ онѣзи които наричатъ Христа Слънце. Защото той е създателъ на Слънцето, а не онуй заходящето Слънце.»

Отъ тука може нѣкой да заключава, че новопросвѣтитѣ христіяни сѣ земали Христа като символъ, като олицетвореніе на Слънцето. А до колко дълбоко е било вкоренено въ вѣрованіята на народа служеніето на Слънцето и особенно неговото сношеніе съ праздниктъ на Рождество Христово, доказателство е и това че Папа Львъ великый (умрълъ 461) въ вторѣтъ си проповѣдь на Рождество Христово былъ принуденъ да каже: «Смъртно е да ся вѣрва че деньтъ на христіанскый празникъ трѣба да ся почита не като празникъ на рожденіето на Христа, а като празникъ на рожденіето на Ново Слънце.»

Но светый Амвросій сѣди за това съвсѣмъ по-кратко и казува: «И право по нѣкъдѣ челоувѣцитѣ наричатъ свѣтыйтъ този на рожденіето Господне день «Ново Слън-

це, » и тъй съ свойтъ обычай искарватъ истинно, че и Іудентъ и Язычницитъ сж въ това съгласни. »

Туй прѣмѣстваніе на рождественныйтъ празникъ Спасителя въ 24 и 25 Декемврія сполучило еще повече, понеже чрѣзъ него могло да ся основи еще и другъ важенъ за христіанското служеніе Римскый празникъ. На 25 Марта Римскыйтъ народъ празнувалъ нѣкакъвъ свѣтлъ и веселъ празникъ въ честь на « Майкѣтъ на Боговетъ, » който споредъ Фотія значалъ « нашето отъ Ада избавленіе. » Но отъ 25 Декемврія назадно до 25 Марта сж точно деветъ мѣсеца; а кой другъ день отъ този послѣднійтъ можаше по-естественно да ся отреди за день на неговото Благовѣстеніе? На мѣстото « на Майкѣтъ на Боговетъ, » влѣзва « Майката Божія, » и языческыйтъ празникъ зель христіанското име « Благовѣщеніе Маріино. »

Светый И. Златоустъ, който (около крайтъ на IV-то столѣтіе) собственно провѣзведе празникътъ на Рождество Христово на 25 Декемврія вмѣсто на 6 Января, доказва правотѣтъ на това приѣманіе еще и чрѣзъ туй, че когато Елисаветъ зачнѣла, нейныйтъ съпругъ великыйтъ Іерей Захарія (споредъ Лука 1; 9-10) самъ въ храмътъ кадялъ, когато народътъ стоялъ внѣ. Но това ставало въ деньтъ на очищеніето. Въ шестыйтъ мѣсець слѣдъ това ся испрати (Лука 1; 29). Архангелъ Гавріиль при Маріѣ. Деньтъ на очищеніето съвпада по Септемврія, шесть мѣсеца слѣдъ него е Мартъ, — Благовѣщеніето Маріино.

И тъй 25 Декемврія извърши свръскѣтъ съ древныйтъ природно языческый празникъ и празникътъ на 24 Декемврія, най-първѣтъ свръскѣ и мимоходомъ да кажемъ свръскѣтъ съ іудейскый, языческый празникъ, който въ първытъ години на христіанското лѣтоброеніе ся празнувалъ всенародно, празникъ сирѣчь въ память на основаніето на вторый храмъ, празнуванъ на 24 въ деветыйтъ мѣсець по іудейското лѣтоброеніе, който съвпада почти съ 24-й Декемврія. Христіанството прочее постави на мѣстото на вещественныйтъ, духовныйтъ и символическыйтъ « Храмъ Господень » — Христа.

Така започнѣлъ празникътъ на Рождество Христово, отъ осъновеніето на природно языческыйтъ и отъ от-

зиваніето на Іудейскій по происхожденіе праздниѣъ. Пріе-
еманіето на първыйтъ отвори на новѣтъ религіѣъ пѣтътъ
за всичкытъ народы, защото подѣ разны обрядности всич-
кы празнувахъ праздниѣтъ на прорашающето, подно-
вляемо Слънце, въ крайтъ на Декемвріа.

Празниѣтъ на Рождество ^{*} ^{*} Христово ся нарича у едни отъ
Българитѣ *Божикъ*, а у други *Колада* и *Коледа*. Думата Божикъ,
показва нѣщо като малѣкъ Богъ и може да има происхожденіето си
отъ малѣкъ т. е. новороденъ Богъ, а думата Коледа не ще бѣде,
както нѣкои мисляхъ, отъ името на нѣкой Славенскій Богъ Коледа,
защото такъвъ Богъ у Славенитѣ не е имало, но ще произхожда
отъ Римскытъ календы или и коленды, както ги казватъ, на които
ся и отнасятъ възврателнитѣ припѣвы «Ой коledo мой коledo» и
«колада ле.» А това не служи да покаже друго освѣнъ че жители-
тъ на Балканскій полуостровъ Славены, въ врѣмената на римското
владѣніе, не сѣ были нѣйдѣ си въ дълбочинитѣ на Азіѣъ, та да ся
явятъ по тѣхъ страны чакъ въ петото столѣтіе и по-послѣ, но сѣ
си были тукъ на мѣстата си; защото иначе, ако бы дошли отъ о-
нѣзи страны дѣто римскытъ обычаи не были въведени, въ опустѣ-
лыитѣ, както казватъ, отъ жители Балканскій полуостровъ, тѣ нѣто
бы отъ тамъ донесли, нѣто тука бы имало отъ кого да научатъ по
онова врѣме римскытъ обычаи.

Подѣ името «*Вѣли праздниѣы*» празнуванитѣ у Българитѣ
дня отъ 8 Ноемвріа до 21-й сѣ такожде римскы праздниѣы, на
които името сега не ни е на умъ.

ПРАЗДНУВАНІЕТО НА РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО ВЪ СѢВЕРНЫТѢ НАРОДЫ.

При повечето отъ сѣвернытъ народы праздниѣтъ на
Рождество Христово ся слива съ онзи на новѣтъ годи-
нѣъ, която е, тѣй да кажемъ, продълженіе на отколѣшенъ
народенъ праздниѣъ, който празнували прѣзъ зимното
Слънцестояніе, и който като започенвалъ прѣзъ ношѣтъ
на 21-й Декемвріа траялъ до 2-й Януаріа. а)

а) Така започенватъ и у насъ Коладнитѣ наричани праздниѣы
или мръсницы, които започенватъ на мѣста отъ Игънаж-день (20 Де

Тъзи нощь Ирландцѣ іж наричатъ *прѣвѣща т. е. най-юльма нощь*, а пѣкъ Англо-Саксонцитѣ — *майка нощь*, б) въ което названіе ся срѣща двоинъ смѣсъ, като та-квазъ що покрыва земѣтъ съ най-дълъгъ мракъ, и която въ сѣщото врѣме изважда отъ обятіята си слънцето, което наченва да свѣзема възходящійтъ си ходъ.

Дълбоката древность на този празникъ на слънцестояніето и народныйтъ му характеръ показватъ ся най-добрь отъ общото распространіе подъ това име при всичкытъ сѣверны народы, Ирландцы, Данцы, Шведци, Англичани и Шотландци, Лапландцы и другы, отъ които всякой по собственный си языкъ го наричалъ: празникъ на Слънцето.

Около десетыйтъ вѣкъ празникътъ на Рождество Христово измѣстилъ на сѣверъ празникътъ на слънцестояніето. Но това не станжло толкозь лесно и безъ насиліе; зшчото челоѣци на сабѣтъж, каквито сж Скандинавцитѣ, не ся устѣпили освѣнь на кървавытъ велѣнія. И Хаконъ Норвежскыйтъ царь е свързалъ името си съ туй прѣобразованіе. Той оставилъ на празника древнето му име, но прѣмѣстилъ го на 25 Декемврія.

На този празникъ были отдали голѣмы привилегіи, и особенно да покровителствувать злодѣйцытъ спрямо правосѣдіето. А туй покровителство, наричано *Sutfred*, сирѣчь миръ на слънцето, което наченвало прѣзъ нощьтъж на Рождество Христово, продължавало ся, по разнытъ мѣста, отъ осемъ до тринадесеть дни.

На сѣверъ, Рождество Христово е прѣди всичко фамилярень празникъ, за който отъ прѣди три мѣсеца ставать приготвенія; той е епоха на мълченіе, на тайны дѣла, издѣбныты посѣщенія по тържищата и по заведеніята. Всичкы сж въоръжены и всякой показва усърдіе да ся

кемврія) съ замѣтваніето на пилетата и свѣршватъ на Силвестрія (2-й Януарія) съ пориваніето на бивольтѣ, а на мѣста отъ Бждний вечеръ срѣщу Колада до — Иванов-день.

б) У насъ наричатъ нощьтъж срѣшу Рождество Христово Бждний вечеръ или просто Кадень вечеръ. Кадены вечера сж три срѣшу Рождество, срѣшу Сурвакы (1-й Януарія) и срѣшу Ивановъ день (7-й Ян.)

покаже по-горень отъ другыго по гыздость и печаянность.

Най-послѣ пристига толкозь нетърпѣливо очакваныйтъ вечерь; всяка фамилія ся събира при господаря си.

Първото което смайва зрѣніето въ къщи, е вълшебното дърво, хубава ела, скоро отсѣчена, съ клонѣ обрѣменены отъ свѣтила, цвѣтя, панделкы, кычоры и позлаты (варакосанія) и дрг. в)

Прѣзъ тѣзи ноцъ, пристигатъ дароветѣ наричани Слънчови удари (Gul Klapher), защото гы извѣстятъ съ хлопванія на вратата. Вратата ся отварятъ и дароветѣ падатъ ввѣрляны отъ незнайны рѣжж. г)

Всякой вързопъ носи адресътъ си; тоестъ писано е на кого трѣба да ся даде; но колко работа додѣ да излѣзе дарътъ отъ безбройнытъ си обвивкы! Ето една хубава иглянка (карфица, кокутка) вѣтрѣ въ едно снопоче сѣно, ссѣдъ нѣкакъвъ скъпоцѣненъ вѣтрѣ въ нѣкой голѣмъ вързопъ, алено яйце вѣтрѣ въ кокошкѣ отъ кълчища, елмазъ вѣтрѣ въ тыквѣ и дрг.

Много пакъ подаркытъ сѣ и прѣсмѣхульны. Еди-кой си господинъ, извѣстенъ за ничтожнытъ си сѣдѣнки, получава дестина отъ прѣстъ или другы просты свѣтильничета. Скъперникътъ, който обикаля ноцѣ самичкѣ около къщѣтъ си и бауче като куче, за да не прави разноскы да храни кучета, проваждатъ му куче отъ хартіи. На керацинытъ проваждатъ куклы смѣшно украсены и дрг. Но на млади и хубавелкы годежиныцы ще видишь искочили отъ таинственны кутіи, два хубавы, бѣлы гълѣба, които ввѣркатъ надъ главытъ имъ, и отъ тамъ по небеса, прѣзъ нарочно отворены прозорецъ.

в) Това ще е подобіе на пьнытъ който палатъ по насъ на Бждныи вечерь, или на кычестытъ дѣрвовы сурвакиныцы които приготвятъ за сурваканіе.

г) По насъ приготвятъ разны подаркы като краван, наденичкы, сланина, повясмица, които или оставятъ вѣнъ нѣкъдѣ да си го зематъ, или отварятъ прѣзъ ноцѣтъ вратата та гы даватъ на сурвакарѣтъ, които отъ срѣдъ ноцѣ или еще отъ вечерь срѣшу Сурвакы трѣгватъ отъ къщѣ на къщѣ да сурвакатъ, благославищецъ и пѣящецъ прѣдъ вратата, и мечашецъ, като коткы, и врещашецъ, като козы, по пактищата.

А когато едни ся смѣхътъ отъ радость, а други отъ ядъ; когато всякой ся мѣчи да отвори вързопчетата си за да види подаркытъ си, внезапно ся впуска въ къщи нечтателно четвероного, съ кривы рога, съ настрѣхнѣлъ брадъ и съ кривы крака, та подскачя, ввѣрля ся, тропя съ крака, клати си рогата, гони дѣцата, плаши женытъ, и накарва всичкытъ да бѣгать д). А послѣ тутакъ си съблича чуждытъ си кожъ, вижда ся простъ челоуѣкъ, и сѣда между събранытъ, които выкатъ отъ радость.

Какво значи туй появленіе? То е остаткъ еще отъ ветытъ години,—пърчѣтъ на Слънцето, когото Скандинавцытъ коляли нѣкога си прѣзъ нощытъ на зимното слѣнцестояніе.

Вечерята ся отличава отъ отцепрѣданныйтъ характеръ на слаганытъ ястія, между които върви най-напрѣдъ свинскый бутъ. Другъ пѣтъ слагали цѣлъ свинѣ, свинѣтъ на Бога на плодовеъ, на жывѣтъ, наричанъ по мѣстный языкъ Grey Gatten, и тогазъ всичкы сътрапезницы наредъ като си туряли рѣжѣтъ върху главѣтъ на свинѣтъ е) окытена съ пантелкы, задължавали ся съ клетвѣ да извършатъ нѣкое свѣтло прѣдпріятіе. Сега свинскый бутъ не е вече освѣтъ засолка за напиваніе здравицы и честитенія.

Испослѣ иде горѣщій орисъ или булгуръ полянъ съ студено мѣло, народно ястіе, което всяка челядь на сѣверѣ яде редовно въ срѣдъ и въ сѣботѣ на всякъ седмицѣ ж). Послѣ vort brod, пита отъ брашно и не варено пиво з), най-послѣ lutofik, сирѣчь магаренце избезсолнѣло,

д) Това ще да е наричанныйтъ Караковджу по насъ, за който възвѣтъ че ходи прѣзъ мръсницытъ отъ Колада до Ивановъ день и прави разны пакости ужъ.

е) У насъ, на каденыйтъ вечеръ срѣщу Сурвакы, които сѣ клали за Коладѣ свинѣ ще турятъ непрѣмѣнно гдѣтъ и на трапезѣтъ да ся кади, а които не сѣ клали свинѣ, ще заколятъ пѣтелъ срѣщу Сурвакы и неговѣтъ главѣ ще кадятъ, но както и да е на тозъ вечеръ трѣба да има каква да е глава да ся кади.

ж) Това ще да е вареното жито което слагатъ по насъ на каденыйтъ вечери.

з) Да ли не е *боговицата* наричана пита у насъ, кождо мѣсятъ на каденыйтъ вечери и въ кождо турятъ чистѣ срѣбрънѣ парѣ; или млинытъ срещу Сурвакы.

което е върло три дни въ водѣ разми́сенѣ съ пепель и варѣ, и напълнено съ пиперь, мустардж и рѣпки (морко).

Безъ питѣтъ и безъ прѣдреченытъ триѣстія вечера-та не станвала, тѣй да кажемъ, православна.

Праздницитѣ ся искарватъ съ малкы драматически прѣдставленія, подобны на отколѣшнытъ тайства на Галатытъ. и)

Ангорскытъ козы

— 0 —

Великолѣпнытъ источны шалове възбуждатъ у жены-тъ горещы желанія, защото нѣма по-пѣлы и по-жилавы платове на свѣта отъ тѣзи, които идѣтъ отъ Индіѣ и Малѣ Азіѣ. Но пакъ не трѣба да смѣямы индіѣскытъ шалове съ малоазійскытъ: първитѣ ся правѣтъ отъ козинѣтъ на Тибетскытъ козы, а вторытъ — отъ козинѣтъ на другѣ е-дикъ козѣ, която са нарича Ангорска или Енгюрска.

Ангорската козѣ, до 1848 г., бѣше твърдѣ малко позната въ Европѣ. Нѣкои пѣтници сѣ споменували за ней, но тѣхнытъ думы никога не сѣ были близу до истинѣтъ. Само въ 1855 г. Европа получи точны и подробны описанія за този родъ козы отъ ученытъ русецъ Г. Чихачева. Отъ тогази много екземпляри отъ тѣзи козы сѣ ся внесли въ Европѣ.

Ангорската коза не ся отличава отъ обыкновеннытъ козы по нищо друго, освѣнь по гѣстѣтъ, копривѣстѣтъ и дѣлѣтъ си козинѣ. Друго пакъ малко отличіе сѣ нейнытъ плоскы уши, избѣрѣжы малко навънь. Въ всичко друго тя е прилична на обыкновеннѣтъ козѣ. Козината ѣ бива необыкновенно дълга особенно надъ прѣднитѣ ѣ крака.

Това хубаво животно ся вѣди и благоденствува въ е-дикъ областъ, която ся простира отъ Кѣзѣль-Ирмакъ до Севери-Хисарѣ и отъ линіѣтъ на послѣдній градъ до Со-франбали, Кастамуни и Баязитѣ. Срѣщатъ ся стада и отвѣнь тѣзи областъ, но тѣ сѣ възобще отъ по-долнѣ родѣ. Най

и) Праздницитѣ ся свѣршвали до скоро и у насъ съ разны игры по водѣтъ наричаны влачугванія, сега напусжы повече.

добрыѣ козы са вѣдять около Ангорѣ, въ описанный краѣ. Тѣ живѣють по горѣ отъ 700 до 1200 метра высокы и ся усащать добрѣ. По-голѣмѣмъ высотѣмъ ги повѣрѣждать съ своитѣ студове; но топлината на долинытѣ ги повѣрѣжда еше повече.

Мѣстото, което храни тѣзи скапоцѣнны животны, е бѣдно откъмъ растителность и николко не прилича на европейскитѣ богаты пасбища и плодовиы ребра на нѣкои горы и планины. Възвышеніята сѣ камънивы и сухы, пусталы.

Ангорската коза прѣизлазя вѣроятно отъ домашныѣ козы; та е придобыла новытѣ си скъпы качества отъ мѣстныѣ условія. На Истокъ вѣрувать, че Ангорскитѣ козы не могатъ ся прѣнесе на новы мѣста, безъ да ятъ ся измѣни козината на лошо. Вліяніето на мѣстото было до толкози силно, щото опытното око лесно може да отдѣли стадата отъ лѣвый брѣгъ на Казжъ-Иржакъ отъ стадата на десный брѣгъ. Жители много ся пазятъ да не прѣкарватъ стадата си отъ единъ казъ въ другъ.

И наистинѣ, до сега не е было възможно да ся приучатъ тѣзи козы на новы мѣста безъ измѣненіе въ вълнѣтѣ си. На второто поколѣніе козината са измѣнява твърдѣ много на лошо. Това измѣненіе става даже и въ таквызи близны мѣста като Смирна и Цариградъ. Въ мѣстныѣ условія при Ангорѣ има таквызи, отъ които зависи хубавината на вълнѣтѣ, защото тая хубость ся забѣлѣва и въ космытѣ на коткытѣ. Но пай послѣ не ще ли могатъ да ся развѣдятъ тѣзи козы и по други мѣста? Еше не може да ся каже не. За да ся достигне единъ сполукъ, пѣрвото условіе е, да ся донесѣтъ козытѣ на таквызи гористы мѣста, които да приличатъ на Ангорскитѣ. Между това въ досегашныѣ опыты не сѣ мыслили за тѣзи подробности. Днесъ ся занимаватъ съ тѣзи работѣ хора просвѣтены и Изидоръ Сентъ-Илеръ е расподѣлилъ козытѣ, които недавно е изнесълъ изъ Ангорѣ, на таквызи мѣста, които иматъ пай-голѣмо сходство съ мѣстата около Ангорѣ.

Ангорскитѣ козы не ся отгледватъ по-подробно отъ домашныѣ козы. На мѣстото си тѣ прѣкарватъ зимѣтѣ подъ открыто небе; само когато студѣта надмине 15 градуса, затварятъ ги въ лоши яхъры, дѣто имъ дарятъ по

малко сухъ трѣвъ. Княгиня Белжіозо, която е гледала таквызи козы когато живѣяла на Истокъ, казува ни че сѣното не имъ попасяло и че трѣбало да имъ ся дава трѣва и особенно дѣсовы листіе. Трънливѣ хресталацы имъ отнемать хубавѣтъ вълнѣ.

Сега въ Френско ся занимава и зоологическото общество съ приучваніето на тѣзи животны и съ развѣжданіето имъ въ Френско съ днешныѣ имъ качества. Обществото е докарало за тѣзи цѣль около стотина главы и ги е расподѣлило на шесть различни мѣста. Слѣдствіята еше не сѣ познаты; но ако бадѣтъ сполучны, бадѣщѣтъ поколѣнія на Френско ще да намѣрятъ въ тѣзи козы много добъръ поминѣкъ. Вълната на една таквази козѣ струва три пѣти колкото вълната на овцѣтъ.

Окружнѣста на Ангорскѣтъ казѣ не заключава повече отъ 400 до 500 хилѣды главы, отъ ковто всяка дава до една окѣ козинѣ. Днесъ жителѣтъ страгѣтъ козытъ както всичкѣйтъ свѣтъ, съ ножицы; но до скоро врѣме тѣ ги скубили. Тотази за вълнѣтъ было добро, но за горкѣтъ козы не толкози.

Споредъ Г. Чихачева отъ ежегодно добытътъ козинѣ до 8000 оки ся изработва на Истокъ и ся обраца на шалове и еше на другы различни платове. Една малка часть отива въ Френско прѣзъ Марсиліѣ; а останѣлото всич о отива въ Англіѣ. Като ѣ дадѣтъ името на Кашемирскѣ вълнѣ, англійскѣтъ търговцы ѣхъ прѣпродаватъ твърдѣ скѣпо.

Кога ся е завѣдила тая рода козы, не ся знае. Стариѣ не помянуватъ никакъ за козы съ дѣлѣ козинѣ. Тѣ говорятъ само за обыкновенныѣ козы, отъ вълнѣтъ на които правили дебелы платове и вѣжа. Споредъ издирваніята на Г. Чихачева ангорскѣтъ козы сѣ введены въ врѣмето на турскѣтъ прѣселенія въ Малѣ Азіѣ въ единадесетѣй и дванадесетѣй вѣкъ. Ако е така, то климатическѣтъ условія на мѣстото сѣ придали на тѣзи козѣ сѣгашный ѣ типъ, зашто то пѣйдѣ другѣдѣ не ся срѣщатъ пейны сродницы, или постепенности.

ДІАРБЕКЫРЪ

—0—

Когато азъ ся учахъ, въ училищата ни Географіѣ не ся прѣдаваше; първѣтъ географіѣ който прочетохъ,, учитель вече, и която не помнѣ сега чѣ бѣше, тѣй ми ся е вгълпило въ умѣтъ че въ неѣ казваше за Діарбекиръ да има 300 хыл. жители. Испослѣ въ разны други географіи, които съмъ срѣщнахъ, различно сѣ опредѣлени жители на този градъ, но пакъ не помнѣ да съмъ срѣщалъ да ги турятъ по-долу отъ 30 хыледы.

Една огъ причинѣтъ на тѣзи неразборіѣ трѣба да е и това, защото Діарбекиръ не ся нарича само градътъ, който носи днесъ туй име, но и цѣлата сѣверна страна на древнѣ Месопотаміѣ, тѣй що може нѣкои географіи да броятъ населеніето на всичкѣтъ странѣ наричанѣ Діарбекиръ, а други само на града. Ный колкото за населеніето на цѣлѣтъ странѣ, като нѣмамы вѣрны свѣдѣнія, неможемъ да кажемъ нищо, но колкото за населеніето на градътъ собственно можемъ положително да кажемъ че то невъзлиза нити до 10,000 души.

Градътъ Діарбекиръ, древната грѣцка *Амида*, е основанъ на единъ отгоръ равнѣ канарѣ, около който тече рѣката Тигръ и го обыкаля отъ единѣтъ странѣ; тамъ дѣто градътъ ся простира малко но навнѣ отъ канарѣтъ земята е мека и доста влажна и водна, и за това има въ всякъ кѣщѣ кладенецъ.

При всичкѣтъ сушѣ на околноститѣ, и продължителното бездѣждіе, което владѣе лѣтъ по тѣзи страны, градътъ Діарбекиръ е снабденъ съ довольно водѣ. Освѣнь водѣтъ, която е доведена отъ шестъ часа далеко и е доста изобилна, има и единъ мѣстенъ изворъ также изобилень, нарѣченъ *Пейязъ* или *Кара-су*, който незнаѣтъ отъ дѣ иде, но излиза изъ едно подземеліе между канарѣтъ на които лежи градътъ, въ туй подземеліе ся отива довольно дълбоко на вѣтрѣ отъ дѣто истича водата. Казуватъ че най вѣтрѣ, тамъ дѣто вече извира тая вода, има издѣланъ отъ камыкъ единъ биволъ и е направенъ тѣй щото водата тече изъ устата му, изъ очитѣ му, изъ ушитѣ му, даже изъ рога-

та му. Види са този изворъ да е и причина за първото населеніе на града; а отъ неговото прозвание чернъ съставило се е поговорка за градътъ и жителитъ му: «На Діарбекыръ, казува поговорката, водата му черна, камънието му черни, псетата му черны, 1) и сърдцата на жителитъ му сж черны » 2)

Надъ този изворъ отгорѣ, което е най-высокото мѣсто на града, има единъ ветъ разсипанъ палатъ, който ся вижда да е былъ на врѣмето си доста хубаво здание, и прѣданіето казва че въ него живѣла нѣкоя си царска дъщеря *чужденка дѣва* (бекыръ) или *дѣва на чужденцы-мъ*, отъ който казватъ да е останжло името на града; и до сега еще показватъ възвишаемото помостіе, което ся вижда въ този палатъ, сжщо както въ светж Софіѣ въ Цариградъ, за което исто тѣй казватъ че по него царската дъщеря възлѣзвала съ коляскжтъ си чакъ горѣ въ палатътъ си. Около този палатъ е было направено първото кале, наричано сега вътрѣшно кале, на което пространството не е твърдѣ голѣмо; освѣтъ затворытъ, въ туй кале, има днесъ едва ли 30-40 къщи обитаемы, единъ ветхъ храмъ прѣвърнжтъ въ джаміѣ, и два други прѣвърнжты въ орѣжарницы, отъ които единътъ, като туряли вътрѣ баруть, подпалилъ ся веднѣжъ та му ся срушилъ сводътъ и така си стои и днесъ, а другыйтъ е здравъ; и по двата ся виждатъ еще подъ първжтъ замазжъ стары изображенія на светцы.

Другы древности има отвѣтъ градътъ, на единъ ближень хѣлмъ, сдинъ мѣнастырь, който е днесъ въ ржцѣтъ на Арменцытъ; за него казуватъ да е правенъ еще отъ Апостола Фаддея, когато пропувѣдувалъ по тѣзи страны; или както други казуватъ, черквата въ този мѣнастырь е правена еще въ третій вѣкъ отъ Христа. Стара черква е та-кожде и единственныйтъ днесъ храмъ на православнытъ, въ който почиватъ и до днесъ мощытъ на Св. безсре-

1) Казуватъ че въ Діарбекыръ нѣмало никакъ, или твърдѣ рѣдко ся срѣщаю, бѣло куче и бѣлъ глѣжбъ.

2) Ный можемъ да потвърдимъ това ако можахмы да сѣднимъ по едного само Діарбекырца съ когото ся случи да иманы работж.

бренницы, Козма и Даміана. Наричаната Улу джамія, въ срѣдѣ градътъ, е и тя вето и прѣкрасно здание, голѣмо и високо, направено отъ черны дѣланы каменіе размѣсомъ съ бѣлъ мраморъ, отъ три реда стѣлповце на горѣ, испопъстрены въ разны ваянія и надписи. За неѣж казватъ нѣкои че е была първо капище на Слънцето, послѣ Христіанскый храмъ, а сега джамія; но отъ разнытъ надписи съ които е испъстрена види ся да не е вѣрно туй прѣданіе, защото нѣма други надписи освѣнь таквызи които ся казватъ *кюфы* (единъ видъ Арабскы писмена, които сѣ были въ употребеніе во врѣмената на калифътъ, и особено въ врѣмето на Арун-Ел-Рашида.)

Външното или голѣмо кале е и то доста старо, защото, при надписытъ кюфи, по него срѣщатъ ся еще и Римскы и грѣцкы надписы, послѣднитѣ по нѣкъждѣ исчукани за да ся не прочитатъ. То състои отъ 84-86 полукружны огражденія, като половинъ кулы издадени на вѣнь, и толкозь равны стѣпоотдѣленія. Калето е ягко, понеже е основано на камыкъ, но зело да ся порутя тукъ тѣмъ и държи ся занемарено.

На калето има всичко четири порты, но доста голѣмы, отъ които по-работны сѣ Дагъ-Капія, прѣзь коѣто иде пѣтьтъ по сухо за Цариградъ; Мардинъ-капія, пѣтьтъ за Багдаты, прѣзь блискыйтъ градъ Мардинъ, населенъ съ Арменцы. Другытъ двѣ сѣ: Ени-капія и Урумъ-капія, до коѣто има и еднѣ кулы съ зжиданъ въ който затваряли нѣкога и погубвали плѣнницытъ грѣцы.

Днешното населеніе на Діарбекыръ сѣ наистинѣ доста разнообразно колкото по языкъ еще толкозь по религіѣ. Отъ всичкото жителство, което едва ли прѣвишава 8,000. Православни има едвѣмъ до 200 души мѣжѣ, жены и дѣца, иматъ еднѣ черквы; грѣкокатолици (уніѣты) до 30 души (4 фамиліи) съ еднѣ черквы. — Арменци Григоріянца около 2000, съ двѣ черквы; Арменци Католици (Хасунисти и антихасунисти) 800 души, съ еднѣ черквы. — Протестанты отъ разни народности до 500 души, мѣжѣ, жены и дѣца, съ еднѣ черквы. — Англиканцы до 60 души, съ еднѣ черквы. — Римокатолици (Пагри-минлети) 150 отъ разни народности, съ еднѣ черквы въ коѣто ся служы по Латинскы; на тѣхъ сѣ прилѣвены и въ тѣхытъ

черквѣ ходять днесь Арменокатолицитѣ хасунисти. — Сиріянци (Якуби-минлети) до 500 души, съ еднѣ черквѣ. — Сиріано-католици отъ 150-200 души, съ 1 черквѣ. Кылданци (Халдеи) католици до 200 души, съ еднѣ черквѣ. — Евреи отъ 80-90 души съ еднѣ хаврѣ, тѣ сѣ най-бѣдны и най-тѣпѣ отъ колкото има по светѣтъ евреи. — Мохасданци, които съставять на равно другата половина на населеніе съ 30-40 джаміи.

Населеніята отъ разнытѣ Христіанскы религіи всяко едно, колкото малко и да е, има си свойтѣ духовенъ началникъ, но у всичкитѣ изобщо, освѣнь дѣто нѣма никакво чувство и съзнаніе народно, а че нѣма ни твърдо религиозно убѣжденіе, почти всякой день минувать отъ еднѣ вѣрѣ на другѣ, и отъ това жителството ся намѣрва въ единѣ вѣроисповѣденъ хаосъ; въ всякѣ кѣщѣ има членове почти отъ всички Христіанскы вѣроисповѣданія, па ся и женять по между ся безъ да гледать на религиозно различіе.

Говорими языци въ Діарбекырѣ сѣ днесь Турскый, Кюрдскый и Арабскый и едва сега е зелѣ да ся говори отъ нѣколцина само и Арменскый. Арменцитѣ както и Сиріянцитѣ говорятъ едно нарѣчіе Арабско, а въ черквѣтъ ся само четѣтъ първытѣ по Арменскы, а вторытѣ по Сирскы, и еврейтѣ говорятъ и тѣ по Арапскы; отъ грѣцкый нѣма ни поменъ по вѣнъ освѣнь въ черквѣтъ на православнытѣ.

Прѣобладающій элементъ въ градѣтъ, както и въ околноститѣ, е Кюрдскый, отъ това и страната ся казва Кюрдистанъ. Кюрдитѣ, старитѣ Кардухы, наречены така отъ рѣкѣтъ Кюрѣ или Кырѣ, сѣ поколѣніе, както ся вижда — отъ Аріиското племе, сродни съ персійцѣтъ до языкѣтъ на които и приближавать. Днешнитѣ Кюрди сѣ дѣлятъ на двѣ: сѣщы Кюрды и кюрды наричани Заза; тѣзи послѣднитѣ сѣ по-малко и на исчезнованіе; разликата въ нарѣчіе то на еднытѣ и другытѣ е почти колкото разликата на Българското и Поляшко нарѣчія отъ Славенскый языкъ.

Кюрдскый языкъ, като клонѣ на Персійскый, има отдавнашно родство съ Славенскый и въ него днесь ся чуѣтъ много думы чисто Българскы или близу до тѣхъ а най-вече въ нарѣчіе то Заза.

Въ языкътъ на Зазата ся чуе *джина* (жена), *мышка* (мышка), *бука* (булка), *солъ* (соль), *мъикъ* (мѣхъ), *кучикъ* (кучка), *низъ* (низу, долу), *къдъ* (къдѣ), *авъ* (овъ), *че* (что)), *баве* (баща); *баве ми* (баща ми), *баве те куда чу* (баща ти къдѣ отиде)? *езъ ну занемъ* (азъ не знамъ); *езъ дамъ, ту да, авъ да* (азъ дамъ, ты да, овъ да,) и дрѣ.

Діарбекиръ отстоя отъ Цариградъ по сухо 280 часа и е днесъ вилаятъ особенъ. Водата която иде отъ вѣнътъ е вкусна, казувать, но е силно продѣхана съ дѣхъ отъ конскы фашки, които изсипвать всякой днь почти въ таксимытъ, за да задрѣстятъ пукнжтиннытъ на водопроводытъ, за които всякъ годинъ събирагъ пары отъ жителитъ но никога не ги направятъ. Отъ мѣстнытъ болѣсти забѣлжательна е Діарбекирската пѣпка, подобна на Халепскжтъ, коѣто непрѣмѣнно всякой отъ жителитъ, и чужденцы които бы дошли, непрѣмѣнно ще истеглятъ веднѣжъ въ животътъ си поне; тя не е смъртоносна, но и отъ никакъвъ цѣръ не зема; вѣдятъ ся еще и доста ядовиты скорпи, на които ожилваніето е смъртоносно, ако ся невѣдвари да ся изсмучи ядътъ.

* * *

Тѣзи краткы свѣдѣнія за Діарбекиръ събрахмы ный отъ разговорытъ си съ бывшигъ тамо заточены наши сънародници, които напоследкъ освобождены по царскж милость ся завърнѣхъ на отечеството си. Наши Българи испратены за Діарбекиръ на заточеніе, до колкото ся помнятъ отъ 1862, набиратъ ся до 62 души, отъ които четирма сж умрѣли въ пѣтьтъ като сж отивали, и 18 сж умрѣли и погребени въ Діарбекиръ, (между които и учитель Теодоръ Хрулевскый отъ Лѣсковецъ, който е списалъ и издалъ нѣкои книжки на българскы прѣди заточеніето си), другытъ сж вече освобождены, освѣнь 6 души, които оставагъ въ заточеніе и между които има двама души свещенноиноцы отъ Арбанаси търновско, (бывши игумени въ Лѣсковскый мѣнастырь.)

По нѣкои данны забѣлжва ся че Діарбекиръ е мѣсто дѣто сж испращани на заточеніе Българитъ политически прѣстѣпници еще отъ по-старо врѣме. Последнигъ заточеници намѣрили въ черквжтъ на Св. Безсребреницы единъ българскы ржкописенъ трѣбникъ, който спо-

редъ тѣхното разказваніе, вижда ся да е писанъ като прѣди 250 или 300 години, въ който имало еще извѣстѣ тукъ тамъ записаны имена съ разны почеркы не по-стари отъ сто години. Може да ся заключава да е былъ тука въ заточеніе нѣкога Българинъ нѣкой свещеникъ, или владыка, ако и да нѣма за това никакво прѣданіе ни писмено свѣдѣніе. Това прѣдположеніе ни навежда на умъ заточеніето на бывшійтъ во врѣмето на завоеваніето Търновскій патріархъ Евтимій, за когото знаемъ че е пратенъ на заточеніе, дѣто еи умрѣлъ, по каждъ и въ кой градъ не ни е извѣстно.

Споредъ разказваніето на по-стары жители въ Діарбекры, този градъ го посѣщавали нѣкога си Българи търговци изъ Пловдивско и отъ други страны изъ Българинъ, немогѣтъ обаче да опрѣдѣлятъ, каквы стоки сѣ купували или доносили да продаватъ. Въ черквѣтъ св. Безсребренници отъ лѣвъ странъ иѣа записано съ грѣцкы слова слѣдующето име; Гика Стогіанѡф отъ тзервена вода.

ЗА КРАСНОРѢЧИЕТО

(Споредъ Волтера).

— 0 —

Краснорѣчіето е по-старо отъ правилата на реторикѣтъ, както языцитѣ сѣ ся образовали прѣди граматикѣтъ. Защото самата природа прави чловѣка краснорѣчивъ въ голѣмытъ интересы и въ голѣмытъ страсти. Трогнѣтый или докаченнѣтъ въ душѣтъ си гледа работѣтъ съ по-друго око отъ както ги гледатъ други, нему всичко му дава вещество на живо и бързо сравненіе и отнасяніе, всичко съживява, затопля и прѣподава на онѣзи които го слушатъ часть отъ ентузіазма си. Нѣкой си философъ забѣлѣжилъ нѣкога че и самыйтъ народъ ся изразявалъ съ образы и че нѣма нищо по-общо нито по-природно отъ наричанѣтъ тропы. И тѣй на всичкѣтъ языцы сърдцето гори, доблестѣта пламти, очитѣ пушатъ искры духътъ ся оборва, прѣподава ся, исчерпва ся и смраз-

ва кръвтъ и прѣвожда ся главата и челоуѣкъ пухтъ отъ гордостъ и ся опива отъ мщеніето; а на всички тѣзи живы образы природата ся вижда подписана «сътзатель.»

Природата е която тя кара да земешъ изначала слогу умѣренъ спрямо онѣзъ отъ които имашъ нуждъ. Природното желаніе да привлечешъ и да свържешъ и да направишъ благосклоненъ къмъ тебе съдника си или слушателъ си, свиваніето на дълбокопотресеніѣ душъ, която ся приготвя да излѣе стряститѣ конто ѣ притискать, тѣ сѣ първитѣ учители на искусството.

Истата природа е която вдъхнува по нѣкога обратъ внезапны и грѣмомѣтны; силната страсть, належащата опасность изывкать въображеніето тутакси. Така единъ воевода на първитѣ Калыфы, като видѣлъ войскѣтъ си че търгила да бѣга. — Къдѣ тичате? изывкалъ, непріятелитѣ не сѣ на тѣзъ странъ. Казахъ ви че Калифа го убихъ, но що има отъ това? какво бива ако той е между живитѣ или между мрѣвитѣ? Господъ е живъ и вы гледа; напръдъ!

Ще каже че природата е която вдъхнува и туря подъ правила краснорѣчіето; и ако е казано нѣкога че поетитѣ ся раждатъ таквызъ, а вѣтѣнтѣ, т. е. ораторитѣ ставатъ чрѣзъ изучваніе и прѣговаряніе, това е речено тогазы когато вече краснорѣчіето было принудено да ся подчини на правила, да проучи законитѣ, духътъ на съдницитѣ и методътъ на врѣмето.

Всякога правилата идѣтъ подиръ искусството. Първый който събралъ законитѣ на реторикѣтъ, е Тизій, но първитѣ нейны правила сама природата ги е приложила.

Исполѣ Платонъ въ Горгіѣ казва че ораторътъ трѣба да има остроуміе на діалектикъ, разсѣжденіе на философъ, слогу почти поетическый, а гласъ и манеры на изящень актеръ.

По послѣ Аристотель показва че истината философія е потаенный водителъ на ума въ всичкитѣ искусства, той раскопа изворитѣ на краснорѣчіето въ реторикѣтъ си, и показа че діалектиката е основа на искусството да убѣждава пѣкой, а основа на краснорѣчіето е способността да ся доказва.

Той различава три рода или три вида на словото : парламентарно, заявително и сѣдебно ; чрѣзъ парламентарното вѣгята увѣщава, тоестъ придумва оногози който е на два ума, да земе странж въ едно пѣщо или за него или противу него ; чрѣзъ заявителното заявява кое е достойно за похвалж или за хулж, а съ сѣдебното убѣждава за оправданіе или осжждане. Тѣзи три вида много пакъ ся сливатъ въ единъ.

Испытва послѣ каквы доказателства трѣба да употребява нѣкой въ тѣзи три вида съ реторикѣжъ и найпослѣ турѣжъ като основж диктуваніето или ясното расправяніе, безъ което всяко слово е разпачено и слабо. Той допуща метафоры само додѣто сж тѣ приличны и благопристойны, но прѣди всичко изисква сгодното и не принуденото. А всички тѣзи правила дышатъ духъ философскій, просвѣтенъ и спретность и чувство на изящно като у Атинянинъ, тѣй що и като учи законѣтъ на реторикѣжъ, показва ся самъ той ораторъ драголибенъ и искусиѣишій.

Достойно пакъ за забѣлжваніе е че отъ всичкѣтъ части на свѣта по онова врѣме само въ Гръціѣ сж знаели правилата на краснорѣчіето, защото древня Гръція е едничката страна дѣто е прѣобладавало истинното краснорѣчіе. Имало е наистинжъ въ всичкѣтъ челоѣцы простото искусство, а еще явявали сж ся на много мѣста и въ разны епохы слова изящны отъ природно краснорѣчіе ; по тсва дѣто да ся въодушевяватъ умоветъ на цѣлъ народъ о благородванъ, да угождава, да убѣждава а еще и да умилява и потрясава, това само у старѣтъ гръцы ся срѣща. Защото жителѣтъ на Истокъ всички почти сж были робіе, а отличителна черта на робството е да растлѣва работѣтъ и да гы измѣнява, а то ще каже че Азійското краснорѣчіе было тогызъ чудовищно, а западнитѣ жители по Аристотелево врѣме были варвари.

Истинното краснорѣчіе ся появило въ Римъ отъ врѣмената на Гракхѣтъ, а осъвършенствовало ся то само въ врѣмето на Цицерона. Маркъ Антоній ораторъ, Ортенцій, Куріонъ, Цесаръ и мнозина други бѣхж доста искусны ораторы.

И въ Римъ както и въ Атинѣ краснорѣчіето ся съ

сипа ведно съ републикѣтъ. Защото е речено че изящното вѣтъйство принадлежи само на свободѣтъ, понеже то състои въ това дѣто да говори нѣкой дерзскы истинны, въ това дѣто да развива думы силны и да ввѣрля връзь образѣтъ живы краски, а пѣкъ на деспотытѣ почти никога не имъ е угодно да слушать истиннитѣ; тѣ обычатъ всякога нѣкакво си тънко и дражестно поласкаваніе, а никога слово силно и горещо.

Цицеронъ по-напрѣдъ написа словата си и послѣ нареди правилата си за краснорѣчіето въ списаніето си за Оратора; той послѣдувалъ Аристотелевѣтъ методъ а истѣлкувалъ имъ съ языкѣтъ Платоновъ.

И Цицеронъ различава три рода: простыйтъ, умѣренныйтъ и высокійтъ. Туй подраздѣленіе слѣдувалъ и Ролинъ, въ своитѣ Проуки, и казува еще (когато Цицеронъ не е казалъ нѣкъ таквозъ нѣщо) че умѣренный видъ прилича на рѣкъ засѣненъ и отъ двѣтъ страны съ зелены гѣсты лѣсове, а простыйтъ — на трапезѣ благоугодно приготвенъ и покритъ съ хлѣбъ и ястія охотны, а пѣкъ высокото, грѣмѣтното прилича на необузданъ порой, който събаря и увлича всичко що бы му ся въспрѣчило.

Но всякой чувствителенъ чловѣкъ, като остави и трапезѣтъ и избѣгне отъ молніето, отъ рѣкѣтъ и отъ поройтъ, разумѣлъ бы че простыйтъ видъ прилича въ изложение на прости работы и че всичко що ся изисква за този видъ е ясность и дражестъ. И тѣй не е нужднъ да прочете нѣкой ни Аристотеля, нито Цицерона, ни Квинтилиана, за да разбере че е смѣшенъ адвокатитѣтъ който говори величаво за нѣкаквы си ничтожны прѣдметы; но голѣмо злоупотрѣбеніе е ставало отъ този видъ по сѣдовѣщата, все въ таквызъ почти обстоятелства, даже до прѣполовеніето на 17-то столѣтіе: говорили сѣ съ обилны думы за работы ничтожны и Филиппици сѣ съчинявани за магарешкѣ сѣнкѣ, и отъ едны таквызъ примѣры можѣтъ да ся напълнатъ цѣлы томове; но смѣхотното на всички тѣзи може да ся яви отъ едикъ само думѣ на едного адвокати́на, чловѣкъ остроуменъ, който като слушалъ противника си да говори за Троянскѣтъ войнѣ и за Скамандра, шеговито му прѣсѣкиналъ рѣчѣтъ и казалъ — « Не-

ка сждовището забѣлѣжи, че на мойтъ пелатинъ не му е името Скамандръ. но Михаль. »

Высокийтъ видъ прилича само за голѣмы и высокы работы; а пъкъ умѣренныйтъ — въ политическы разговори и въ похваленіе, дѣто трѣба да ся покрыва съ цвѣта ничтожността на работжтъ.

А и третѣ тѣзи видове ся сливатъ единъ въ другы, както и Аристотелевытъ, но голѣмото прѣимущество на оратора е да ги съединява на врѣме и сгодно.

Пыта ся да ли е допуснато вѣтійството на историцытъ. Пристойното за тѣхъ вѣтійство е искусството да приготвятъ събытіята, да ги излагатъ всякога ясно и спрѣтно, и съ единъ слогъ кога живъ и стрѣмителенъ, кога пакъ разложенъ и цвѣтущъ, чрѣзъ истиницж и сгодиж краскж на нравытъ изобщо или частно, чрѣзъ силлогизмы които естественно приличатъ на расказытъ, а никога чрѣзъ прѣкаленность. Димостеловото краснорѣчіе не е пристойно на Тукидыда, а сказаніе или слово непосредственно турено въ уста на нѣкой герой, което той никога не е казалъ — е погрѣшка, добра наистинж и дражестна, по всякога си е погрѣшка.

ЗА ТѢЛЕСНОТО ПРИГОДЯВАНІЕ НА ДѢЦАТА

Ни едно земно сжщество нѣма по-голѣмж нуждж отъ забранж, помощь и хранж, отъ колкото новороденното дѣте, а още повече, туй слабо и деликатно сжщество има нуждж отъ майчинжтъ любовь. Много пжти обаче майчината любовь сбѣркава правыя пжтъ и често ся случява модата, прѣдразсждкытъ и незнаиіето да даджтъ съвсѣмъ противно направление на възпитаніето, и отъ туй да произлѣзатъ твърдѣ лоши послѣдствія за настоящето и бжджщето на особжжтъ. Статистиката ни показва, че смъртността е по-голѣма въ пѣрвжтъ епохж подиръ ражданіето и сетнѣ намалява постепенно. Изведпжжъ слѣдъ ражданіето си дѣтего захващж да дыше само отъ себе си и тѣмъ новы

измѣненія въ негова животъ му причиняватъ болѣзни, за туй то врещи и плаче тогьва беспрѣстанно. Врещеніето на дѣтето, ако и да е досадно и ний състрадаваме на болкытъ му, това е обаче едно слѣдствие отъ дышаніето, когато въздуха за првъ пѣтъ влѣзва въ бѣлыя дробъ, който до сега е былъ прѣстиснатъ; защото той расширява грѣдытъ и улеснява свободното обръщаніе на кръвьтъ отъ сърдцето къмъ дроба и обратно. Както пищеніето е ползователно, защото надуващиятъ грѣдитъ прави да влѣзе въздуха въ тѣхъ и спомага съ този начинъ на свободното дышаніе, тъй сжщо и кыханіето докарва добры послѣдствія. Сега дѣтето минава отъ готовия животъ на свободенъ и независимъ и има голѣмъ нуждъ отъ въздухъ и водж, за туй трѣба да ся погрыжваме, каквото въздуха да бжде чистъ и да потопимъ дѣтето изведиъжъ въ топлж водж (отъ 26°—28° P.), да го очистимъ отъ лигавата матерія, что му покрыва цѣлото тѣло. Добръ е въ банята да ся хвърли малко сапунъ, трыцы, и да ся намажи тѣлото съ прѣсно, не солено масло, или по-добръ съ желтъкъ отъ яйце.

На слабытъ и съ увѣнжала и уплула кожъ дѣца, на които дышаніето и кръвообращаніето не отиватъ редовно, трѣботно е да ся прибави на баніѣтъ малко топло вино, нъ трѣба да ся пазимъ не да тургаме колонска вода или нѣкои силны ликсеры, които не само че сж излишны, нъ и вредны, защото могатъ докара замайване на дѣтето. Подырь баніѣтъ дѣтето, облѣчено въ годны топлички дрехы, има нуждъ отъ спокойствіе и стпъ, и каквото съня му да не бжде смутенъ, свѣтлината трѣба да бжде слаба и да бжде отдалечено отъ очитъ му сичко, кое може да възбуди чюствителнытъ му органы. Прѣди сичко обаче да му не липсва трѣботната за тѣлесното му развитіе топлина, и за да разбере нѣкой това, нека си помисли само, че прѣди да ся роди дѣтето ся намира въ майчиното си тѣло на едиъ топлинж отъ 36°, не трѣба обаче топлината да бжде толкова голѣма, дѣто кжщата да ся обърне на баніж (да не мине повече отъ 16° P.)

Забывъжшло сл е какво у животнытъ, че природната топлина е по-сгодна отъ искусствениѣтъ т. е. дѣтето да бжде до тѣлото на майкж си; нъ често майката може да бжде бо-

зна и да исхвърля отъ тѣлото си вредителны вещества; тогыва дѣтето трѣба да е отдалечено отъ майкѣ си, турено на едно легло топло и покрито съ чисти и начесто промѣнливы пелени. Когато спи да не го събужда да му дава да сучи, нъ да го остави додѣ ся само събуди, защото въ първытъ минути отъ рождението си дѣтето има по-голямъ потребность отъ сѣнь нежели отъ яденіе, и сѣтиѣ, когато усѣти нужда за храна събужда ся само и бива неуморимо.

Да додемъ на голѣмья въпросъ за подояваніето, т. е. ако дѣтето трѣба да ся подоява отъ майкѣ си, или отъ подойкѣ. Първата длъжностъ на майката е да ся подоява дѣтето и то не само че майчиното млѣко е най-сгодното, нъ има отъ една страна едно лѣкарско дѣйствиѣ врѣхъ дѣтето, като му причинява какво-годѣ раздраженіе въ пищеварителныя каналъ и улеснява излѣзваніето на непотрѣбнытъ вещества, а пакъ отъ друга е полезно и за здравіето на майкѣтъ, защото брѣка на затвърдяваніето на цицѣтъ, което е често бѣдственио. При се това случява ся многожды, че по единъ мѣстенъ недостатѣкъ, или поради съвършенно отсъствие на произвеждане на млѣко, или по другы обстоятелства, относителны на майчиното здравіе, майката да не може да изпълнява таѣкъ длъжностъ; тогыва едното отъ двѣтъ трѣба да употребимъ, или подойкѣ, или искусственна храна. Кое отъ двѣтъ е по-добро-то, тука ще видимъ.

Кой може укрѣ, че ни едно млѣко не може да замѣсти майчиното тъй добръ като млѣкото на едина здравѣ и силна подойкѣ? Ако Химіята даже не ни кажеше това, разума ни бы завелъ да приедемъ, че най-приличната храна е еднородното млѣко. По злостастіе обаче добрытъ и здравытъ подойкы сѣ рѣдки, защото изыскванытъ условия, за да ся изпълнява цѣльта подойката, сѣ твърдѣ многочисленны.

Ако ся остави врѣхъ лѣкаря да испита тѣлесното състояніе на подойкѣтъ той не може ся увѣри за нравственныя характеръ на лицето, за частныя ѣ прѣдвѣненъ животъ т. е. има ли тя скрѣты недостатѣцы и сѣрди ли ся лесно, защото произвеждението на млѣкото, неговото ка-

чество и количество сж въ съотношеніе съ темперамента. Сичкытъ тѣзи не могатъ ся прѣдвидѣ.

За да запазимъ малкытъ дѣца отъ туй бѣдствие и за да избѣгнемъ въобще трудностѣж, а че може и невъзможността, да ся имѣри добра и здрава подойка, лекаригъ сж обрѣхли вниманіе врѣхъ второто срдѣство за замѣстаніе на млѣкото, врѣхъ искусственихъ хранѣ, и въ това отношеніе ся произнесе по най-категорически начинѣ познатия по акушерството докторъ отъ Берлинъ, Д-ръ Майеръ, непримиримъ непріятель на сичкытъ подойки; той иска да каже, че сичкытъ подояваны отъ майкѣ си дѣца ся хранѣхъ съ искусствено млѣко и отбѣска сичкы приведены аргументы противъ тѣзи методеж; той прибавя еще, че ако да има нѣкое неудобство отъ искусственого храняніе, това произлѣзва отъ други причины, които ся лесно отдалечявать.

Въ 40-годишно лѣкарско практикуваніе, казва Германскый докторъ намѣрилъ съмъ много дѣца, на които или майка имъ не имъ е давала млѣко или нѣколко мѣсяца сж имали болничавѣ подойкѣ и които сж стигали въ едно твърдѣ болѣзнено състояніе; нѣ първытъ и вторитѣ съ помощѣж на искусственихъ хранѣ сж израстнали, станѣли голѣмы, и болнытъ сж оздраввали.

Неизбѣжното условіе за сполучваніе въ искусственого храняніе е избираніето и приготвяніето на хранитѣ; изисква ся много търпеніе и дохваткѣ, примѣрнѣж точностъ и по-първо отъ сичко най-голѣмѣ чистотѣж. Тѣзи сж въ-обще, а нѣкъ чястно за забѣлѣзваніе сж слѣднытъ: Въ първытъ дни подирѣ ражданието до 14 дена, храната трѣба да състои въ двѣ чясти водѣж размѣсена съ частъ млѣко и малко захаръ, защото животното млѣко съдържя по малко захаръ отъ женското. На мѣсто водѣж може ся тури споредѣ обстоятелствата чай отъ копъръ или отъ дивѣ чай; едны прѣдпочитатъ суровичката, нѣ тя е излишна, зачо чая произвежда същето дѣйствиѣ; се тѣй ся отхвърля и идеята да ся размѣсва ячмениченѣ или оризенѣ водѣж, която има туй лоше че ся вкисва.

Млѣкото е най-приличната храна за дѣцата, защото съдържя сичкытъ погрѣбны матеріи за отрасваніето и развитіето на чедовѣка.

Сега иде питаніето : млѣкото да бѣде ли варено, или не ?

Млѣніята сѣ различни, нѣ да видимъ, что ся случаява при врѣніето на млѣкото. Съ врѣніето млѣкого си изгубва вѣглениѣтъ кислотѣ, что ся намира въ него, а извѣстно е, че пищеварителнытъ органы ся заразяватъ отъ кислотытъ, защото кислотытъ производять отичанія, желудъчни бодѣжи и діаррія. Кислотытъ можтъ ся извади отъ млѣкото по другъ начинъ и даже по добръ, а този послѣдній начинъ не е за сѣкого. Въ една литра неварено млѣко хвърлятъ една лъжичка прахъ отъ счуканы пасмолцы (охлюве), който прахъ ся намира у спигеритъ, и като ся разбърка млѣкото оставя ся да стои два три часа. Тѣй приготвеното млѣко е прѣдпочтително отъ вареното, защото съ варѣніето много части отъ млѣкото затвърдяватъ и ставатъ трудносмилателни за дѣтскій желудъкъ. Водата, която смѣсяме во млѣкото трѣба да е варена, защото водата съдържа обыкновенно вѣглѣнна кислота, която трѣба да ся изгони. Тѣй приготвенното млѣко трѣба да има топлина около 28°, каквато топлина трѣба да има майчиното млѣко.

Отъ какво животно трѣба да ся зема млѣкото ? Лекаритъ прѣпорѣчватъ козіето млѣко, а най много магарешкото, защото послѣднето съдържа сѣщото количество сирѣще, както и майчиното. Нѣ магарешкото млѣко като небува сѣкога чисто, а козіето като лесно са разваля, въ повечето случаи ся задоволяватъ съ кравіето млѣко, като гледаме то да не е развалено, да не е размѣсено съ вода и да не му е отбранъ каймака; трѣба да внимаваме и въ това — животно да е здраво и хранено съ здравы и прѣсны трѣвы.

Сутрѣнното млѣко е прѣдпочтително отъ вечерното и млѣкото на пасущитъ на полето животны отъ млѣкото на онѣзи, които ся хранятъ съ сѣно въ яхъра. Млѣкото за дѣцата сѣкога трѣба да бѣде прѣсно. Храняніето става по различни начины. По-прѣди давахъ храната на дѣцата въ чаши съ кулпове, или съ цѣви вкараны въ едно мѣхурче, въ което ся намираше млѣкото. Сега наливатъ го въ стѣкла, отъ които ся подаватъ пишуркы отъ ластика, чрѣзъ които сучи дѣтето млѣкото, като да го тегли отъ грѣдытъ на майка си. (В. И.)

ЕДНА ЗЛАТНА ДУМА.

Всинца ся оплаквamy отъ озлобленіята на гърцытъ, всинца гледамы тѣхнытъ усилия и напѣванія за прѣобладаніе надъ насъ, за изнародваніе на нашитѣ сънародници; но при сичко туй ето стоимъ като втрещены и едва ли прѣдприемамы да направимъ и ный нѣщо, за да ся въспротивимъ на тѣзи гибелны за народностъж ни стремленія на гърцытъ. Стоимъ тѣй та чакамы, като че има отъ Бога само да падне спасеніето на нашѣтъ народностъ, или да дойде отъ нѣкоѣ невидимѣ странѣ, а то не иде и нѣма да дойде. Години сѣ чакахъ за рѣшеніето на въпроса, и дочака ся; надеждытъ си възлагахмы ный на бѣдущытъ владыцы, които, споредъ нашето не толкозь право мысленіе, имахъ да залѣчатъ тежкытъ и дълбокы раны на народното ни тѣло и да възпроизведжтъ народното ни име и съзнаніе като съ магическый жезлъ. И сдобыхмы ся съ нѣколко владыцы; но ето спроти силѣтъж съ коѣто има да ся борять тѣ, въ противудѣйствиѣ тѣмъ ный добываемы отъ непріятелитѣ си новы раны и по-тежки и по-смъртоносны за народното ни тѣло; събудихмы само непріятеля да притисне по-яко жертвжтъ, коѣто държѣше подъ нозѣтъ си. Дѣ прочее остава нашето спасеніе?

Нашето бѣдуще спасеніе лежи не въ надежджтъ на нашйтѣ доброжелателнѣйшій, но за това и немощнѣйшій духовенъ началникъ, не въ рѣкоположенытъ но чезнуущы за стадото си владыцы, не въ онѣзи които между стадото си намѣрватъ толкозь и толкозь несгоды, съ които трѣба да ся борять, не въ нашитѣ до тѣхъ хубавы но бѣдѣйствующы прошенія, не; не е тамъ, или по-добръ не е само тамъ, нашето спасеніе. Нашето спасеніе отъ посегателствата ни грьцытъ врѣзъ нашѣтъ народностъ, главно лежи въ общото и единомудно желаніе на всинцани за унапрѣдваніе на народното съзнаніе, то лежи въ нашйтѣ трудъ и работаніе за това, — въ общото и усърдно стремленіе за образованностъж въ масѣтъ на народа. За да ся убѣдимъ въ това ще бѣде доста, мыслимъ, да приведемъ единъ само примѣръ, а именно чехытъ. — Чехытъ, както всинца знаемъ, сѣ и тѣ отдавна въ борбѣ

и въ борбѣ упорнѣ, за отстояваніе на своѣятъ народность отъ посягателствата на Нѣмцытъ еще и на Маджаритѣ. Но тѣ сѣ така турени щото ако бы щѣтъ ся и удвой Нѣмскытъ и Маджарскытъ противъ тѣхъ коварства и ма-кынаціи, даже и да ся утроятъ, чехытъ пакъ ще си о-станѣтъ неповрѣдени, отъ това дѣто че единъ образованъ народъ неся поддава лесно; той има достаточны условія за собственото си сѣществованіе, за да противустои на всякой враждебенъ извѣтъ натискъ.

Ще да каже че, Първо условіе за единъ по-добъръ бѣдущность въ положеніето ни срѣщу гърцытъ ный счи-тамы да е: **ОБРАЗОВАНИЕТО НА МАССѢТЪ НА НА-РОДА И ПРОБУЖДАНІЕТО НА НАРОДНО САМО-СЪЗНАНИЕ ВЪ НЕЯ**, и за туй ный мыслимъ и вѣрва-мы че една книжка отъ «Бащинъ Языкъ» на Манчева, или единъ Лѣтоструй отъ Данова, турени въ рѣцѣтъ на народа, има да принесѣтъ и принасятъ на народа ни по-големъ ползъ, отъ колкото трима владыцы могатъ да му принесѣтъ. А единъ свѣсенъ Българскый вѣстникъ въ разбужданіе на народното самосъзнание може да хване мѣсто и за десетъ владыцы, когато за неговото поддер-жаніе трѣбало бы поне десетъ пѣтя по-малко отъ колко-то за тѣхното поддържаніе.

Второ, не помалко важно условіе за одържаніето ни противу гърцытъ и за достиганіе на това, което всички просвѣтены сынове на отечеството ни отъ сѣрдце желаѣтъ на народа ни, е, щото всички, които работятъ на плод-носното поле на народното съзнание, въ всякытъ си ра-боты, да оставатъ всякога вѣрны на народното чувство, на народното единство. Това го иска вече непрѣмѣнно отъ насъ духътъ на врѣмето, къмъ туй ны води стремленіе-то на всякытъ други народы, на които свѣтлытъ примѣ-ры трѣба да бѣдѣ наши пѣтеводящи звѣзды. — Както Англійскыйтъ поетъ Шекспиръ ся изражава за свойтъ и-деалъ Краль, че въ него всякой дюймъ (мѣрка равна съ 1 прѣстъ) е и краль; тѣй трѣба и ный като народъ, не само името ни да е българско, но и всякой дюймъ отъ народното ни тѣло да бѣде Българскый; не само общата наша народна политика трѣба да бѣде българска, обединителна, но непрѣмѣнно трѣба, щото и въ частность всякой Българинъ да бѣде

неоткъсванъ членъ на Българското единство, и не за хатъртъ на своѣтъ изнароденъ половинъ, но нити за цѣлый си животъ, да ся недѣли отъ народа си! Ный трѣба да ся държимъ яко о този пѣтъ, за да излѣземъ отъ туй унижителното спрямо гърцѣтъ положеніе, и отъ онѣзи нерѣшителность и податливость гибелна за насъ, както частно, тѣй и общо. Само това твърдо начало и единодушното ни къмъ него стрѣмленіе могатъ да ни бѣдятъ надежнѣйшій пѣтъ за достиганіето на цѣльтъ ни; само всенародното ни съвокупленіе и обединеніето ни въ едно цѣло е въ сѣстояніе да ни повдигне до достоинството да бѣдемъ и ный народъ какъвто трѣба да бѣдемъ.....

НОВЫ СВѢДѢНІЯ ЗА МОДЫТЪ

—о—

Въ Америкѣ, която първа въстанъ противу мъжкѣтъ мундиры, виждамы да възниква вече противудѣйствиѣ и на женскѣтъ моды. Една Американка, г-жа Швартенбахъ направила прѣдложеніе на съотечественничкѣтъ си да съставятъ изъ помежду си нѣщо като братство или дружество, съ такъвзи цѣль, щото да въведѣтъ по-просто, но съсъ вкусъ направены женскы дрехы. Американскѣтъ жены съ въсторгъ пріели туй прѣдложеніе.

«Азъ намѣрвамъ, казва г-жа Швартенбахъ, свършено лъжовнѣ тѣзи смѣткѣ, коѣто правятъ нашѣтъ мамы, като смѣтатъ, че съ такъвзи раскошны и дѣто бѣжатъ въ очи дрехы ще да могатъ да привлечатъ къмъ себе си мъжѣтъ, отъ колкото съ по-просто по-съ вкусъ направены дрехы.» Тѣхната значителность и безвкусието даже и въ туй отношеніе не само сѣ бесполезны, но до ру сѣ врѣдителны и отвратителны. Отъ това що гледамы може да ся помисли, че нашѣтъ полъ си е изгубилъ умѣтъ или че постоянно ся намѣрва на маскарадъ. Сегашнѣтъ женскы дрехы сѣ станѣли такъвзи, щото, ако бы общественното оскѣрбленіе на разсѣдока и на вкуса да ся намѣрваше подъ полицейско надзираніе, сѣщо тѣй като прѣстѣпленіе противу нравственностѣтъ и безопасностѣтъ неспрѣменно работата бы дошла до тамъ дѣто да хващатъ

и да запирають всякъ модницѣ женѣ. Ако да можахъ азъ быхъ ся постарала да ся туреше прѣдѣлъ на тѣзи, до скандалъ доходящи, лударіи на модытѣ, не само чрѣзъ полиціѣхъ, но даже и чрѣзъ воденіе на дави, въ които всичкытѣ дрехы що иматъ тѣзи прѣстѣпници да ся придирвать какъ ги иматъ и отъ що ги иматъ.

« Прѣди всичко азъ быхъ теглила на сждѣ тѣзи женщины, които на главѣхъ си придавать таквази форми, която не е никакъ челоуѣческа, като нахлупвать надъ самытѣ си очи гладкѣ стрѣхѣ вмѣсто шапкѣ и на тѣзи стрѣхѣ отзадъ закачатъ едиѣ отъ космы кумбарѣ (бомбѣ), съставенѣ отъ всевъзможны сумнителны части. Е-ще по-злѣ быхъ постѣпила азъ съ тѣзи чудища, които, като искать да ся покажѣтъ ужъ нѣщоси въздушны сщщества, надѣвать на себе си, тѣй нареченѣхъ грѣкѣхъ или самодивскѣ дрехѣ. По-безсрамляво и по-безвкусно кокетство никога даже не е ни бывало. По всичкытѣ щото има въ свѣтътъ мѣста да запирають лудытѣ не бы ся намѣрило достойны конкуренткы (надварници) на тѣзи женскы каррикатуры (смѣшилища), които, мыслящецъ, че изобразявать на себе си нѣкаквы интересны и митологическо-романтически сщщества, закачатъ си калпавы косичницы отзадъ, а отгорѣ врьзъ дрехытѣ — бантове, като опашкы огъ камилскы птичета, и тичать по улицытѣ на высокы чепицы, прѣгърбено наведены напредъ, като да ги е заболѣлъ коремътъ страшно, та за туй си държатъ и рѣцѣтъ напредъ, като да сж съ два томбака, и като постѣпивать сякашъ че на всякъ минутѣ ще пооржѣтъ съ носъ по земѣхъ. Третій сортъ отъ тѣзи явенія съставяють куклытѣ, които сж окачили по себе си всевъзможны парцалчета. Каквѣ дрехѣ сж облекли тѣ, ни едиѣнъ челоуѣкъ не може опрѣдѣли, защото това, което носятъ, не е дрехы ами парчета отъ дрехы, които не си приличать ни едиѣ на другѣ и до колкото е възможно вече сж шере-ны. Просто да тя досрамѣ за полътъ ти. Сякашъ че всичкото занятіе и назначеніе на женытѣ състои въ това, само да ся обличать и то до колкото е възможно по-безвкусно.

Трѣба, съсъ всичкы силы всияца да ся постараемъ да туримъ край на този срамъ. . . . . »

Доброто употребеніе на врѣмето

Трудолюбіето е съразмѣрно занимаваніе на тѣлесныѣ и душевныѣ наши силы. Богъ е направилъ работѣтъ като стражъ на добродѣтельтъ.

Трудолюбивитѣ съ трудовѣтъ си ползували сѣ и себѣ си и подобнитѣ си. Има много чловѣци отъ простъ родъ, и сиромасы както сѣ были, чрѣзъ трудолюбіето си и наукѣтъ сѣ добывали и сѣ ставали знамениты и пристигали сѣ до голѣмы почести и богатства.

Богъ е наложилъ на първитѣ чловѣкъ работѣтъ като длъжность; защото всичкитѣ обучаванія на глѣмото ползувать здравіето, какго и добрата храна. Трудолюбивитѣ бди надъ всичкитѣ си работы, простира гръжитѣ си надъ всяко нѣщо, не изгубя ни единъ минутъ, и върва че това което е свършилъ и направилъ не е нищо испрѣдъ онова което има да прави.

Не трѣба да оставямы за утрѣ онова което можемъ да извършимъ днесъ; защото най драгоцѣнното и най скѣпото отъ всичкы нѣща е врѣмето; за туй който не употребява врѣмето си добръ, грѣши много повече отъ оногъ който прѣска паритѣ. Една Англійска поговорка казува: *врѣмето е пари*; тѣзи истиннѣ сѣ іѣ познали всичкы, и който отъ чловѣцитѣ сѣ іѣ турили въ дѣйствиѣ, всичкы сѣ благоуспѣли.

Въ Исторіитѣ ся срѣщатъ и много други чловѣци като прикѣтници и списовници на врѣмето, но Франклинъ е отъ всичкы най-достопаменъ и образецъ, тѣй да кажемъ, въ списиваніе на врѣмето и въ трудолюбіето.

Единъ сутренъ, когато Франклинъ приготвялъ да печата вѣстника си, лѣнивѣцъ нѣкой си влѣзълъ въ книгопродавницѣтъ му, що была до печатницѣтъ, и ся измайвалъ та запалъ тамъ повече отъ единъ часъ. Най-послѣ зель единъ книгъ въ рѣцѣ и погыталъ момчето, което настоявало тамъ въ книгопродавницѣтъ, за цѣнѣтъ. «Петъ франга» рекло момчето. «Петъ франга ли?» приповторилъ купувачтъ, който не оцѣнявалъ скѣпотѣтъ на врѣмето. «Не можешъ ли да по оставишь?» — «Не, отговорило момчето, на тѣзи книгъ цѣната ѣ е петъ франга.»

Слѣдъ изминуваніето пакъ на нѣколко врѣме той попиталъ: «Господинъ Франклинъ вжтрѣ ли е?» — «Вжтрѣ въ печатницѣтъ е,» рѣкло момчето. Искамъ да го видѣмъ,» казалъ той. Момчето тутакъ си извѣстило Г. Франклина че единъ челоувѣкъ въ книгопродавницѣтъ иска да го види. Франклинъ оставя навчасъ бързатѣ работѣ на вѣстника си и влѣзва въ книгопродавницѣтъ. «Господине ФранкLINE, му казва помайличавый-тъ куповачъ, коя е послѣдната цѣна на тѣзи книгѣ?» «Шестъ Франга,» отговаря Франклинъ. «Шестъ франга?! че що толкозъ, когато момчето ми каза че е петъ франга:» «Вървамъ, отговаря Франклинъ, и азъ прѣдпочитахъ напрѣжнѣтъ петъ франга отъ сегашнитѣ шестъ, ако да бѣхъ си останѣлъ въ печатницѣтъ и да си слѣдувахъ работѣтъ.»

Ветошари.

Когато върви челоувѣкъ съ параходѣтъ по край Цариградскитѣ махалы *Кабаташь*, *Бешикташь* и други, той съгледва на бо-клучигѣ цѣлы купища хора, които разравятъ сметѣтъ и събиратъ нѣщо въ своитѣ кошници. Това сж *ветошаритѣ*, сир. хора които събиратъ вегыгѣ парцалы, за да ги продаватъ и да живѣятъ. За помишкѣтъ на Цариградскитѣ ветошари ний нѣмамы никаквы свѣдѣнія, защото въ Цариградъ на вищо не ся държи статистика. Ний ще кажемъ нѣщо само за парижскитѣ ветошари.

Това бѣдно-промысленно сѣсловіе, което живѣе съ трохитѣ на другитѣ, брои въ Парижъ; до 20-30000 души. Тѣ живѣятъ въ отдаденитѣ махалы и само вечеръ влизатъ въ градѣтъ, за да вършатъ своето малко занятіе. Тѣ ся раздѣлятъ на 3-4 дѣла единъ събиратъ вълненитѣ парцалы, други — платненитѣ, трети — коститѣ, четвърти — угаркитѣ отъ цигаритѣ а пакъ, други — мѣшиненитѣ парчета и др.

Тѣзи 30,000 ветошари занасятъ у тѣхъ до 30,000 кошници съ парцалы, отъ които всяка струва едно възъ друго по единъ франгъ. Ще каже тѣ спечелватъ 30,000 франгы, до дѣто другитѣ стоятъ. Тѣзи хора сж мирны и най-малко сж са намѣсяли въ Парижкитѣ мятежи. Стоката си тѣ продаватъ на книжнитѣ фабрики, ако е парцали, на сахарнитѣ или на чишлицитѣ ако е кости. Така тѣ живѣятъ съ онога, което другитѣ хвърятъ като сѣвсѣмъ непотрѣбно.

ЖИТЕЛИ ВЪ РОССИИ

— Споредъ обнародованныйгъ на послѣдкѣ мѣсопословъ на Рускѣ имперіи, жители въ Россіи сж: въ Европейскѣ Руси (снаедно съ Польш и Финляндіи) има 71,207,234 жители, а въ Азіискѣ 10,573,513. По религиѣ, въ Европскѣ Руси има 53,166,019 православны, 926,631 расколники, 129,260 Уніаты, 37,136 Арменци Григоріянца, 7,209,464 Католици, 2,565,354 Протестанты, 2,612,000 Евреи, 2,352,372 Моаметанци, и 256,000 Идопоклонци. А жителигъ на Финляндіи (1,843,253) сж Лутерани.

Въ Азіатскѣ Руси има 4,937,000 православны, 166,985 расколники, 561,000 Арменци Григоріянци, 54,000 Католици 17,000 Протестанты, 35,000 Евреи 3,268,000 Моаметанци и 296.000 идопоклонци.

По общественно положеніе, въ Руси има 623,808 благородни по наслѣдіе, 357,000 лично благородни и чиновници, 613,839 свещенники съ челядитѣ сж 7,170,610 граждани, 42 милиона селени, 4,747,000 войници, 153,000 чужденцы и 853,000 лица, които си относятъ до други категории; а бройгъ на заточеныгъ въ Сибиръ възлиза вече на 151,539.

ЖИТЕЛИ ВЪ ГРЦІИ

— Споредъ изброеіето отъ 2 Маія 1870 жителейгъ въ Грциѣ възлизать на 1,437,025 души, (отъ които 1,431,765 сж подданици грцы, а 5,261 сж чужденцы). Като притуримъ на този брой еще 12,420 сухоземнѣ войскѣ, 1315 войници на военыгъ кораби и 7133 души, които вѣчно по морята пѣтувать, тогазъ цѣлокудныйгъ брой на жителигъ въ Грциѣ сж 1,457,894 души. Да ли има еще толкозъ грци по вѣнь?

ЕПИГРАМЫ.

I.

И святѣ, и славенѣ и великѣ,
И вѣчно траицѣ паметникѣ
Въздигнѣ въ Българскый народѣ
На себе си чуждый Сгрангфордѣ!
А що? ты нашій безименный!
Какъвъ си дигнѣ паметникѣ? —
Дѣлата си ты обрашнени;
Заслужи срамѣ, укорѣ и выкѣ.

II.

Не е елмазѣ все що лѣщи,
Ни птица всячко що лѣти;
Не шипѣкъ вонелѣ е оно,
Що е катѣ шипѣкъ алено.